

Winterweer
Alle 'buitenslapers' zijn
welkom in de sporthal
BINNENLAND 14-15

”

In het mondiale zuiden
heerst juist 'rationeel
optimisme' over AI

Payal Arora hoogleraar AI
WETENSCHAP 27

ONRUST IN IRAN

Protest gaat door, ook nu dodental stijgt

Betogingen verbreden zich tot massaal verzet
tegen regime. Trump zinspeelt op ingrijpen.

Frank Kuin en Wieland van Dijk
AMSTERDAM

Iraniërs in Teheran en andere steden hebben in de nacht van zaterdag op nieuw fel betoogd tegen het regime, ondanks groeiende angst voor nog hardere repressie. Ze scandeerden anti-regeringsleuzen, aldus persbureau AFP. Volgens een geverifieerde video begon een demonstratie zaterdagavond laat in een wijk in het noorden van Teheran. Vuurwerk werd afgestoken boven het Punakplein, terwijl demonstranten op potten en pannen sloegen en leuzen scandeerden ter ondersteuning van de Pahlavi-dynastie, die in 1979 door de Islamitische Revolutie werd verdreven.

Op andere beelden op sociale media is te zien dat betogers in Teheran en Mashhad, de tweede stad van Iran, tot diep in de nacht in botsing kwamen met de ordediensten. Te zien en te horen is dat veiligheidstroepen op betogers schieten. Video's die op sociale media werden gedeeld en niet direct konden worden geverifieerd, toonden demonstraties in andere delen van Teheran. Het land is sinds donderdag door een internetblokkade van de buitenwereld afgesloten, waardoor weinig informatie naar buiten komt.

Volgens data van de in de VS gevestigde mensenrechtenorganisatie HRANA, met een netwerk van bronnen in Iran, zouden de autoriteiten al zeker 490 betogers hebben gedood sinds de protesten eind december begonnen. Ook zouden ten minste 48 leden van de veiligheidstroepen zijn omgekomen. De organisatie meldt ook al ten minste tienduizend arrestaties. De cijfers zijn voor westerse journalisten niet onafhankelijk te verifiëren.

De Islamitische Republiek wordt geconfronteerd met een van de grootste uitdagingen sinds de stichting in 1979. De demonstraties begonnen uit protest te-

gen hoge kosten van levensonderhoud, maar zijn uitgegroeid tot een beweging tegen het bewind.

Mogelijke aanvallen

De Amerikaanse president Donald Trump zinspeelde dit weekend op militaire interventie. Op zijn platform Truth Social schreef hij zaterdag dat Iran „naar vrijheid verlangt” en dat de VS „klaarstaan om te helpen”. Eerder dreigde hij „het land hard aan te pakken” bij een dodelijke repressie.

Volgens *The New York Times* en *The Wall Street Journal* is Trump geïnformeerd over de opties die hem ter beschikking staan met betrekking tot mogelijke aanvallen, waaronder bombardementen. De kranten, die zich beroepen op anonieme bronnen, benadrukken dat nog geen definitief besluit is genomen, maar dat een interven-

Een van de grootste uitdagingen voor de Republiek sinds de stichting in 1979

tie „serius wordt overwogen”, na de eerdere bombardementen op drie belangrijke Iraanse nucleaire installaties in juni.

De Israëlische premier Benjamin Netanyahu zei zondag: „Het Israëlische volk en de hele wereld bewonderen de immense moed van de burgers van Iran.” Israël hoopt dat Iran „spoedig bevrijd zal zijn van het juk van tirannie”.

Irans parlementsvoorzitter Bagher Qalibaf waarschuwde zondag dat militaire bases en schepen van de VS en Israël „legitieme doelwitten” vormen als de Amerikanen militair ingrijpen. In de op tv uitgezonden rede prees hij de politie en Revolutionaire Garde voor standvastigheid.

[+] **Ervaring van Iraniërs:**
In het Nieuws 4-5

[+] **De zoon van de sjah:**
In het Nieuws 6

Formatie
Regeren zonder
meerderheid is
een uitdaging
IN HET NIEUWS 8-9

Strafhof
Genocidezaak
tegen Myanmar
test het recht
IN HET NIEUWS 10

Winterspelen
Milaan bouwt
nog volop aan
de ijshockeyhal
SPORT 24-25

Eurosonic
Al 40 jaar een poppodium
én een springplank

CULTUUR C4-5

IN HET LAND
CULEMBORG

HANS STEKETEE

Geen instrument zo democratisch als carillon

De beiaardier is een spook. Om precies 13.30 uur begint het met onzichtbare vuisten en voeten het stokkenklavier in de toren te bewerken en rinkelt het carillon over de daken van Culemborg. *De Heer is waarlijk opgestaan, alleluia.* Gezangen 424.

„Merkwaardig, want deze melodie is echt voor Pasen”, zegt Anthony Zielhorst als de laatste slag, die het halve uur markeert, vlak boven onze hoofden vibrerend is uitgegald. „Maar dat krijg je ervan als je een computer het carillon laat bespelen.”

Zielhorst (73), tot zijn pensioen hoofd van de School voor Jong Talent aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag, wil dat zijn geboortestad Culemborg weer een stadsbeiaardier krijgt. Zo iemand kiest de muziek die elk kwartier is te horen en bespeelt bij feestelijke gelegenheden of op marktdagen zelf het carillon.

Maar de laatste vertrok vijftien jaar geleden en kreeg als opvolger een automaat, die weliswaar op afstand programmeerbaar is maar in praktijk een willekeurige playlist afwerkt. Alleen op Koningsdag komt de beiaardier van Nieuwegein een halfuur in Culemborg musiceren.

Het carillon van 47 klokken is een paar jaar geleden volledig gerestaureerd en te mooi om er geen mens op te laten spelen. In november richtte Zielhorst zich daarom in een open brief tot de gemeenteraad: zet weer een beiaardier voor enkele uren per week op de begroting. „Inwoners hebben het recht van hun instrument te genieten”, schreef hij. „Geef Culemborg zijn klank, zijn ziel terug!”

Hij kreeg applaus van gewone ‘Kuilenburgers’, maar nul respons uit de raad, vertelt hij als we via twee houten ladders en een steen wenteltrap veertig meter lager naast de Sint Barbarakerk weer op straat staan. Maar toen hij de fractievoorzitters in december nog eens persoonlijk aanschreef en ze aan de gemeenteraadsverkiezingen in maart herinnerde, kreeg hij de ene uitnodiging voor een gesprek na de andere. En het verzoek om een plan te maken.

Dat zal uit drie delen bestaan, zegt hij. „Allereerst duidelijk maken dat we het carillon weer bespelen. Dan: educatie, bijvoorbeeld voor schoolklassen in de kerktoeren. En ten derde artistieke projecten rond de beiaard.”

Die waren er vroeger ook, zoals stadsconcerten op het carillon, met als klapstuk twee uitvoeringen van Tsjajkovski's 'Ouverture 1812' door de harmonie met het carillon en zelfs kanonschoten. En voor komende zomer stond al een concert op stapel voor carillon en – *bien étonnés de se trouver ensemble* – fluit.

Als katholieke jongen – „Mijn familie wilde dat ik priester werd, maar ik wist meteen dat het celibaat niets voor mij was” – had Zielhorst niets in de hervormde Barbarakerk te zoeken. Maar een oom bespeelde er het carillon. Eenmaal had die zich ingesloten, zegt hij. Diens roepen werd niet gehoord. Pas toen eindeloos 'In naam van Oranje, doe open die poort' klonk, ging de mensen beneden een lichtje op.

Waarom bespeelt een computer in plaats van een stadsbeiaardier de gerestaureerde 47 klokken?

Carillons horen bij Brugge en Gent en bij de protestantse steden in het noorden, het carillon is het geluid van de Lage Landen. „*In Olanda l'ora canta*”, zingt het uur, de tijd zelf, schreef de Italiaan Edmondo de Amicis in zijn reisboek over Nederland.

„Het carillon is het meest democratische instrument”, zegt Zielhorst. „Al in de middeleeuwen symboliseerde het burgerschapsgevoel en zelfrespect van een stad. In een tijd waarin we elkaar de huid vol schelden kan het saamhorigheid tot uitdrukking brengen. Daar wil toch elke partij wel campagne voor voeren?”

Hans Steketeer doet elke maandag ergens vanuit Nederland verslag

De bemanningsleden van het ISS bij een training, juli 2025. V.l.n.r.: Oleg Platonov, Mike Fincke, Zena Cardman en Kimiya Yui. Op 1 augustus gingen zij naar het ISS. FOTO SPACEX

RUIMTEVAART

ISS'er terug, verblijf is allerm minst gezond

Een ziek ISS-bemanningslid moet snel terug. Ernstige medische problemen in het ruimtestation zijn zeldzaam. Toch is een verblijf een aanslag op het welbevinden.

Bruno van Wayenburg

AMSTERDAM

NASA-arts James Polk liet weinig los over het medische probleem waardoor vier astronauten een maand eerder terugkeren van het ISS. Zoals het hoort voor een arts met beroepsgeheim, gaf hij niet eens prijs om wie het ging: NASA-astronaut en commandant Zena Cardman en haar collega Michael Fincke, de Japanner Kimiya Yui of de Rus Oleg Platonov? Wel werd duidelijk dat het niet om een acuut noodgeval ging, of een verwonding, wel om „een ernstig medisch probleem” waarvoor aan boord van het ISS niet dediagnose-apparaat was. „De astronaut is absoluut stabiel”, zei Polk.

De nieuwe NASA-directeur Jared Isaacman besloot daarom dat de vier „binnen enkele dagen” terugkeren naar de aarde, aan boord van de Dragon Endeavour, de capsule van SpaceX die nu nog aan het ISS gekoppeld is. Na hun vertrek zullen nog maar drie mensen aan boord zijn. NASA overweegt om de na half februari geplande lancering van de vier opvolgers, Crew-12, naar voren te halen.

Dit is pas de eerste keer dat er ISS-astronauten eerder terugkeren om medische redenen. Dat heeft te maken met de hoge medische en psychologische eisen voor kandidaat-astronauten, vergelijkbaar met die

voor piloten en vluchtleiders. Zo zijn aandoeningen als nierstenen, hoge bloeddruk, diabetes, epilepsie, ernstige allergieën, boezemfibrilleren en psychiatrische problemen of verslavingen automatisch diskwalificerend (bril of lenzen mag wel).

Wel kan de ruimtevlucht zelf medische consequenties hebben. Veel astronauten krijgen last van ruimteziekte, een zeeziekte-achtige aandoening veroorzaakt door gewichtloosheid. Vooral verse astronauten ervaren misselijkheid, duizeligheid en desoriëntatie, al gaat ruimteziekte meestal binnen een paar dagen over. De ernst wordt formeel aangegeven op de schaal van Garn, genoemd naar de Amerikaanse senator Jake Garn die er in 1985 tijdens een Space Shuttle- vlucht extreem veel last van had.

Daarnaast kampen astronauten met een opgeblazen hoofd doordat het bloed niet naar hun benen zakt, met een minder effectief immuunsysteem, het slinken van niet-gebruikte spieren en met botontkalking. De vele verplichte uren training helpen maar ten dele. Ook hebben astronauten vermoedelijk een verhoogd risico op kanker door kosmische straling, en zijn er aanwijzingen dat hartritimestoornissen vaker voorkomen.

Sowieso zijn de urineweginfecties en nierstenen een risico. De verminderde hygiënische omstandigheden bij het plassen en poepen spelen een rol, en ook kunnen astronauten vaak hun blaas minder goed leegplassen. Astronauten hebben een 25 keer grotere kans op urineweginfecties, melden NASA-onderzoekers in 2016. Door de botontkalking bevat het bloed bovendien relatief veel calcium, dat kan bijdragen aan de vorming van nierstenen.

REPORTAGE TWENTE

Grand Prix galopskiën in Markelo: 'Het paard moet wel willen'

Voor het eerst in zestien jaar lag er genoeg sneeuw in Markelo voor galopskiën. „Je ziet hier de saamhorigheid van het dorp.”

Veerie Schyns

MARKELO

Honderden mensen met bontgekleurde mutsen staan vanachter een hek naar het besneeuwde veld midden in Markelo te turen. Wie een glimp wil opvangen van een skiër of snowboarder die achter een zo hard mogelijk galopperend paard aan glijdt, moet zich door de mensenmassa heen wurmen. „Een prachtige ronde in slechts 32 seconden”, roept de presentator uit boven het nummer ‘Engelbewaarder’ van Marco Schuitemaker.

In Markelo werd zondag de tweede editie van de Grand Prix galopskiën georganiseerd, voor het eerst in zestien jaar. De veertig deelnemers – de organisatie moest de aanmeldingen halverwege de week stopzetten – proberen zo snel mogelijk twee rondes van 350 meter af te leggen, slalomend tussen oranje pylons, hooibalen en sneeuwpoppen. Een pylon raken kost vijf seconden, de schans overslaan dertig.

Midden op het veld staan op een hooibaal alle glimmende bekertjes. Hoofdprijs is de Haverkamp Wisselbokaal, naar het zalencentrum naast het veld, die de winnaar mag houden tot de volgende editie. Organisator en BBB-senator Gert-Jan Oplaat praat de wedstrijd door een microfoon aan elkaar. „In de categorie met glans van de schans: wat een mooie landing”, roept hij. Met hun groene jassen met Connexion-logo en blauwe mutsen waarop de tekst ‘Thuis in Overijssel’, steekt de organisatie af tegen het witte veld.

Twee ski's verloren

De regels van de Grand Prix worden streng gehandhaafd. Met slechts één been over de schans betekent toch echt strafpunten; een grensrechter staat d'r met zijn neus bovenop en steekt een groene of rode vlag in de lucht. En als Ruben Oplaat aan de start verschijnt – „die naam klinkt bekend” – roept zijn vader dat echt iemand anders de tijd moet bijhouden. Helaas haalt Ruben de finish niet: hij valt na de schans en verliest beide ski's. „Niets aan te doen”, zegt zijn vader door de microfoon. „Neem een Jägermeister om de pijn te verzachten.”

Oplaat sr. vertelt na de wedstrijd dat hij zelf meedeed aan de eerste Grand Prix. Daarna bleef de sneeuw nooit lang genoeg liggen – of gooiden corona roet in het eten. Afgelopen maandag bedacht Oplaat dat het deze week wel eens zou kunnen lukken. Hij belde twintig buurtgenoten, die aan de slag gingen. „Zo gaat dat hier in het dorp, dat is *noaberschap*”, zegt Oplaat.

Maneges leenden paarden uit, een vriend verzorgde de geluidsinstallatie. „Woensdag kwamen we bij elkaar met een Jägermeistertje, toen was het plan snel gemaakt. En dat met een budget van 250 euro.” Toen de dooi die week inzette, werd het nog even spannend, maar de sneeuwlaag bleef dik genoeg.

Toen Dieuwke Visser uit Nijverdal de aankondiging van de wedstrijd zag op Facebook, aarzelde ze geen seconde. „Ik ben fanatiek skiër en wanneer

Voor de sport, waarbij skiërs zich laten voorttrekken door paarden, is een behoorlijke laag sneeuw nodig. De wedstrijd gaat om **twee rondjes van 350 meter**. FOTO EMIEL MUIJDERMAN ANP

krijg je nou zo'n kans?”, zegt ze na afloop van haar ronde. Deelnemers konden meedoen met hun eigen paard of een manegepaard, zoals Visser deed. „Ik had niet geoefend, maar het ging goed”, zegt ze. „Het was superleuk, het evenement is goed geregeld en het is ook nog eens mooi weer.”

Op de parkeerplaats, vol met paardentrailers, knipt Sanne Mortink uit Enter een laag tape los rond de hoeven van haar paard. „IJzers zijn ze glad om door de sneeuw te rennen”, legt ze uit. „Je kunt er gaten in boren om er een soort spikes in te doen voor extra grip, maar ik besloot zo lastminute mee te doen dat daar geen tijd meer voor was.” Ze heeft het opgelost met een combinatie van ductape en verband, voor de stugheid. „Het ging goed, we hadden niet geoefend, dus het was wel even spannend: het paard moet het wel willen. Ik rij normaal dressuur, koetspaarden zijn meer gewend om iemand achter zich aan te trekken.”

Markelose volkslied

Na een korte pauze, waarin het publiek massaal de tekst „Ja, in dat kleine dorpje” van het Markelose volkslied meezingt, nemen de vijf beste jongeren (tot zestien jaar) en de acht beste volwassenen het nog een keer tegen elkaar op voor de bekertjes – al krijgen alle finalisten een prijs: een doos chocola voor de kinderen, een rolade voor de volwassenen.

Madelon van den Berg, Sharon Beusink en Corine Lammertink uit Markelo zijn met hun kinderen gekomen. „Als er zoiets is, komt iedereen, het ging er ook over in de klas”, zegt Van den Berg. „Je ziet hier de saamhorigheid van het dorp”, vult Beusink aan.

„Neem een Jägermeister om de pijn te verzachten

Gert-Jan Oplaat organisator tegen z'n zoon die de finish niet haalt

Zelf meedoen heeft Beusink niet overwogen. „Ik wil graag heel blijven, ik ga binnenkort nog op wintersport. Maar ik heb respect voor iedereen die meedoet, skiën met zoveel ogen op je gericht”, zegt ze met een dampende glühwein in de hand. De deze middag populaire koek en zopiekraam verkoopt ook snert, warme chocolademelk met slagroom en marshmallows.

Een negenjarige jongen en diens dertienjarige zus weten het record aan te scherpen tot 57 seconden, maar verliezen in de ultieme strijd om de wisselbokaal op een paar seconden van de volwassenen. Onder meer een deelnemer in toga en een team uitgedost als bok waren in de race voor de schoonheidsprijs, maar die ging uiteindelijk naar een team met de naam 'Amazones', die onder meer hun paard hebben aangekleed als giraffe. De troostprijs mag Ruben Oplaat mee naar huis nemen. De voorkant van zijn skischoen bleek afgebroken, waardoor hij op de schans uit zijn ski schoot.

Beeld uit een amateurvideo van een protest in **Teheran**, vrijdagavond. FOTO AMATEURBEELD VIA AP

Een still uit een amateurvideo van vrijdag, in handen van Associated Press, laat protesten in **Teheran** zien. FOTO VIA AP

Protest tegen de regering van Iran bij de Iraanse ambassade in **Londen**, afgelopen vrijdag. FOTO HENRY NICHOLLS / AFP

IRAN

Dit zien en voelen Iraniërs: argwaan, solidariteit en naderende verandering

Onder andere met een internetblokkade probeert het Iraanse regime de protesten de kop in te drukken. Kort daarvoor had *NRC* contact met een aantal Iraniërs die vertellen over hun ervaringen met demonstraties en repressie. „Ik ben constant bang. Er zijn veel agenten die de protesten onderdrukken, maar ik heb ook hoop.”

Door **Irith Fuks**

De nieuwste golf protesten in Iran begon vanuit onverwachte hoek: winkeleigenaren in de Grote Bazaar van Teheran demonstreerden eind vorig jaar tegen hyperinflatie. Traditioneel steunden deze winkeliers de Islamitische Republiek; ze namen niet deel aan de grote protesten in 2022.

Sindsdien breiden de demonstraties zich uit tot alle 31 provincies van het land. Als reactie heeft het regime donderdagavond het internet in Teheran en grote delen van het land afgesloten. Het is daardoor nog lastiger geworden een beeld te krijgen van de ontwikkelingen in het land.

Volgens de schaarse informatie die wel nog naar buiten komt, treden de autoriteiten na een aanvankelijk ingetogen reactie inmiddels hard op tegen de protesten. De BBC meldde zaterdag op basis van contacten met plaatselijke artsen dat ziekenhuizen in verschillende steden de toestroom van gewonde demonstranten niet meer aankunnen. Volgens mensenrechtenorganisaties zouden al bijna vijfhonderd actievoerders zijn omgekomen. Eerder meldde een Iraanse arts aan het Amerikaanse tijdschrift *TIME* al minstens tweehonderd doden.

Wat begon met economische onvrede bij bakkers, bazaarhandelaren en studenten, heeft zich verbreed tot oproepen tot politieke verandering. Demonstranten scanderen slogans tegen de Islamitische Republiek en zingen: „Dit is het einde van het verhaal, Pahlavi komt terug.”

Dat verwijst naar de dynastie van de sjah, die in 1979 werd verdreven. Diens zoon Reza Pahlavi, die in balingschap in de Verenigde Staten woont, riep demonstranten zaterdag via sociale media op om Iraanse steden te bezetten, en zei dat zijn terugkeer „nabij” is.

Maar volgens de in Finland woonachtige Anahita Vahidi (27) betekent de leus niet dat iedereen terug wil naar de Pahlavi-dynastie, „maar dat ze verlangen naar wat zij zien als de glorie van die tijd”. Ze heeft elke dag contact met haar familie en volgt zoals vele vluchtelingen de ontwikkelingen op de voet.

Mogelijkheid van verandering

Alle generaties demonstreren, blijkt uit het contact van *NRC* met een gezin waarvan moeder en zoon de straat op gaan. Ouderen vooral vanwege de economie: pensioenen zijn minder dan 100 euro per maand, terwijl de prijzen volgens Vahidi inmiddels vergelijkbaar zijn met die in Finland.

Gen Z is bereid risico’s te nemen. „Ze zijn niet bang hun leven te riskeren voor vrijheid. De combinatie van ouderen die economisch worstelen en onbevreesde jongeren is krachtig”, zegt Vahidi.

Volgens Vahidi heeft de nieuwe generatie vaardigheden die nu goed van pas komen. „Mijn generatie groeide op met propaganda én internet. We zijn experts geworden in het onderscheiden van onzin en feiten”, zegt ze.

Vanuit Finland kijkt Vahidi met hoop naar de protesten. „Dit opent de mogelijkheid tot verandering. De Islamitische Republiek is nu op haar zwakst.”

NRC had recent contact met diverse Iraniërs die deelnemen aan de protesten of daar getuige van zijn. Uit veiligheidsoverwegingen blijven zij anoniem, hun namen zijn bij de redactie bekend.

Protesterende moeder en zoon

‘Het voelde als een oorlogssituatie’, ‘Trump en Netanyahu zouden moeten ingrijpen’

NRC sprak woensdag, de avond voordat het internet werd uitgeschakeld, met een Iraanse docent (47) uit een klein stadje in het westen van Iran. Ze protesteert dagelijks tegen het regime, samen met haar vijftienjarige zoon en haar zus.

Hoewel het land economisch lijdt, heeft haar gezin daar relatief weinig last van. Haar man heeft een goede baan, waardoor ze de inflatie minder merken; ze kunnen nog steeds basisboodschappen betalen. „Als ik egoïstisch was, zou ik thuis blijven”, zegt ze. „Mijn brood en rijst staan niet op het spel. Het is heel eng om de straat op te gaan. Maar ondanks de angst ga ik mee, omdat ik wil dat iedereen heeft wat ik heb.”

Ze wijst trots naar haar zoon die naast haar op de bank zit. „Hij is vijftien en gaat elke dag mee naar de protesten.” Hij leunt verlegen naar de camera en zwaait. „Ik ga meestal met vrienden, we lopen door de straten. Als iemand een leus begint, doen wij mee en ontstaat er een protest.”

Hoe veilig voelen jullie je bij de protesten?

Zoon: „Omdat de protesten al een tijd duren, is er veel politie. We verzamelen niet meer op de hoofdstraat, maar in kleinere steegjes, waar minder politie is, en beginnen daar te roepen - meestal zo’n honderd mensen per steeg. Voor een klein stadje als het onze is dat veel. Als de politie komt, gooien we stenen naar ze. Soms schieten ze terug met rubberkogels, rechtstreeks op de menigte.”

Docent: „Ik ben constant bang. Meerdere keren probeerden de agenten een stroomstootwapen op mij te gebruiken, maar elke keer kon ik weggrennen. Als we de straat op gaan, dragen we zwarte kleding en maskers. Het engste vind ik dat je, eenmaal gearresteerd, niet weet wat ze met je zullen doen.

„Een groot probleem is dat mensen elkaar niet vertrouwen tijdens de protesten, omdat veel agenten zich vermommen als demonstranten. Ik raakte mijn zus laatst kwijt in de menigte. Ik vroeg aan demonstranten of ik hun telefoon mocht gebruiken om haar te bellen, maar niemand wilde helpen. Ze waren bang dat ik een agent was. Tegelijkertijd helpen mensen elkaar ook. Als we voor de politie vluchten, openen winkeliers hun rolluiken, laten ons binnen en sluiten de winkel weer om ons te verbergen.”

Hoe ontstaan de protesten?

Docent: „De protesten ontstaan organisch. We lopen gewoon door de straten alsof we aan het winkelen zijn. Als iemand begint te roepen, durven anderen mee te doen. Soms schreeuwt de politie tegen mensen die alleen lopen maar lijken te willen protesteren: ‘Het is koud, ga naar huis!’

„Sommige politieagenten tonen sympathie. Als we een overwinningsteken maken, knipogen ze

soms naar ons of draaien zich om alsof ze niets zien. Maar de meesten zijn wreed, vooral de geheime agenten zonder uniform. Ze volgen mensen als honden en grijpen ze ineens.”

Hoe herken je agenten zonder uniform?

Docent: „Ze kleden zich als gewone demonstranten, maar de manier waarop ze kijken is anders - zwaar. Ze staan vaak bij de ingang van een steeg en praten onder elkaar. Het is een intuïtie die je ontwikkelt met ervaring.

„Een paar dagen geleden viel een groep agenten in burger plotseling twee willekeurige mensen aan en arresteerde hen. Niemand deed iets uit angst zelf gepakt te worden. Ik begon te schreeuwen: ‘Laat ze los!’ Ze lieten één persoon gaan, maar de ander werd meegenomen. Daarna probeerden ze een stroomschokkapparaat op mij te gebruiken, en ik moest rennen.”

Hoeveel vrijheid heb je als docent in de klas?

Docent: „Als ik merk dat leerlingen dezelfde ideeën hebben, bespreek ik soms onderwerpen die we eigenlijk niet mogen bespreken. Een keer kreeg ik een telefoontje van een onbekend nummer. Het was de veiligheidsdienst: ‘Let op je woorden in de klas.’”

Wat vind je ervan dat je zoon meedoet?

Docent: „Ik ben erg bang. Ik zeg altijd: wees voorzichtig, praat niet als niemand anders roept, ren weg als je gevaar voelt. Ik ben bang als hij gaat, maar ik stop hem niet. Hij is erg moedig. Hij heeft ooit een politieagent achtervolgd. Ze hebben een politiemotor in brand gestoken.”

We houden van het Israëlische volk en waarderen dat ze om ons geven

Op beelden van **sociale media**, 9 januari verspreid, zijn brandende voertuigen te zien in **Teheran**. Sinds het regime donderdag het internet uitschakelde, komt weinig informatie meer naar buiten. FOTO VIA REUTERS

Dagboek arts in Teheran

‘Wat er ook gebeurt, er is al iets verschoven’

NRC vroeg een arts in Teheran (50, naam bekend bij de redactie) naar zijn ervaringen tijdens de protesten. Donderdag hield hij voor NRC een dagboek bij over wat hij merkt van de huidige onrust.

06.00 uur

Ik word vroeg wakker. Het eerste waar ik aan denk is wat er vannacht op straat gebeurd kan zijn. Ik vraag me af hoe erg het was. Hoe gewelddadig mensen zijn behandeld. Ik moet denken aan de demonstraties na de dood van Mahsa. Ik heb die van dichtbij meegemaakt, oog in oog. De mensen die de menigte aanvielen voelden onmenselijk – niet als politie, niet als gewone mannen. Ze waren agressief als dieren, zweetten hevig rond hun nek en gezicht, hun ogen waren overprikkeld, hun bewegingen scherp. Het deed me denken aan mensen onder invloed van drugs.

Op weg naar mijn werk zien de straten er normaal uit. Zelfs tijdens de meest angstaanjagende dagen van de twaalfdaagse oorlog met Israël hield de stad haar gewone ritme. Mensen gaan naar hun werk, kopen brood, wachten voor het stoplicht. Maar onder het oppervlak klopt er iets niet. Iets is onrustig, scheef.

11.00 uur

Op het werk is het patroon vertrouwd. Gesprekken met patiënten gaan al snel over geld. Vrienden met een bescheiden inkomen vertellen dat de prijzen opnieuw zijn gestegen. In een paar dagen zijn de prijzen van basisproducten verdubbeld of zelfs verdrievoudigd. Er zit verdriet in hun stemmen, en angst, al wordt die zelden hardop uitgesproken.

Er is ook iets nieuws: een broos gevoel van hoop, dat er misschien iets zou kunnen veranderen. Maar iedereen spreekt voorzichtig. We weten allemaal dat er overal ogen en oren zijn.

18.00 uur

Onlangs probeerde ik een kind met leukemie te helpen om chemotherapie te krijgen. Na veel pogingen lukte het ons om het medicijn te vinden, maar tegen een extreem hoge prijs.

Ik weet niet goed hoe ik het gevoel moet beschrijven van het zien lijden van een kind, terwijl de ouders worstelen om de behandeling te kunnen betalen. Het medische probleem is helder; het menselijke probleem is ondraaglijk.

21.00 uur

Op weg naar huis zie ik groepen zwaarbewapende motorrijders die zich hebben verzameld bij kruispunten en pleinen. Ze staan daar doelbewust, observerend. Tegelijkertijd zijn de straten vol jonge mensen. Ze staan in groepjes bij elkaar, niet gehaast, niet schreeuwend – gewoon aanwezig, alert. Hun samenzijn op zichzelf voelt als een statement.

Ik probeer binnendoor te gaan om de grote wegen te vermijden, maar overal is het druk. Ondanks de spanning voel ik iets anders door de lucht bewegen – geen angst, maar verwachting. Ik besef dat ik hoop bijna kan ruiken.

Ik denk dat mensen dit keer serieus zijn. Ze luisteren en bereiden zich voor. Het voelt alsof deze avond een begin kan zijn – niet luid, niet dramatisch, maar stil en vastberaden. Wat er ook gebeurt, er is al iets verschoven.

Ik fluisier een korte wens voor mezelf: voor Iran, en voor de moed van zijn mensen.

Reza Pahlavi spreekt zijn aanhangers toe tijdens een bijeenkomst voor een VN-gebouw in Genève, in februari 2025. FOTO SALVATORE DI NOLFI/EPA

PROFIEL **REZA PAHLAVI** KROONPRINS VAN IRAN

Zoon van de sjah poogt de opstand in Iran op afstand aan te wakkeren

Al sinds hij zich in 1980 benoemde tot sjah voert Reza Pahlavi vanuit het buitenland oppositie tegen het Iraanse regime.

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN Risiceloos leren

GROEPS-CURSUS 675,-
2e persoon half geld ex btw

PRIVE-CURSUS 1.495,-
2e persoon half geld ex btw

Wat krijgt u voor uw geld?

- ✓ Cursus in Hotel vd Valk
- ✓ Vers belegde broodjes
- ✓ Warm lopend buffet
- ✓ Gratis Handelsrobot
- ✓ 8 weken live meekijken
- ✓ Oprisdag naar keuze
- ✓ Boek met stappenplan

Risiceloos leren
Maak alle fouten op een demo-account voordat u met echt geld begint

Originale reacties cursisten

Geen hype
De begeleiding van Robbin, Adam en Rob bij het handelen speelt een belangrijke rol. Geen hype, maar een team dat scherp blijft en ondersteunt waar nodig.
Voor traders die niet op zoek zijn naar snelle winst, maar naar persoonlijke ontwikkeling en een doorzicht systeem raad ik deze cursus aan.

Ik ben dankbaar!
Ik ben trots en dankbaar voor al jullie goede tips. Dankzij jullie begeleiding heb ik ongeveer hetzelfde resultaat behaald als jullie. Het was wel spannend met de rente, maar ik heb nu in totaal 11% winst gerealiseerd in minder dan drie maanden live trading. Maandag ga ik weer lekker en gezellig traden met de robot!

Cursusdata Hotel vd Valk Breukelen:
vrijdag 30 jan, vrijdag 6 feb en vrijdag 6 mrt

Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden

WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15

Veerie Schyns

AMSTERDAM

‘O ns doel is niet langer alleen om de straten op te gaan, het doel is om ons voor te bereiden op het innemen en controleren van de stadscentra.’ Met die woorden op X probeerde Reza Pahlavi, de oudste zoon van de in 1979 afgezette sjah van Iran, de protesten in het land zaterdagochtend verder aan te zwengelen. In Iran vinden al twee weken grote demonstraties plaats uit onvrede over de hoge inflatie en de beroerde economische situatie van het land. De protesten zijn hard neergeslagen door het regime, met zeker 45 doden tot gevolg. Of de demonstranten gehoor geven aan de oproep van Pahlavi, is lastig te verifiëren: sinds donderdag is het internet in het land grotendeels afgesloten. Daarnaast bestaat veel onduidelijkheid over de aanhang van de 65-jarige ‘kroonprins’ (zoals hij zich tegenwoordig graag noemt) binnen Iran. Pahlavi volgde een luchtmachtopleiding in de VS - zijn eerste solovlucht zou hij al op zijn elfde gemaakt hebben - toen in 1979 de Iraanse Revolutie uitbrak. Zijn gezin werd het land uitgedreven door de aanhangers van ayatollah Ruhollah Khomeini en kwam via Egypte uiteindelijk ook in de VS terecht. Na de dood van zijn vader, in 1980, benoemde Pahlavi zichzelf tot sjah. Hoewel hij al ruim veertig jaar geen voet op Iraanse bodem heeft

gezet, is hij altijd bezig geweest met zijn geboorteland. Na een studie politicologie aan de University of Southern California probeerde hij een regering in ballingschap te vormen. Hij bleef zich ook in interviews uitspreken tegen het theocratische regime van de ayatollahs in Iran, maar kreeg weinig gevolg. **Olierijkdom van Iran** De bekendheid van Pahlavi steeg pas toen hij zich in 2019 bemoeide met de demonstraties, die ook toen ontstonden uit onvrede over de economische situatie in Iran, en nog meer toen hij zich uitsprak over de demonstraties in 2022, die volgden op de dood van Mahsa Amini. De 22-jarige vrouw overleed in september van dat jaar na een gewelddadige arrestatie door de Iraanse zedenpolitie, omdat ze haar hoofddoek verkeerd zou hebben gedragen. In die periode werd Pahlavi steeds meer door het Westen armd. Hij bezocht in 2023 de jaarlijkse holocaust-herdenking in Jeruzalem en mocht in datzelfde jaar langskomen bij de veiligheidsconferentie in München. Toch bleef zijn invloed op de Iraanse betogers volgens kenners gering. Dat hangt samen met de herinnering aan het regime van

zijn vader; hoewel die pro-westers, modern en seculier beleid nastreefde, voerde hij ook een autoritair bewind waarbinnen sprake was van marteling en machtsmisbruik. De sjah profiteerde ook flink van de olierijkdom van Iran. *Politicos* schreef in 2018 dat Pahlavi nog steeds leeft van het in die periode opgebouwde familievermogen, een betaalde baan heeft hij niet. **Geen formele macht** Nog steeds zijn lang niet alle betogers blij met de steun van Pahlavi, die op zijn X-account regelmatig de Amerikaanse president Donald Trump bedankt voor zijn kritiek op het Iraanse regime. Oppositieleden binnen Iran vrezen dat hij de onrust in het land gebruikt om zelf de macht te grijpen en de monarchie te herstellen, en ook over zijn bezoek aan Israël in 2023 zijn de meningen verdeeld. Maar er zijn ook demonstranten die op straat Pahlavi’s naam scanderen, zei Iran-deskundige Vali Nasr eerder deze week tegen NRC. „Ik heb mijn hele leven getraind om mijn land te dienen. Ik ben meer dan ooit klaar om Iran binnen te gaan”, schreef Pahlavi deze week op X. Maar zelfs als ayatollah Ali Khamenei zou worden afgezet, waar een deel van de betogers toe oproept, is de terugkeer van Pahlavi onzeker. Hij heeft geen formele macht in Iran. Voorlopig opereert hij dus nog vanuit zijn woonplaats Potomac, in de Amerikaanse staat Maryland.

REPORTAGE **SOMALIËRS IN MINNEAPOLIS**

Bang houden Somalische Amerikanen hun rolluiken dicht in Klein Mogadishu

Met onversneden racisme richt Donald Trump zijn pijlen op de grote Somalische gemeenschap in de stad Minneapolis.

Emilie van Outeren

MINNEAPOLIS

Geuren van kruidig vlees en zoetigheden vullen de fel verlichte gangen. De Somalische muziek die uit de speakers schalt, wordt overstemd door een nog luidere oproep tot het middaggebed. Bouwvakkers klussen aan nieuwe kramen in de Karmel Mall, dé verzamelplek van de Somalische gemeenschap in Minneapolis. Maar zelfs op de islamitische gebedsdag zijn de wit betegelde gangen vrijwel leeg en de rolluiken van zeker driekwart van de stalletjes dicht. „Sinds [de vreemdelingenpolitie] ICE in de stad is, gaan de zaken erbarmelijk”, zegt Amina Hirsi (39). Zij stopt nog warme platte ronde broden in zakjes. Haar bakkerij is nog wel open. „Een jaar geleden bakte ik zeshonderd broden per week, nu maximaal tweehonderd. Klanten blijven thuis.” De angst in de gemeenschap is desastreus voor haar eigen zaak, die ze in 2022 opende in de wijk die ‘Klein Mogadishu’ wordt genoemd. Haar dochter van zestien scrollt op Instagram door video’s van ICE-agenten die op verschillende plekken in de stad actief zijn, gefilmd door omstanders. „Het is toch bizar dat ik haar nu alleen met haar paspoort op zak naar school kan laten gaan, omdat iedereen elk moment kan worden aangehouden”, zegt haar moeder. „Of erger.” Ze gaat zelf ook de deur niet meer uit zonder bewijs dat ze Amerikaans staatsburger is. Hirsi groeide op in een vluchtelingenkamp in Kenia en kwam dankzij een hervestigingsprogramma in 1991 naar Minnesota. „Dit is het enige land dat ik ken: mijn thuis.” Begin jaren negentig ontstond een zwaan-keef-aan-effect van Somalische vluchtelingen vanuit Somalië en elders in de VS, vanwege lage huren en ongeschoold werk in met name de vleesverwerkende industrie. Minneapolis is volop in het nieuws sinds een ICE-agent er woensdag een Amerikaanse vrouw doodschoot die probeerde bij de vreemdelingenpolitie weg te rijden. De noordelijke stad krijgt al langer negatieve aandacht van president Donald Trump. Hij vecht, vooral online, graag politieke vetes uit met gouverneur Tim Walz en het uiterst linkse Congreslid Ilhan Omar, die van Somalische afkomst is. Sinds de inauguratie is ICE hier actief. Afgelopen week stuurde de regering-Trump nog eens tweeduizend agenten die zich specifiek richten op de ruim tachtigduizend bewoners van Somalische afkomst. De ruime meerderheid verblijft legaal in de VS. „Wij zijn een makkelijk doelwit van de onverdraagzaamheid van de president”, zegt Mohamed Ab-

De Amerikaanse vreemdelingenpolitie ICE trok donderdag opnieuw zwaarbewapend door Minneapolis. De grote Somalische gemeenschap in de stad is mikpunt van de regering-Trump. FOTO OCTAVIO JONES/AFP

dule (30). Hij werkt op een school die vanwege de onrust is gesloten en is langsgaan bij een vriend die in de bazaar een zaakje heeft als migratie- en belastingadviseur. „We zijn een relatief kleine minderheid in de VS, vanuit een Afrikaans land dat geen enkel internationaal gewicht in de schaal legt. En we zijn moslims.” Meerdere vinkjes op Trumps haatlijst. Sinds hij tijdens de verkiezingscampagne Haïtianen beschuldigde huisdieren te eten, heeft Trump zich niet meer zo onversneden racistisch uitgelaten over een migrantengroep. Hij heeft Somalische Amerikanen „afval” genoemd. Onlangs omschreef hij Somalië als „een van de meest corrupte, kwaadaardige, gewelddadige landen”. Mensen die vandaaruit naar de VS zijn gekomen „haten ons land, ze bestelen ons”. Hij verwijst naar een recent fraudeschandaal in Minnesota, waarin verhoudingsgewijs veel mensen uit de So-

malische gemeenschap veroordeeld zijn. Wat hem betreft verliezen zij hun staatsburgerschap. „Het is heel pijnlijk om vanwege een paar rotte appels zo afgeschilderd te worden”, zegt Hirsi. Nog pijnlijker: zij heeft op Trump gestemd in 2024, bekend ze. Een vriendin die meeluistert schrikt ervan: „Niet! Jij?” Hirsi: „Ik dacht dat” **Wat er nu gebeurt, druipt op allerlei manieren in tegen de grondwet**

Warsame (34) Somalische Amerikaan

hij goed voor de economie zou zijn, en ik ben het op veel punten met hem eens, zoals die shit met de wc’s.” In Minnesota mogen kinderen op school naar de wc waar ze zich qua genderidentiteit het

meest thuis voelen. Ze is ook voor het deporteren van mensen die niet legaal in het land zijn. „Maar ik had nooit gedacht dat de razzia’s zo ver zouden gaan. Nu is mijn zaak dood en lopen mijn burens gevaar.” **Rechtse YouTube-influencer** Somalische Amerikanen zouden ICE niet moeten vrezen, want zij mogen niet worden uitgezet. Maar ook staatsburgers worden lastiggevalen, geïntimideerd en soms gearresteerd. „Ik heb de grondwet gelezen toen ik genaturaliseerd werd”, zegt Warsame (34), een software-ontwerper die vanwege de slechte economie bijklust als Uberchauffeur. „Wat er nu gebeurt druipt daar op allerlei manieren tegenin. Onze families zijn hierheen gevlucht om in een vrij land te leven. Wat blijft daar van over als een criminele president kan doen wat hij wil?” Warsame wil vanwege de onveilige situatie niet met zijn achternaam in de krant [die is wel

bij de redactie bekend]. „Ik ben de afgelopen maanden van de stress acht kilo afgevallen. En nu schieten ze zelfs witte vrouwen dood.” Niet alleen de mannen en vrouwen in uniform vormen een gevaar. Recent trok een rechtse YouTube-influencer langs Somalische kinderdagverblijven en zei dat de afwezigheid van kinderen daar fraude bewees. Zijn video zou op X 116 miljoen keer zijn bekeken. Sinds die video, zeggen verschillende Somaliërs die niet met hun naam in de krant willen, voelen zij zich ook door andere Amerikanen met een schuin oog bekeken. Twee van hen vertellen onafhankelijk van elkaar dat er laatst een man met een geweer rond het pand liep. ICE trekt op een gegeven moment wel weer door naar een andere stad, denkt schoolmedewerker Abdulle: „Maar de schade aan de samenleving en aan de economie is blijvend. Niet alleen voor onze gemeenschap.”

Rob Jetten (D66), Dilan Yesilgöz (VVD) en Henri Bontenbal (CDA) in gesprek met journalisten bij landgoed Zwaluwenberg, deze vrijdag. FOTO JEROEN JUMELET/ANP

KABINETSFORMATIE

D66, VVD en CDA kiezen definitief voor minderheidskabinet...

D66, VVD en CDA zijn eruit: ze willen een minderheidskabinet vormen. Maar welke partijen dat moeten steunen, en in welke vorm, weten ze nog niet.

Pim van den Dool
HILVERSUM

In de week waarin het land vastliep door het winterse weer kwamen de formerende partijen met een gewaagd besluit om het vastgelopen politieke systeem te reanimeren. D66, VVD en CDA willen definitief met elkaar een minderheidskabinet gaan vormen, zo maakte D66-leider Rob Jetten vrijdag bekend na een tweedaags overleg op het Hilversumse landgoed De Zwaluwenberg. Zo'n kabinet zal in de Tweede Kamer steunen op slechts 66 zetels, tien tekort voor een meerder-

heid. In de Eerste Kamer hebben de drie partijen maar 22 van de benodigde 38 zetels voor een meerderheid. En dus willen de drie steun gaan zoeken bij andere partijen. Maar welke dat zijn en hoe ze dat precies willen vormgeven, ligt nog open. De keuze voor een minderheidskabinet werd door de drie partijen als een doorbraak in de formatie gepresenteerd. Jetten, VVD-leider Dilan Yesilgöz en CDA-leider Henri Bontenbal kwamen vrijdag aan het einde van de middag middenin een hevige sneeuwbuï gezamenlijk naar buiten om uit te stralen dat ze elkaar vertrouwen. „De afgelopen

weken hebben we veel kunnen investeren in elkaar begrijpen en elkaars standpunten”, zei Yesilgöz. Informateur Rianne Letschert had een besluit over de kabinets-
”
Met z’n drieën is het makkelijker, breder en flexibeler

vorm als huiswerk voor deze formatieweek meegegeven en zei dat de drie partijleiders er vrijdag, na ruim een dag praten op De Zwalu-

wenberg, onderling uit waren. De afgelopen weken hing het toevoegen van het radicaal-rechtse JA21, goed voor negen zetels, nog boven de markt. Met JA21 erbij was er nog geen meerderheid geweest (75 zetels), maar had het kabinet wel een bredere basis gehad in de Tweede Kamer.
Met JA21 minder steun elders
Met name de VVD voelde wel voor onderhandelen met JA21, maar D66 hield dat tegen, bleek vrijdag. Jetten noemde het toevoegen van JA21 „niet verstandig” omdat hij verwacht dat zo’n kabinet, met dan een heel rechtse signatuur, minder

gemakkelijk steun zou vinden bij andere partijen in de Kamer. Jetten: „Met z’n drieën is het makkelijker, breder en flexibeler.” Voor D66, dat liever met GroenLinks-PvdA had onderhandeld over een meerderheidskabinet, zou het ook inhoudelijk erg ingewikkeld zijn om tot afspraken te komen met JA21, dat diametraal anders denkt over onderwerpen als klimaat, stikstof, migratie en Europa. Omdat de VVD eerder GroenLinks-PvdA blokkeerde, en D66 dus niets voor JA21 voelde, zijn Jetten en Yesilgöz elkaar met de keuze voor een minderheidskabinet van drie partijen tegemoet gekomen.

„Wij hebben geprobeerd elkaar te overtuigen van onze voorkeursvarianten, maar dat is niet gelukt”, zei Jetten lachend tegen Yesilgöz. „In plaats van eindeloos rondjes draaien was het belangrijk om een knoop door te hakken.” Het CDA heeft duidelijk rekening willen houden met de positie van D66. CDA-leider Bontenbal stond niet afwijzend tegenover onderhandelen met JA21, maar had sowieso liever een meerderheidscoalitie met GroenLinks-PvdA of anders vijf partijen. Bontenbal noemde het vrijdag „een politieke realiteit” dat een minderheidskabinet nu de meest logische optie is, en wil ook tempo blijven maken. „Iedereen heeft zorgen over de ontwikkelingen in Europa en de rest van de wereld, we willen dat Nederland snel een kabinet krijgt.” Hoewel de drie partijen veel vertrouwen hebben in elkaar, viel op dat zij nog niet precies weten hoe een minderheidscoalitie voldoende steun moet krijgen in beide Kamers. Informateur Letschert gaat komende week alle andere partijen in de Tweede Kamer uitnodigen om te praten over mogelijke samenwerking. D66, VVD en CDA zetten

voor Nederlandse begrippen in elk geval een unieke stap, want minderheidskabinetten zijn in de naoorlogse geschiedenis niet voorgekomen. Letschert sprak van „een nieuw fenomeen waar we allemaal aan moeten wennen”. Dat een minderheidskabinet op voorhand instabieler is, denkt de informateur niet. „De afgelopen jaren zijn veel kabinetten vroegtijdig gevallen die wél een meerderheid hadden.”
Nog geen concreet plan
Logische routes naar een meerderheid zijn er voor D66, VVD en CDA over links (GroenLinks-PvdA met twintig zetels) en over rechts (JA21, aangevuld met mogelijk kleine fracties als de SGP of 50Plus). Een minderheidskabinet kan met vaste gedoogpartners gaan werken, of per thema wisselende akkoorden sluiten met verschillende oppositiepartijen. D66-leider Rob Jetten moest toegeven dat de drie partijen hier zelf nog geen concreet plan voor hebben en dit ook eerst met de andere partijen in de Tweede Kamer te willen bespreken. „Dit vraagt om nieuwe vormen van politieke samenwerking.”

MINDERHEIDSKABINET

... maar wil de oppositie wel meewerken?

Voor een meerderheid komen D66, VVD en CDA tien zetels tekort. Een minderheidskabinet heeft dus veel steun uit de oppositie nodig. Dat lijkt bij voorbaat een lastige exercitie.

Oscar Vermeer
DEN HAAG

De minste zorgen lijken D66, VVD en CDA zich te hoeven maken over de steun van het rechts-radical JA21. Natuurlijk is fractievoorzitter Joost Eerdmans „teleurgesteld” dat zijn partij niet mag aansluiten bij het minderheidskabinet, zei hij vrijdagavond in radioprogramma *Dit is de dag*: „Een gemiste kans.” Maar, zei hij er direct achteraan, zijn partij is altijd bereid om akkoorden te sluiten. „Als er plannen komen waar wij het hartgrondig mee eens zijn, gaan wij niet opportunistisch tegenstemmen.” Het is een boodschap die hij al maandenlang verkondigt: JA21 wil „constructief” zijn. Eerdmans noemt dat ook het belangrijkste verschil tussen zijn partij en de PVV, die inhoudelijk veel op elkaar lijken. Vrijdag maakt D66, VVD en CDA bekend dat ze met zijn drieën verder willen gaan in een nieuw kabinet. Samen hebben ze 66 zetels, 10 te weinig voor een meerderheid in de Tweede Kamer. En dus moeten ze bij elk plan en elk voorstel op zoek naar steun bij de oppositie. Met de negen zetels van JA21 komt het minderheidskabinet een heel eind, maar nog steeds een zetel tekort. Wie levert die? Komende week komen alle fractievoorzitters langs bij informateur Rianne Letschert om te vertellen of en hoe ze het minderheidskabinet willen steunen.

Steun vinden wordt lastig

Dat lijkt bij voorbaat een lastige exercitie. Voor plannen op het gebied van bijvoorbeeld migratie en veiligheid ligt steun van de kleine christelijke partijen SGP (drie zetels) en ChristenUnie (ook drie) en nieuwkomer 50Plus (twee) voor de hand. Maar zo eenvoudig is dat niet. Vlak voor het kerstrees werd door de Kamer de verruiming van de Embryowet goedgekeurd, met steun van D66, VVD en een groot deel van het CDA. Eerder werd een VVD-motie aangenomen die vraagt te onderzoeken of artikel 1 (gelijke behandeling) van de Grondwet boven artikel 23 (de vrijheid van onderwijs) kan worden geplaatst.

Vaste gedoogpartijen of niet?

Beide voorstellen hebben kwaad bloed gezet bij SGP en ChristenUnie, waar dit uitermate gevoelige kwesties zijn. Kamerlid Diederik van Dijk (SGP) zei in een debat in december dat het „riskant is om nu [...] een aantal controversiële voorstellen erdoorheen te drijven terwijl je in de toekomst afhankelijk bent van breed draagvlak in de Kamer. Wij gaan niet positief meewerken aan dossiers als met de andere hand bijvoorbeeld de klassieke vrijheden of de bescherming van het ongebooren leven worden afgebroken”. Fractievoorzitter Mirjam Bikker (ChristenUnie) uitte zich in dat debat in vergelijkbare bewoordingen. Ze zegt nu in een reactie dat „die waarschuwing niet voor niks is gegeven, het heeft ons vertrouwen niet bevorderd.” Bikker wil constructief naar de plannen van het minderheidskabinet kijken, als de drie partijen „niet steeds op onze pijn grens gaan zitten”. Met andere woorden:

geen nieuwe voorstellen op medisch-ethisch-gebied of het gebied van onderwijs-vrijheid.
Bezuinigingen op zorg
Ook 50Plus-fractievoorzitter Jan Struijs zegt dat zijn partij „constructief” is, maar voegt er gelijk aan toe dat „alles een prijs heeft. Als het gaat om bezuinigen op ouderenzorg of het fiscaliseren van de aow zetten wij een streep in het zand. Als dat wordt doorgezet, hebben we een probleem.” Zijn partij is sowieso tegen bezuinigingen op zorg en wil juist investeren. Dat is lastig voor de minderheidscoalitie, die lijkt te willen bezuinigen op de zorg en sociale zekerheid om andere dure plannen - denk aan investeringen in Defensie - te betalen. Steun van de PVV komt er sowieso niet, heeft Geert Wilders al laten weten. Ook hulp van de BBB ligt moeilijk. Weliswaar heeft Caroline van der Plas op X laten weten haar steun „per keer” te willen bekijken; tegelijk staat het stikstofdossier als levensgroot obstakel tussen haar en de nieuwe coalitie - zeker D66 - in. Voor bijvoorbeeld maatregelen op het gebied van klimaat en de energietransitie zou GroenLinks-PvdA (20 zetels) de minderheidscoalitie aan ruime steun kunnen helpen. Maar die partij is gefrustreerd omdat ze niet werd uitgenodigd bij de onderhandelingen. En ook die partij is, net als 50Plus, tegen bezuinigingen op de zorg. Tot op heden heeft fractievoorzitter Jesse Klaver nog niet gereageerd op de komst van een minderheidskabinet. Eerder noemde hij dat op BlueSky „een heel slecht idee”. De oppositiepartijen lijken dus veel eisen te kunnen stellen in ruil voor hun steun. Al ligt daarbij een gevaar op de loer. Na de mislukking van het kabinet-Schoof willen veel kiezers een kabinet dat de vier jaar uitzit en grote problemen aanpakt. Kabinetsoverstellen opportunistisch tegenhouden kan dan tot het verwijt leiden dat de oppositie alleen maar tegenwerkt. De partijen weten dat zelf ook. „Het cynisme op straat over de politiek is groot”, zegt Bikker van de CU.

INTERNATIONAAL GERECHTSHOF

Genocidezaak tegen Myanmar is ook een test voor het internationaal recht

Pleegde het regime van Myanmar genocide op de Rohingya? Maandag beginnen hoorzittingen in Den Haag.

Floris van Straaten

DEN HAAG

In kampen in het zuiden van Bangladesh, waar meer dan een miljoen Rohingya-vluchtelingen uit Myanmar verblijven onder erbarmelijke omstandigheden, zullen vanaf maandag veler ogen zijn gericht op het Haagse Vredespaleis. Daar zal het militaire bewind van Myanmar zich de komende weken voor het Internationaal Gerechtshof moeten verdedigen tegen de beschuldiging dat het genocide pleegt op de Rohingya, een al decennia vervolgd, overwegend islamitische minderheid in het land.

„In de kampen worden grote schermen gezet waarop vluchtelingen de zittingen via een online-verbinding kunnen volgen”, vertelt Tun Khin telefonisch vanuit Cox’s Bazar in Bangladesh. Hij is woordvoerder van BROUK, een in Londen gevestigde hulporganisatie voor Rohingya. „Velen, ook familieleden van mij, hebben gezien hoe Rohingya voor hun ogen werden afgeslacht en vrouwen werden verkracht door militairen van het leger van Myanmar. Al in 2017, toen ze hier aankwamen, vertelden ze me: wij willen gerechtigheid. We hopen dat dit nu binnen enkele maanden echt gaat gebeuren.”

Niet alleen de Rohingya zullen de hoorzittingen, die tot 29 januari voortduren, nauwlettend beluisteren. Ook elders in de wereld zullen de ontwikkelingen in Den Haag op de voet worden gevolgd, zeker door juristen, omdat die inzicht kunnen geven in de afloop van een nog geruchtmakender zaak bij het Internationaal Gerechtshof: de beschuldiging van Zuid-Afrika dat Israël het verdrag tegen genocide van 1948 zou hebben geschonden in de Gaza-oorlog.

Doden en verkrachtingen

De zaak tegen Myanmar is aangespannen door de kleine Afrikaanse staat Gambia, dat een overwegend islamitische bevolking heeft. Gesteund door de Organisatie van Islamitische Landen beschuldigt Gambia de regering van Myanmar ervan in 2017 een militaire campagne met genocidaal geweld tegen de Rohingya te hebben ontkennend. Vooral in de deelstaat Rakhine in het westen van het land werden destijds veel dorpen platgebrand, mannen doodgeschoten en vrouwen verkracht. De meedogenloze repressie leidde tot een uittocht van honderdduizenden Rohingya naar buurland Bangladesh.

Een van de instanties die namens de Mensenrechtenraad van de VN de misdragingen van het leger van Myanmar uitgebreid in kaart bracht is het zogeheten Onafhankelijk Onderzoeksmechanisme voor Myanmar (IIMM). Deze organisatie heeft veel materiaal aangeleverd voor de rechtszaak in Den Haag. Nicholas Koumjian, het hoofd van IIMM, ver-

Vanaf boven: gevluchte **Rohingya-kinderen** in het Balukhali-kamp in Cox’s Bazar, Bangladesh, in 2018, het kamp vanuit de lucht en een **verwoest huis** in het dorp Gawdu Zara (Rakhine). FOTO MOHAMMAD PONIR HOSSAIN/REUTERS

telt via Zoom vanuit Genève hoe zijn organisatie bijvoorbeeld duizenden Facebook-boodschappen analyseerde van accounts die in 2018 door Facebook werden geschrapt omdat ze aan het leger waren verbonden. „Meer dan tienduizend van die berichten bevatten taal die haat onder de bevolking tegen de Rohingya hielp aanwakkeren.”

De militaire regering zal naar verwachting betogen dat zij mischien hard heeft opgetreden tegen de Rohingya maar dat daaruit nog niet valt te concluderen dat ze bewust naar uitroeping van de islamitische minderheid streefde. De advocaten van Gambia zullen er nog een harde dobber aan hebben te bewijzen dat er van opzet sprake was.

Op grond van het genocideverdrag, waarbij zowel Gambia als Myanmar partij is, is er pas sprake van genocide wanneer bewezen kan worden dat er geweld is gepleegd met de opzet een nationale, etnische, raciale of religieuze groep helemaal of ten dele te vernietigen.

Slechts één keer eerder, in 2007, bevestigde het Internationaal Ge-

rechtshof dat er sprake was van genocide. Dat betrof de massale moord op moslimmannen in Srebrenica tijdens de Bosnische oorlog in 1995. Servië was hieraan medeplichtig, oordeelde het Hof.

Bij een eerdere zitting in de Rohingya-zaak, in 2019, liet het Myanmarse leger zich nog in Den Haag vertegenwoordigen door de voorheen door velen bewonderde Aung San Suu Kyi, winnaar van de Nobelprijs voor de Vrede van 1991 en lange tijd oppositieleider. Ze was in 2016 een ongemakkelijk bondgenootschap met de junta aangegaan en fungeerde vervolgens enige tijd als regeringsleider.

Het leger had slechts gereageerd op geweld van radicale Rohingya, betoogde Suu Kyi in Den Haag, al sloot ze niet uit dat de militairen daarbij over de schreef waren gegaan. Door haar al eerder gebleken gebrek aan medeleven met de zwaar vervolgd Rohingya kelderde haar aanzien in het buitenland.

De inmiddels 80-jarige Suu Kyi zal er deze keer niet bij zijn in Den Haag. Na een militaire staatsgreep in 2021 werd zij - wederom - gevangen gezet en na enkele schertsprocessen tot tientallen jaren celstraf veroordeeld. Sindsdien heeft zij nauwelijks meer contact met de buitenwereld.

Minderheden vechten terug

In Myanmar blijft de situatie van de Rohingya precair. „De toestand voor Rohingya in Rakhine is nu zelfs nog erger dan in 2017”, meent Tun Khin. Hij wijst erop dat er in 2024 nog 200.000 Rohingya naar Bangladesh vluchtten. Ook veel andere etnische minderheden in Myanmar worden al tientallen jaren door het regeringsleger onderdrukt. Op veel plaatsen stellen minderheden zich daarom gewapend te weer, waardoor Myanmar steeds meer in een burgeroorlog verzeild is geraakt.

„Miljoenen mensen in Myanmar zullen de zaak in Den Haag volgen”, zegt Koumjian. „Vooral de vluchtelingen, die in Bangladesh vastzitten, zij kunnen nergens heen. Bangladesh wil hen niet langer huisvesten en Myanmar wil hen niet terugnemen. Het beetje hoop dat zij nog hebben, is gevestigd op het Hof in Den Haag.”

De ervaren jurist Koumjian besefte dat zelfs als het Hof Myanmar schuldig zou bevinden de problemen van de Rohingya allerminst zijn opgelost. „Het is een heel lastige opgave voor de rechters”, zegt hij.

„Hoe kunnen ze gerechtigheid brengen voor schending van dit enorm belangrijke verdrag? Dit zijn uitdagende tijden voor het internationaal recht maar mensen willen toch blijven geloven dat het internationaal recht er toe doet. Hopenlijk vindt het Hof hier iets op, ook om te voorkomen dat zich zulke misstanden herhalen.”

REPORTAGE LATIJNS-AMERIKA

Na Venezuela is Mexico bang dat het Amerika's volgende doelwit is

Trump noemt Mexico als een potentieel volgend doelwit: „Vrijwel alle drugs die de VS bereiken, komen via Mexico.”

Boris van der Spek

MEXICO-STAD

Vandaag wordt een historische dag.” Santiago Guzmán, 24-jarige student Theaterwetenschappen aan één van de grootste universiteiten van Mexico, had drie dagen geleden al een protestbord geschilderd. De Amerikaanse vlag, met een hakenkruis op de plek waar de vijftig sterren horen te staan. „De Verenigde Staten zijn het meest criminele land ter wereld. Iedereen praat over Rusland, maar wat zij met Latijns-Amerika doen, is ongelofelijk.”

Guzmán loopt deze dag mee in de „anti-imperialistische mars” door het centrum van Mexico-Stad. Vakbonden en een aantal linkse politieke partijen, waaronder de Communistische Partij, hebben aangekondigd ook te komen. Aanleiding is de inval van de VS in Venezuela en de ontvoering van de Venezolaanse president Nicolás Maduro. Deelnemers aan de mars willen vandaag laten zien dat ze achter Venezuela staan, en vooral tegen de Amerikaanse inmenging in andere landen zijn.

Het anti-Amerikaanse sentiment is nog eens extra aangewakkerd door de uitspraken van Donald Trump en zijn kabinetsleden in de nasleep van de inval, die zeiden dat Mexico wel eens het volgende land kan zijn waar Amerikaanse militairen actief zullen zijn.

„Yankees, ga naar huis”, roepen enkele betogers. Op de grond ligt een brandende, kartonnen pop, het moet Donald Trump voorstellen. Uiteindelijk zijn het enkele duizenden mensen die vandaag demonstreren tegen de steeds agressievere rol van de VS in Latijns-Amerika, een stuk minder dan vooraf verwacht werd. Guzmán haalt zijn schouders op.

„Mexicanen komen dit weekend net terug van vakantie. Maar reken maar dat iedereen hier klaar is met Trump.”

Militaire operaties

Al sinds de terugkeer van de Republiek in het Witte Huis wijst alles erop dat Latijns-Amerika veel meer aandacht krijgt dan onder voorganger Joe Biden het geval was. Mexico wordt in dat verband van meet af aan het meest genoemd, met name vanwege de grote hoeveelheden fentanyl, metamfetamine en cocaïne die Mexicaanse drugskartels naar de VS smokkelen.

Trump en zijn naaste beleidsmakers zinspelen al geruime tijd op militaire operaties op Mexicaans grondgebied. De Mexicaanse president Claudia Sheinbaum werd eerder onder dreiging van enorme importheffingen gedwon-

Tijdens een **protest tegen de Amerikaanse militaire inmenging in Venezuela** droegen demonstranten in Mexico-Stad zaterdag een grote Venezolaanse vlag mee. FOTO SASHENKA GUTIERREZ/EPA/ANP

gen verregaande maatregelen te nemen tegen kartels. Desondanks werd militaire dreiging van de VS steevast door Sheinbaum weggezet als „onderdeel van de retoriek van Trump”.

Maar sinds de ontvoering van Maduro is voor heel Latijns-Amerika eens te meer duidelijk geworden dat Trumps woorden serieus moeten worden genomen. En daarom gaan de alarmbellen in Mexico af. In een van zijn eerste interviews na de inval in Venezuela, met Fox News, zei Trump dat er „iets met Mexico moet gebeuren”. Volgens Trump is Sheinbaum „bang voor de kartels” die Mexico „in hun greep hebben”. Enkele dagen deed de Amerikaanse president er een schepje bovenop, door aan te kondigen dat de VS de kartels binnenkort over land gaan aanvallen.

Sheinbaum reageerde zoals ze dat afgelopen jaar steevast deed: ze benadrukte het belang van de soevereiniteit van Mexico en wees op de reeds intensieve samenwerking met de VS op het gebied van veiligheid. Het afgelopen jaar leverde Mexico tientallen leiders

van drugskartels uit aan de VS, werd het leger ingezet op plekken waar de georganiseerde misdaad veel macht heeft en werden talloze fentanyllabs vernietigd.

Kartels en Cuba

De inval van Venezuela zet de relatie tussen Mexico en de VS echter weer op scherp. Als linkse leider van één van de grootste landen in Latijns-Amerika veroordeelde

Reken maar dat iedereen hier klaar is met Trump

Santiago Guzmán demonstrant

Sheinbaum de Amerikaanse actie. „Latijns-Amerika behoort noch toe aan een doctrine, noch aan een macht”, zei de Mexicaanse president.

De VS richten hun vizier na Venezuela niet alleen op Mexico vanwege de dominante rol die drugskartels in het land spelen. Voor Washington zijn de olieleveranties aan Cuba door Mexico ook een

doorn in het oog. Zaterdag kwam er nog een Mexicaanse olietanker met 86.000 vaten olie aan in Havana, bedoeld om de constante problemen in het energienetwerk in het land te verlichten.

Nu hoofdleverancier Venezuela, dat gemiddeld zo’n 35.000 vaten olie per dag naar Cuba stuurde, onder de Amerikaanse druk is weggevallen, is Cuba’s afhankelijkheid van Mexico gegroeid. De VS, met buitenlandminister Marco Rubio voorop, hopen dat olie-embargo’s tegen Cuba leiden tot een verdere instorting van de nationale economie van het eiland en daarmee een val van het communistische regime. De leveringen van Mexico helpen niet dat doel te bewerkstelligen.

Maar mochten de VS besluiten over te gaan tot aanvallen op Mexico, dan zal dat niet zijn vanwege Cuba, zegt de Mexicaanse analist Stephanie Henaro tegen NRC. „De VS legitimeren hun aanvallen op andere landen door te stellen dat ze hun nationale veiligheid verdedigen. Trump ziet drugs als een enorm gevaar voor die nationale veiligheid. En vrijwel alle drugs

die de VS bereiken, komen via Mexico.”

In Mexico wijzen ministers regelmatig op de hechte banden met de VS. Mexico is de grootste handelspartner van de VS, de twee landen bereiden onderhandelingen voor over het USMCA-handelsakkoord (tussen de VS, Mexico en Canada), en de twee gaan samen met Canada het WK voetbal organiseren. Tegelijkertijd lijkt Mexico te beseffen dat heilige huisjes en nauwe banden met Trump in het Witte Huis weinig meer waard zijn.

Een grootschalige grondaanval op Mexico ziet analist Henaro echter niet gebeuren. „Maar precisie-aanvallen, met *special forces* of drones, moeten we niet langer uitsluiten”, aldus Henaro. „Vergeet niet dat zowel de Mexicaanse als Amerikaanse autoriteiten van de meeste gezochte drugsbazen precies weten waar ze zitten. Dat Mexico ze niet aanpakt, is omdat ze geen zin hebben in de chaos die ontstaat na de dood of arrestatie van een kartelleider. De VS hoeven die chaos niet op te ruimen. Die zullen minder problemen hebben om de trekker over te halen.”

REACTIES OP OVERLIJDEN ASTRID ROEMER

'Ze had lak aan iedereen die een gemakkelijke leeservaring eiste'

Schrijfster Astrid Roemer bleef conventies doorbreken en lezers uitdagen. „Ze wilde anderen wakker schudden.“

Door **Thomas de Veen** Foto **Wouter Van Vooren**

AMSTERDAM

Astrid Roemer was „een van de meest invloedrijke auteurs binnen de Nederlandstalige Caribische literatuur“, schreef de Surinaamse site Starnieuws vorige week, bij het overlijden van de schrijfster, op 78-jarige leeftijd. Let wel, zegt Michiel van Kempen, emeritus hoogleraar Nederlands-Caribische letteren: die invloed betekende niet dat iedereen Roemer omarmde of volgde. „Ze is altijd iemand geweest die anderen wakker wilde schudden en deed dat door conventies te laten vallen. Al vroeg agendeerde ze onderwerpen die nu gemeengoed zijn: alles wat met kleur en genderrollen te maken heeft. Maar ze wilde nergens op vastgepind worden, wat ook conflicten opleverde.”

Roemer was „onverbiddelijk“, zegt schrijfster Karin Amatmoekrim, en dat zegt ze met grote waardering. „Voor mij persoonlijk, als schrijver met een Surinaamse achtergrond, betekende ze veel als voorbeeld, omdat ze haar eigen plek opeiste in de literatuur. In onder-

werpkeuze en thematiek, maar ook in vorm en stijl. Dat zij een zwarte vrouw was, ook nog queer, die zo eigenzinnig durfde te zijn, was uitzonderlijk.”

Amatmoekrim leerde haar kennen als student Nederlands, bij een vak over ‘West-Indische’ literatuur. „Ik had Roemer niet van huis uit meegekregen, hoewel mijn moeder heel geëngageerd en bij de tijd was. Dat zegt misschien wel veel over hoe slecht ze onder Surinamers gelezen werd: iedereen kende Clark Accord en Cynthia McLeod, maar Roemer was voor velen te complex, te tegendraads. Dat is wel begrijpelijk - ik zwogede er zelf ook op, maar ik bewonderde haar lak aan iedereen die een gemakkelijke leeservaring eiste.”

Ambitie

Roemers proza was weerbarstig, bewust onregelend, soms verwarrend. Haar werk werd niet van meet af aan lovend ontvangen. Recensenten schreven er „jeuk“ van te krijgen, herinnert Michiel van Kempen zich. Dat ze voor haar oeuvre in 2016 de P.C. Hooft-prijs kreeg, bracht in de literaire wereld „een schok tweegg“, zegt Sander Bax, hoog-

leraar contemporaine Nederlandse literatuur aan de Universiteit Leiden. Hij was destijds voorzitter van de jury. „Er heerste een teneur van: die vrouw kan niet schrijven. Dat was veelzeggend voor de heersende normen, waarin literatuur het hoogst gewaardeerd werd als het een autonoom werk was en vooral om vorm en stijl draaide.”

De jury prees juist Roemers romans „die tegelijk scherpe en relevante interventies in het publieke debat zijn én complexe literaire verbeeldingen van de geschiedenis van Suriname“. Niet autonoom maar maatschappelijk dus, en dat haar vertelstijl ingewikkeld was, hangt nu eenmaal samen met haar verhaal. Amatmoekrim, ook lid van die jury: „Wat Roemer toevoegde aan de Nederlandse literatuur was een enorme ambitie om ook de grote geschiedenis een plek te geven in haar werk, dat tegelijk over het alledaagse leven en intieme relaties ging.”

De complexe stijl was daar onlosmakelijk mee verbonden, zegt schrijver en onderzoeker Emma van Meyeren, die werkt aan een proefschrift over Roemers proza. „Roemer legde veel ge-

Ik dacht: hoe kan het dat dit nauwelijks deel uitmaakte van mijn opleiding als neerlandicus?

Sander Bax
hoogleraar
contemporaine
Nederlandse
literatuur

Ze blijft een eenling die zich niet voor een karretje wil laten spannen

Karin Amatmoekrim
schrijfster

Ze liet zien dat het persoonlijke leven doordrenkt is van de politiek: de huiskamer net zo goed als de Tweede Kamer

Emma van Meyeren
onderzoeker

wicht in haar taal. Ze reflecteerde stevast op hoe zij de taal gebruikte, en toonde zo hoe dat mede bepaalt hoe we met elkaar omgaan. Zo liet ze zien dat ons persoonlijke leven doordrenkt is van politiek, de huiskamer net zo goed als de Tweede Kamer. Haar roman *Lijken op liefde* (1997) gaat bijvoorbeeld heel concreet over een gepensioneerde schoonmaakster, en Roemer slaagt erin om het tegelijk te laten gaan over de grote levensvragen en de specifieke geschiedenis van postkoloniaal Suriname.”

Bouterse

Daarin was Roemer een pionier. Voorafgaand aan zijn lidmaatschap van de P.C. Hooft-jury, bekent Sander Bax, kende hij haar oeuvre „nog niet ontzettend goed”. „Het was voor mij een ontdekking. Zozeer dat ik dacht: hoe kan het dat dit nauwelijks deel uitmaakte van mijn opleiding als neerlandicus? Dat lag ook aan het onuitgesproken ideaalplaatje dat in literaire kringen heerste van een roman, een beeld waar Roemer niet in paste, terwijl ze wel iets deed dat grote waarde had. Haar werk heeft er mede voor gezorgd dat ik vraagtekens ging zetten bij mijn eigen literaire normen - iets wat recent in de hele neerlandistiek gangbaarder is geworden.”

Onconventioneel werd controversieel toen Roemer zich positief uitliet over Desi Bouterse, die zij weigerde ‘moordenaar’ te noemen, ook na zijn veroordeling voor betrokkenheid bij de Decembermoorden. De feestelijke uitreiking van de Prijs der Nederlandse Letteren, in 2021 aan Roemer toegekend, werd daarom afgelast. Van Meyeren: „Van die uitspraken schrok ik ook, juist omdat ze in haar romans heel anders over die gebeurtenissen heeft geschreven.” Amatmoekrim: „Ze ging ver in haar uitspraken, maar verkondigde wel een standpunt dat breed gedragen wordt onder ‘boutisten’, die de beweging van Bouterse zien als gerechtvaardigd antiekolonialisme.” Bax: „De uitspraken vond ik niet fraai, maar ze kwamen niet geheel onverwacht: ze blijft een eenling die zich niet voor een karretje wil laten spannen.”

Champagne

Haar buitenstaanderspositie bracht Roemer ook eenzaamheid. Amatmoekrim: „Over schrijvers als Edgar Cairo, Bea Vianen en Anil Ramdas, eenlingen net als zijzelf, heeft ze eens gezegd: dat zij gek zijn geworden, lag niet alleen aan hen, maar ook aan hun habitat, aan de miskenning en uitsluiting die zij in Nederland hebben ondervonden. Opgepast, zei ze daarmee tegen mijn generatie. Gelukkig staan wij minder alleen.”

Uiteindelijk veranderde er iets: met de grote oeuvrepreizen in het afgelopen decennium kreeg Roemer wel erkenning. Amatmoekrim: „Ze was een grote mevrouw geworden. Ik heb haar eens meegemaakt in het vliegtuig naar Suriname, ze vloog businessclass, een glas champagne erbij. Ook in het openbaar eiste ze haar positie op: prachtig.”

DE ZITTING

Met de winkeldiefstal van chocoladerepen financierde hij z’n crackverslaving

Sudesj B. (62) was bijna tien jaar clean. Door een opeenstapeling van problemen verviel hij weer in drugsgebruik. Nu hoopt hij op een laatste kans van de rechter. „Ik wil af van dit doelloze leven.”

Door **Jan Meeus**

De zaak

Vier keer diefstal van chocoladerepen, gepleegd in Amsterdam, tussen maart 2024 en oktober 2025. Daarvoor moet de 62-jarige Sudesj B. zich verantwoorden bij de politierechter. Drie diefstallen heeft hij bekend, maar de laatste in de reeks niet: „Ik was de supermarkt nog niet uit”, zegt hij. „Dus wie zegt dat ik niet van plan was te betalen?” Met die redenering maakt de rechter korte metten. „Een verdachte pleegt diefstal als hij zich goederen oneigenlijk toe-eigent. En dat deed u door die chocoladerepen in uw jaszak te stoppen.”

„En even eerlijk, meneer: was u niet gewoon voornemens deze repen mee te nemen zonder te betalen?”, vraagt ze, nadat ze de beveiligingsbeelden uit de supermarkt heeft laten zien. „Ja, dat denk ik wel”, antwoordt Sudesj.

Nu de schuldvraag is afgehandeld, ontspint zich een openhartig gesprek tussen rechter en verdachte, een dialoog die boekdelen spreekt over de contemporaine grootstedelijke problemen. Met de diefstallen financierde Sudesj namelijk z’n verslaving aan crack, rookbare cocaïne. En hij is niet de enige die deze drugs rookt.

Uit cijfers die het Trimbos-instituut in het najaar publiceerde, na veldonderzoek in acht grote steden, blijkt dat circa 28.000 mensen wekelijks crack roken. En afgelopen tien jaar is het aantal crackverslaafden toegenomen tot vergelijkbare proporties als het aantal heroïnegebruikers eind jaren tachtig (zo’n dertigduizend) - toen de heroïne-epidemie piekte.

Sudesj worstelt al twee decennia met verslavingsproblemen. Hij kicke te zo’n tien jaar geleden af, vanaf 2016 komt hij niet meer voor in de politiestructuren. Maar hij valt terug

en in maart 2024 wordt hij gepakt voor het stelen van chocolade. Hij verloor een zoon en kreeg mede door het drugsgebruik familieproblemen. „Als ik gebruik, word ik een ander mens”, zegt Sudesj. „Daarom probeer ik van die verslaving af te komen.” Dat blijkt geen sinecure. Hij woont in Amsterdam-West en als dealers hem op straat zien, krijgt hij drugs aangeboden. En als hij ze helpt - door even wat drugs op te slaan - krijgt hij soms gratis crack.

Daarnaast steelt Sudesj dus chocoladediefstal, wordt hij uitgenodigd voor een zogeheten ‘hoorgesprek’ met het OM waar zijn advocaat ook bij is. Zonder tussenkomst van de rechter wordt de zaak voorwaardelijk geseponeerd: hij mag niet nog een keer in de fout gaan en moet zijn afkicktraject afmaken. Om los te komen van de verlokkingen van de crack, is hij verhuisd naar een safehouse buiten Amsterdam. Buiten het bereik van de dealers. Voorwaarde is wel dat hij een traject doorloopt bij een verslavingsinstelling. Ook dat doet Sudesj, maar vanwege gedoe over het gebruik van een fiets en een misverstand over afspraken met de huisarts, gaat het mis: hij wordt weg-

gestuurd door de instelling en verliest z’n plek in het safehouse. Sudesj gaat terug naar z’n oude buurt, waar de dealers hem weer weten te vinden. Wanneer hij in oktober 2025 weer wordt gepakt voor diefstal, vervalt het sepot en moet hij voor de rechter verschijnen. En daar zit nu dus een snel pratende man, die zich schaamt, die z’n leven weer op orde probeert te krijgen. Sudesj vertelt dat hij samen met zijn advocaat een afspraak heeft gemaakt voor een behandeling bij Inforsa, waar experts op het gebied van verslavingszorg werken. Ook werkt hij als vrijwilliger in de ouderenzorg en als conciërge bij HVO-Querido, een instelling die kwetsbare mensen helpt.

„Ik lees in uw dossier dat u serieus probeert uw problemen op te lossen”, zegt de rechter. „En als u vertelt over uw werk met ouderen, zie ik aan uw gezicht dat u dat echt leuk vindt.”

Sudesj knikt: „Ik wil af van mijn doelloze leven.” De rechter vraagt wat hij van haar verwacht. „Ik hoop dat ik van u een kans krijg”, zegt Sudesj. „En een stok achter de deur.”

Over hoe dik een stok hebben we het dan, vraagt de rechter. „Wilt u geen straf, een voorwaardelijke taakstraf of een voorwaardelijke celstraf?”

Dan is de beurt aan de officier. „Winkeldiefstal is een serieus probleem”, zegt ze. „Het zorgt voor onrust in de winkel, leidt tot omzettering en extra kosten voor beveiliging. Daarom was ik van plan een onvoorwaardelijke straf te eisen.” Maar ze ziet dat Sudesj oprecht poogt te veranderen. „Verdachte heeft hulp nodig en daar past geen onvoorwaardelijke straf bij.” Ze eist een voorwaardelijke taakstraf van veertig uur, met een proeftijd van twee jaar.

Het oordeel

En die eis neemt de rechter over. Belangrijke overweging is dat Sudesj door de voorwaardelijkheid van de straf een verklaring omtrent het gedrag kan aanvragen. Die heeft hij nodig voor het vrijwilligerswerk in de ouderenzorg.

„Maar dat betekent wel dat we u hier de komende twee jaar niet willen zien”, zegt de rechter streng. „Want dan kunnen we u niet meer helpen.”

Sudesj is dankbaar en ziet meteen af van hoger beroep. Daarmee is de straf definitief en kan zijn behandeling beginnen.

REPORTAGE WINTERKOUDEREGELING

De verkleumde Mohammed mag slapen in een sporthal

Daklozen mogen binnen slapen: „Als je nu een halve fles wodka wegtikt en buiten gaat liggen, komt het niet goed.”

Bianca Koster doet een intake bij de noodopvang voor daklozen die vanwege de winterkou is opgetuigd. FOTO'S SASKIA VAN DEN BOOM

Thomas de Veen

AMSTERDAM

Het vriest twee graden, de noordoostenwind zorgt voor een gevoelstemperatuur van min tien en sinds de middag sneeuwt het ook weer onafgebroken in Amsterdam. Gelukkig heeft Mohammed Akdimi (55) nu een slaapplek, binnen. Met een opgewekt „Heee, Mo!” wordt hij verwelkomd door Bianca Koster, die bij de ingang van de Van Hogendorphal in Amsterdam-West de administratie doet. Ze kennen elkaar: Koster is locatiemanager bij een inloophuis waar daklozen overdag terecht kunnen, en goed in gezichten. „Kan ik ergens mijn schoenen drogen?”, vraagt hij. Natuurlijk kan dat. „En wil je een paar droge sokken?”

Deze noodopvang voor daklozen zal vrijdagavond wel weer goed vol raken, verwacht De Regenboog Groep, die de boel hier organiseert. Het is een van de drie opvanginstanties in de stad. Een dag eerder is de sporthal ingericht als nachtopvang. De 51 bedden die toen beslapen waren zijn al aangevuld met zestig bedden in een tweede ruimte.

De noodopvang is deze week op stel en sprong opgetuigd, nu alle andere locaties vol zijn en de kou nog dagen aanhoudt. Elke winter biedt de gemeente Amsterdam al 250 bedden aan mensen die anders buiten zouden slapen; als de temperatuur sterk daalt, komen daar nog 250 bedden bij. Dan treedt de Winterkouderegeling in werking, die gemeentes landelijk zijn overeengekomen. De normale voorwaarden voor een slaapplek, zoals langdurige binding met de stad, worden dan opgeschort, zodat alle ‘buitenslapers’ zich kunnen melden. Deze extra capaciteit in de sporthal komt daar nog bovenop. In dit winterweer hoeft niemand op straat te slapen, is het expliciete uitgangspunt van de gemeente Amsterdam.

Babygiraffe

Vrijdagavond staan manager Janneke van Loo en haar collega's nog meer veldbedjes op te zetten. „Het is een soort babygiraffe”, zegt ze. „Eerst is het net een stapeltje poten, maar als-ie staat, lijkt het ineens ergens op.” Er zijn al tientallen mannen binnen – voor vrouwen, een minderheid, is een aparte locatie. Er staan maaltijden klaar in magnetronbakjes, dozen verse oliebolletjes en er is koffie en thee.

„We zijn als stad nog nooit zo ver over de maximumcapaciteit heen gegaan”, zegt Van Loo. „Doorgaans kunnen we het aan met hier vijf bedjes extra en daar nog drie. Maar als het lange tijd koud is, loopt het aantal mensen dat aan komt waaien per nacht op. We zitten nu op ruim 600 bedden en het einde is nog niet in zicht.”

Is dit dan wel genoeg? „We kunnen uitbreiden. Als je echt wil, passen er ook 140 bedden waar er nu 60 staan, dan is het ramvol. Maar dan is er nog

Daklozenopvang in de Van Hogendorphal in Amsterdam-West.

een kerk in Noord die zich openstelt, of we leggen een paar mensen in de vergaderkamer op ons kantoor.”

Volgens de laatste tellingen, van vorig jaar, zijn er in de regio Amsterdam-Amstelland ruim 13.000 mensen dakloos. Daaronder vallen ook mensen die bij familie of kennissen logeren; het precieze aantal buitenslapers is niet bekend. Maar het groeit. „Buitenslapers zijn echt weer terug in het straatbeeld”, zegt Van Loo. „Eerst moest je weten waar je moest kijken, nu moet je je best doen om ze niet te zien.”

Seizoenswerk

Veelal gaat het om arbeidsmigranten, vaak uit andere EU-landen, die aan lagerwal zijn geraakt of seizoenswerk deden dat afliep, waaraan hun huisvesting gekoppeld was.

„Werk vinden is het probleem niet”, zegt Salomon, een 42-jarige Ghanee die nu drie maanden in Amsterdam is. „Maar het proces waar je in terecht komt als je onderdak wil vinden, is zo ingewikkeld.” Zijn vriend Kennedy (53), die oorspronkelijk uit Kenia komt: „Ik heb een BSN en een Italiaans rijbewijs, dus ik zou zo weer als chauffeur aan het werk kunnen. Maar voor een huis heb je weer andere documenten nodig.”

De twee leerden elkaar kennen in Italië, waar ze seizoenswerk deden – Salomon in de zomer aan de kust, waar hij zelfgemaakte plastic mandjes verkocht en dreadlocks invlocht; Kennedy als sjouwer en lossier. Ze slapen nu voor de tweede nacht op rij in de Van Hogendorphal, daarvoor sliepen ze op „verschillende plekken”. Kennedy:

We zijn als stad nog nooit zo ver over de maximumcapaciteit heen gegaan

Janneke van Loo
manager bij de
Regenboog Groep

„Normaal gesproken, als je dat normaal kunt noemen, in een tentje. Ik prijs Nederland dat we nu binnen kunnen slapen, in deze kou.” Salomon: „Vanmiddag was het zo koud dat ik nauwelijks mijn telefoon kon bedienen voor de navigatie. Toen het ging sneeuwen zijn we verdwaald, 45 minuten lang. Maar we hadden elkaar tenminste nog.”

Achter haar laptop blijft Bianca Koster maar nieuwe namen invoeren: „We gaan de honderd vanavond wel aantikken.” Voor de deur stopt het busje van Veldwerk Amsterdam, dat door de stad rijdt en mensen oppikt, bijvoorbeeld na een melding van de politie. Eerder brachten zij de verkleumde Mohammed binnen, nu opnieuw drie mannen, ook veel mensen die nog niet in het systeem van de opvangorganisaties voorkomen. „Wij proberen mensen over te halen om binnen te gaan slapen”, vertelt veldwerker Marieke Dwars. „Het is niet dat ze niet willen, het is eerder een kwestie van niet kunnen. Ze zien op tegen zoveel mensen om zich heen, of weten dat ze daar niet goed op gaan, bijvoorbeeld omdat ze gebruikers zijn.”

„Als je nu een halve fles wodka wegtikt en buiten gaat liggen, komt het niet goed”, vult Janneke van Loo aan. Zij stapte net opgetogen het ontvangsthalletje binnen. „Zo, weer tien giraffes ter wereld gebracht!” Hoewel het de komende nacht nog kouder voorspelt te worden, is de sfeer goed. „We kunnen nu tenminste iets doen. Zodra de temperaturen oplopen, is de nood weg en moeten we iedereen weer op straat zetten. Het probleem is dan niet weg, maar de oplossing wel.”

nrcwebwinkel

Adviesprijs

45,-

ONLINE CURSUS

Portretten maken met Siegfried Woldhek!

In 10 lessen laat Siegfried je de kneepjes van het vak zien

- › Leer de essentie van portretteren
- › Praktische en inspirerende opdrachten
- › Geen basiskennis vereist

Heb je altijd al willen leren hoe Siegfried die prachtige portretten maakt voor NRC? In deze cursus vertelt hij hoe ie dat doet en laat hij zien wat hij zelf graag jaren geleden had willen weten. Zaken die veel belangrijker zijn dan techniek of kennis van anatomie en de plek van neus en ogen. Volgens Siegfried kun je een goed portret maken met simpele middelen. De cursus is online dus je bepaalt zelf wanneer je begint en je kunt de cursus onbeperkt terugkijken.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/portretten

PROFIEL **JENS-FREDERIK NIELSEN** PREMIER GROELAND

Hij wil dat Groenland zo snel mogelijk economisch op eigen benen staat

Hij jaagt op elanden, speelt gitaar, is goed in badminton en de jongste premier van Groenland ooit. En hij prefereert Denemarken boven de VS.

Toef Jaeger
AMSTERDAM

Het was een verrassing toen de sociaal-liberale partij Demokraatit van Jens-Frederik Nielsen in het voorjaar van 2025 de grootste werd in de verkiezingen in Groenland. Niet alleen verloren de socialistische Inuit Ataqatigiit en liberale Siumut die doorgaans een regering vormen veel stemmen, met Nielsen kreeg Groenland op 7 april ook de jongste premier die het land tot dan toe had gehad. Wat weten we van hem? De 34-jarige Nielsen jaagt graag op elanden. Op zijn sociale media zijn trotse foto's te zien waarbij een gedode eland aan zijn voeten ligt, klaar om geslacht te worden.

Heldere boodschap aan Trump
Dat hij van de natuur houdt is niet de reden dat zijn partij de grootste werd. Dat dankte hij aan zijn heldere boodschap aan de Amerikaanse president Donald Trump. Diens opmerkingen over Groenland „vormen een gevaar voor onze politieke onafhankelijkheid”, stelde Nielsen tijdens de campagne.

Daarnaast heeft hij duidelijke plannen om Groenland eerst economisch onafhankelijker van Denemarken te maken alvorens politieke onafhankelijkheid na te streven. Eerder was hij korte tijd minister van industrie en grondstoffen, en toen week zijn standpunt duidelijk af van de lijn die de partij Inuit Ataqatigiit de afgelopen jaren had. Hij wil de licentieverlening voor het delven van grondstoffen versoepelen om meer bedrijven binnen te halen

jaren had. Hij wil de licentieverlening voor het delven van grondstoffen versoepelen om meer bedrijven binnen te halen. Toerisme moest een andere bron van inkomsten gaan vormen.

Brede coalitie
Nielsen wil de banden met Denemarken goed houden, anders dan de partij die tweede werd bij de verkiezingen, de populistische Naleraq. Deze partij wil een radicale breuk met de Denen en nauwe samenwerking met de VS, zonder er meteen onderdeel van te willen worden. Nielsen vormde een brede coalitieregering om de eenheid te benadrukken, maar zonder Naleraq.

Inmiddels wordt bijna elk bericht op Instagram van Nielsen gelikt door de Deense premier Mette Fredriksen. Hij benadrukt dat Groenland niet te koop is en dat Trump Groenland niet zal krijgen. Op menige foto staat hij in sportieve coltrui bij een Groenlandse vlag of is hij te vinden bij de vis- en zeehondenmarkt in de hoofdstad Nuuk. Bovendien kwam hij met Fredriksen deze zomer tot een afspraak over compensatie aan de Groenlandse vrouwen die in de vorige eeuw gedwongen waren tot anticonceptie.

Al vroeg politieke interesse
Nielsens Deense vader verhuisde als tienjarige naar Groenland en trouwde met een Groenlandse vrouw. Nielsen zag op 22 juni 1991 het levenslicht in Nuuk. Volgens Reuters was hij als scholier al geïnteresseerd in politiek. Hij studeerde sociale wetenschappen aan de Universiteit van Groenland. Hij was een fanatiek badmintonner, en succesvol bij de internationale sportmanifestatie Island Games. Hij haalde in 2019 het WK, waar hij kansloos was. Hij trok wel de aandacht: een Groenlandse sporter, dat was uitzonderlijk. Voor het Deense Sporttv2.dk was het aanleiding hem te interviewen. „Het voelt volslagen absurd dat mensen met ons op de foto willen, we stellen hier niks voor”, relativeerde Nielsen alle aandacht.

Harde uithaal naar Rusland
In 2022 haalde hij kort het nieuws omdat hij stevig uithaalde naar Rusland toen het Oekraïne aanviel. Hij riep het Groenlandse visbedrijf Polar Seafood op sancties op te leggen aan Rusland. Dat in de wetenschap dat dat niet veel zou uithalen, maar het gebaar van internationale solidariteit was belangrijk genoeg. Ook nu roept hij vaak op tot solidariteit onder zijn eigen bevolking. „We staan onder druk en daarom moeten we saamhorigheid tonen”, zei hij bij zijn speech toen hij premier werd. Die saamhorigheid zet hij in zijn eigen partij kracht bij door op de gitaar Groenlandse liederen te begeleiden. Op zijn sociale mediakanalen blijkt dat hij dat met verve en overtuiging doet. Vorige week reageerde hij op de nieuwe dreigingen van Trump met de woorden: „Geen druk meer. Geen insinuaties meer. Geen fantasieën meer over annexatie.”

Jens-Frederik Nielsen houdt een speech in het Europees Parlement op 8 oktober. FOTO CHRISTOPHE PETIT TESSON/ ANP / EPA

DILEMMA'S OP DE WERKVLOER

Deze rubriek belichtte wekelijks hoe lastige problemen op de werkvloer aangepakt kunnen worden.

Wat als je leidinggevende je inzet niet ziet, laat staan waardeert?

Wie zich onzichtbaar voelt tegenover de chef kan last krijgen van frustratie, demotivatatie of zelfs cynisme. Hoe voorkom je dit?

Door **Casper van der Veen** Illustratie **Jet Peters**

DILEMMA

Je werkt als werknemer hard, maar het voelt alsof je leidinggevende je bijdragen nooit of zelden opmerkt of erkent - laat staan waardeert. Je voelt je onzichtbaar, omdat je chef niet lijkt te zien wat je doet. Dit kan resulteren in frustratie, demotivatatie of zelfs cynisme. Wat kun je doen om dit te voorkomen en te laten zien wat je waard bent voor het team?

PATRONEN

Bedrijfspsycholoog en mediator Belinda Maagd (59) stuit in haar werk geregeld op deze situatie. „Zoiets ontstaat vaak door bepaalde gedragspatronen. Die zijn heel verschillend, maar je kunt denken aan mensen die veel voor anderen doen, loyaal zijn en gaten dichten die niemand anders wil opvullen. Als je dan je stinkende best doet, maar dit niet door anderen benoemd wordt omdat ze het misschien vanzelfsprekend vinden, kan dit leiden tot spanningen. Mensen kunnen daar zodanig last van hebben dat ze niet meer functioneren zoals ze willen.”

Trainer en invloedexpert bij Bureau Zuidema Tim Nonnekes (40) raadt aan eerst je eigen gedrag en gevoel te onderzoeken wanneer je je niet gezien voelt. „Daar begint het mee: welke patronen herken je bij jezelf en hoe zichtbaar maak je je eigen bijdragen?” vertelt hij. „Dan kun je onderzoeken waar het schuurt: zijn verwachtingen over en weer niet uitgesproken, is waardering niet expliciet georganiseerd of wordt er simpelweg niet over gesproken?”

Dat wil niet zeggen dat als de werknemer gebrek aan waardering ervaart dit aan hem of haar te wijten is. Wel is het belangrijk dat die weet waar dit gevoel vandaan komt voordat hij of zij dit aankaart bij de chef. „Je gevoel klopt altijd”, stelt Belinda Maagd. „Maar de gedachte die je eraan koppelt, kan er totaal naast zitten.” Een gevaar is dat je invult wat een ander denkt, zonder diegene te raadplegen; dat je aanneemt dat je manager je inzet niet waardeert, zonder hem of haar dat te hebben gevraagd.

„We houden ons vaak bezig met wat er in anderen omgaat, maar zitten er bijna altijd naast”, zegt Maagd. „We interpretern verbaal en non-verbaal gedrag van anderen, maar op een manier die meer te maken heeft met hoe we zelf denken. We kunnen nog steeds niet in andermans hoofd kijken.”

Daarom is het volgens zowel Maagd als Nonnekes belangrijk dat de medewerker in kwestie een gesprek aangaat met de leidinggevende, dat dit op tijd gebeurt én dat de gevoelens op de juiste manier verwoord worden. „Soms denkt een medewerker die ergens mee worstelt dat leidinggevend niet ontvankelijk zijn voor zo'n gesprek”, zegt Maagd.

„Ook dan is het belangrijk moed te verzamelen, toch die stap te zetten. Alleen dan doorbreek je de cirkel.” Nonnekes sluit zich hierbij aan. „Als je blijft doen wat je deed, zal de frustratie blijven.” Wanneer je dan daadwerkelijk de tijd neemt voor zo'n gesprek, is het van fundamenteel belang dat je als eerste stap vertelt wat er in je omgaat, zonder direct met verwijten of beschuldigingen te komen. „Probeer je gevoel met woorden te beschrijven. Mensen kunnen niet zeggen dat jouw gevoel niet klopt”, aldus Maagd. „Zeg bijvoorbeeld: ik heb het idee dat mijn werk niet wordt gewaardeerd en voel me daar onzeker door. Hoe kijk jij naar mijn werk? Dat is al totaal anders dan zeggen: jij waardeert mijn werk niet! Dat is een beschuldiging, terwijl het erom gaat te zeggen waar jij mee zit en waar je je zorgen over maakt.”

Ook Nonnekes adviseert dicht bij jezelf te blijven. „Wanneer je je kwetsbaar opstelt, is dat een hele fijne manier om een gesprek te beginnen.” Hij benadrukt

We houden ons vaak erg bezig met wat er in anderen omgaat, maar zitten er bijna altijd naast

ook dat het goed is duidelijk te zijn. „Uiteindelijk draait het erom verwachtingen expliciet te maken: wat zijn jouw verwachtingen en welke verwachtingen heeft je manager van jou? Benoem wel je behoefte om gezien te worden.”

TREK OP TIJD AAN DE BEL

Omdat het toch om een gevoelige kwestie gaat, is het zaak op tijd aan de bel te trekken bij je leidinggevende. Helaas gebeurt dit niet altijd, merkt Nonnekes. „Mensen gaan 'punten' opsparen waarin ze zich niet gezien en gehoord voelen. Op een gegeven moment slaat dat dan om naar boosheid en soms zelfs agressie, waarmee je dan gelijk in een akelige situatie zit”, vertelt hij. „Als je dit gevoel als een emmer ziet die steeds voller loopt, is het beter er af en toe wat druppels uit te gooien in plaats van te wachten tot die overstromt en de onvrede er in de vorm van een uitbarsting uit komt.”

Dit ziet Maagd ook vaak in de praktijk gebeuren. „Direct het gesprek aangaan is het beste, maar wat vaak gebeurt is dat mensen eerst verhaal gaan halen bij collega's”, zegt ze. „Als die de klacht herkennen, wordt het probleem groter gemaakt en ontstaan beelden en opvattingen die vaak bezijden de waarheid zijn.”

Maagd vindt het tragisch dat het dikwijls zover komt. Mensen hebben vrijwel nooit slechte bedoelingen, legt ze uit, maar missen bepaalde vaardigheden. „We worden daarom als mediators gelukkig steeds vaker benaderd mensen die samenwerken op te leiden om te laten zien hoe je zulke conflicten voorkomt”, zegt ze. „Managers en werknemers hebben er allebei veel aan om vaster te worden in het communiceren over zulke persoonlijke worstelingen.”

Dat geldt niet alleen voor het persoonlijk welzijn, maar ook voor het werk zelf. „Uiteindelijk komt er het meest uit onze handen wanneer we complimenten en waardering krijgen”, stelt Maagd. Daar sluit Nonnekes zich bij aan. „Wanneer je waardering krijgt, zit je lekkerder in je vel en doe je je werk ook beter.”

CONCLUSIE

Wanneer je voelt dat je werk niet gezien of gewaardeerd wordt, probeer dan de ergernissen hierover niet op te sparen. Onderzoek hoe dit gevoel is ontstaan en bespreek dit met je leidinggevende, zonder hem of haar verwijten te maken. Na zo'n gesprek moeten beide partijen weten wat ze concreet van elkaar verwachten en kan iedereen zich weer gewoon op het werk focussen, in een gezonde, professionele omgeving.

Dit was de laatste aflevering van de rubriek 'Dilemma's op de werkvloer'.

Advertentie

CORTAZU Ultieme ski-jas Warm, waterdicht & duurzaam

- Ervaar ultieme bescherming in elk weer: 25.000 mm waterdicht
- Lichtgewicht warmte met 80g Sorona® isolatie
- Meer dan 17 handige features

De geïsoleerde ski-jas is gemaakt van een hoogwaardige 3-laags stof en biedt ultieme bescherming op de piste. Met een waterdichtheid van 25.000 mm, volledige winddichtheid en een ademend ontwerp blijf je droog en comfortabel onder alle omstandigheden. De jas is uitgerust met Recco®-technologie, een afneembare sneeuwvangervang, vijf praktische zakken, een helm-compatibele verstelbare capuchon en ventilatieitsen onder de armen. De 80g Sorona® featherless isolatie, bestaande uit 37% plantaardig en hernieuwbaar materiaal, zorgt voor lichte maar effectieve warmte. Zo kun jij de hele dag warm, droog en gefocust blijven op elke afdaling.

In de kleuren en kleurcombinaties:

Bestel nu ➤ nrcwebwinkel.nl/cortazu

De nieuwe
Q3
e-hybrid

De nieuwe Audi Q3 e-hybrid

**Rijd tot 119 km
elektrisch** (WLTP)*

Ontdek meer

Een ara strijkt neer op een decoratieve jaknikker in Caracas, Venezuela, op dinsdag 6 januari 2026. FOTO MATIAS DELACROI/AP

Laura Bergshoeff en Laura Wismans
AMSTERDAM

Vrijdagavond verzamelden zo'n twintig topmensen uit de oliesector zich in het Witte Huis. Ze kwamen daar om voor het eerst sinds de ontvoering van de Venezolaanse president Nicolás Maduro te praten met Donald Trump over hoe het verder moet met de oliesector in Venezuela.

Gaan ze écht, zoals Trump de hele week riep, miljarden investeren in de op dit moment krakkemikkige olie-infrastructuur? Om vervolgens, in Trumps woorden, „zeer aanzienlijk” veel geld „uit de grond” te halen? Of wijzen oliebedrijven het aanbod van Trump af om grote investeringen voor de lange termijn te doen in een instabiel land? Analisten wachtten de bijeenkomst nieuwsgierig af; de oliebedrijven hadden zich een week lang voornamelijk stilgehouden.

Hoewel een aantal bedrijven die ontboden waren in het Witte Huis – waaronder Shell en het Spaanse Repsol – optimistisch was over de kansen in Venezuela, bleven veel grote Amerikaanse oliebedrijven sceptisch. Darren Woods, topman van de grootste Amerikaanse oliemaatschappij ExxonMobil, noemde Venezuela „niet aantrekkelijk” voor inves-

OLIE IN VENEZUELA

Trump wil dat Big Oil investeert in Venezuela

Honderd miljard dollar moeten Amerikaanse oliebedrijven volgens Trump steken in projecten in Venezuela. Die twijfelen of de politieke situatie wel stabiel genoeg is voor meerjarige investeringen.

teringen, aldus de Britse zakenkrant *Financial Times*. „Er moeten ingrijpende veranderingen worden doorgevoerd in de commerciële kaders en het rechtssysteem, er moeten duurzame investeringsbeschermingen komen en de wetgeving inzake koolwaterstoffen moet worden aangepast”, zei hij.

Dat Woods meer zekerheid wil dan alleen de woorden van Trump is niet verwonderlijk. „De Venezolanen hebben onze bezittingen al twee keer eerder afgepakt”, zei hij. Hij doelt op twee rondes van nationalisaties voor de oliesector in Venezuela, in 1976 en 2007. Vooral die tweede ronde maakt dat Trump vorige week claimde dat Venezuela de VS geld schuldig is. De context van toen verklaart mede waarom oliebedrijven nu terughoudend zijn.

Nationalisatie

Decennialang was Venezuela een topproducent van olie. Het land produceerde op het hoogtepunt, in 1970, ruim 3,75 miljoen vaten per dag (een vat is 159 liter) en was de zesde producent van de wereld. Vooral buitenlandse bedrijven waren in Venezuela actief. Hun enorme olie-inkomsten voedden nationalistische en socialistische sentimenten, schrijft onderzoeker Douglas Delgado-Landaeta in een reconstructie in het politiek-economische wetenschap-

ven genationaliseerd - alle oliebedrijven die op dat moment in Venezuela actief waren. De bedrijven werden gecompenseerd voor de verliezen en het materiaal dat ze achter moesten laten. Uit een nummer van *Shell Magazine* uit 1975 is op te maken dat het bedrijf een compensatie had geaccepteerd van 116 miljoen pond, die over een periode van 5 jaar werd uitgekeerd.

Zo ontstond staatsoliebedrijf *Petróleos de Venezuela, S.A.* (afgekort als PDVSA). Op dat moment een bedrijf met veel kennis, aldus Van den Beukel. Personeel dat eerder in dienst was bij de internationale bedrijven werd aangemoedigd te blijven, schrijft Delgado-Landaeta. De verwachtingen voor het nieuwe staatsoliebedrijf waren hoog: de olie-inkomsten zouden Venezuela rijk maken en het bedrijf zou een banenmachine zijn.

Het liep anders. Concurrentie had PDVSA in Venezuela niet, wel dijde het personeelsbestand uit en de bedrijfs-cultuur werd inefficiënt. Prikkel om innovatief te zijn, wat oliebedrijven op het internationale toneel volop waren, waren er voor PDVSA niet, schrijft Delgado-Landaeta. De investeringen daalden en de kwaliteit van de infrastructuur ging achteruit. In 1986, tien jaar na de grote nationalisatie, werd nog maar de helft van de olie geproduceerd van de topjaren rond 1970.

Begin jaren 90 besloot de Venezolaanse overheid daarom de deuren weer open te zetten voor de buitenwereld. De olieprijs was laag, de tegenvalende productie moest omhoog om het land erbovenop te krijgen. Van den Beukel: „Ze beseften in Venezuela dat het toch niet zo makkelijk was om het allemaal alleen te doen.”

Onder de noemer *apertura petrolera* (‘olie-opening’) werden samenwerkingsvormen met internationale oliebedrijven opgetuigd, schrijven onderzoekers van de Rice University in Houston, VS, in een wetenschappelijke reconstructie van het instorten van de Venezolaanse olie-industrie. Onder meer Amerikaanse oliebedrijven Chevron en ConocoPhillips, en ook het Franse Total en Noorse Statoil, werden weer actief in Venezuela en legden nieuwe infrastructuur aan. Het werkte: halverwege de jaren 90 zat de productie weer boven de 3 miljoen vaten per dag.

Verlies van soevereiniteit

De revolutionaire Venezolaanse politicus Hugo Chávez zag de afspraken met buitenlandse investeerders ondertussen als verlies van soevereiniteit. Venezuela had zich te afhankelijk gemaakt en hij vond dat de staat recht had op een groter deel van de winst. Zijn retoriek sloeg aan en in 1999 werd Chávez president. Rond 2007 begon hij eenzijdig contractwijzigingen af te dwingen bij buitenlandse bedrijven. Ze moesten beduidend slechtere voorwaarden accepteren: belastingen werden opgehoogd en ze moesten een meerderheidsbelang in hun projecten afstaan aan het staatsoliebedrijf, schrijven de onderzoekers van Rice University.

„De grote internationale oliebedrijven trokken zich daarop terug”, zegt Van Beukel. „Ze wilden de nieuwe contracten van Chávez niet tekenen.” Dus moesten ze weg. „De facto komt dat ook neer op een onteigening, net als in de jaren zeventig gebeurde.”

Van de Amerikaanse oliebedrijven is alleen Chevron, ondanks de ongunstige omstandigheden, gebleven. Het oliebedrijf is nog actief in vijf olieprojecten in Venezuela, waarin het tussen de 25 en 60 procent van de aandelen bezit, blijkt uit een inventarisatie van Reuters. Het voert ongeveer 150.000 vaten per dag van Venezuela uit naar de VS. Van Beukel: „Bij Chevron hoopten ze dat de om-

”
In Venezuela waren ze er wel klaar mee dat die buitenlandse bedrijven het voor het zeggen hadden.

Jilles van den Beukel
energiespecialist

standigheden weer gunstig zouden worden zodra na Chávez iemand anders aan de macht kwam.” Dat is niet wat er gebeurde toen Maduro in 2013 aan de macht kwam. In 2020, op het dieptepunt, was de productie nog maar 400.000 vaten per dag.

Pijnlijke onteigening

De bedrijven die rond 2007 vertrokken kregen, anders dan in de jaren 70, een karig bedrag mee: ze kregen compensatie voor de boekwaarde, niet voor de marktwaarde, schrijven de onderzoekers van Rice University. „De onteigening was voor de internationale bedrijven veel pijnlijker dan tijdens die eerste nationalisering”, zegt Van Beukel.

Er volgden rechtszaken bij Amerikaanse en internationale gerechtshoven, die tot op de dag van vandaag lopen. Het Amerikaanse ConocoPhillips probeert 12 miljard dollar van Venezuela los te krijgen, inventariseerde persbureau Reuters. Rusneft uit Rusland wil 5 miljard terug, het Italiaanse ENI wil 3 miljard dollar zien, het Amerikaanse ExxonMobil 1 miljard dollar en het Spaanse Repsol 700 miljoen dollar.

Bij oliebedrijven geven die verliezen reden tot terughoudendheid. Trump ziet dat anders. Hij ziet de „gestolen” infrastructuur, die later werd verwaarloosd, juist als reden olie uit Venezuela te halen en daar veel geld mee te verdienen. Daar heeft de VS nu al het recht toe, vindt hij. „Een enorme industrie werd ons afgenomen alsof we baby's waren en we deden er niets aan.”

Investeringen vallen mee

Hoe Trump Venezuela nu afknijpt en zich de zeggenschap over de olie-industrie toe-eigent, staat totaal niet in verhouding tot de bedragen die bedrijven eisen, zegt Van den Beukel. Wat Trump doet is veel ingrijpend en verontrus-

tender. De bedragen die nog openstaan „lijken voor ons grote bedragen, maar in de oliewereld valt dat wel mee. Als PDVSA dat betaalt, zou het daarmee wel gedaan moeten zijn.”

Woensdag zei Trump alvast dat Venezuela dertig tot vijftig miljoen vaten ruwe olie aan de Verenigde Staten zou „overdragen”. De olie zal tegen marktwaarde worden verkocht en de opbrengst – naar schatting ruim 2 miljard – gaat naar de Venezolaanse bevolking én naar de VS als compensatie voor de „gestolen” infrastructuur en gederde inkomsten, zegt Trump.

Vrijdag, in het Witte Huis, was hij ondanks de terughoudendheid van veel oliebedrijven optimistisch over de investeringen in Venezuela. „Onze gigantische oliemaatschappijen zullen minstens 100 miljard dollar van hun eigen geld uitgeven – niet het geld van de overheid,” zei hij volgens *FT*.

Enthousiast waren wel Chevron en Europese bedrijven, waaronder Shell, Repsol en ENI. Volgens *FT* zei Shell-topman Wael Sawan dat de Europese oliemaatschappij in principe „mogelijkheden ter waarde van enkele miljarden dollars heeft om in te investeren”. Repsol, dat nu nog een kleine rol speelt in de energiesector van Venezuela, zei de productie in de komende drie jaar te kunnen verdrievoudigen, tot meer dan 150.000 vaten per dag.

De president zei de touwtjes in handen te houden over welk bedrijf aan de slag mag. Daarin wil hij geen onderscheid maken tussen de hoogte van de bedragen die bedrijven nog hebben openstaan bij PDVSA. „We starten met een schone lei.”

Tegen de oliebedrijven zei hij: „Als jullie niet naar binnen willen, laat het me dan weten, want ik heb 25 mensen die hier vandaag niet zijn en die bereid zijn jullie plaats in te nemen.”

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Opleidingen & cursussen

MEDITEREN LEREN?

Minder stress, meer energie. Zen.nl 40 locaties in NL. Cursussen starten snel. Doe nu gratis proefles. WWW.ZEN.NL

Relatiebemiddeling

We kennen iedereen persoonlijk

Zoekt u een partner? Ik kom graag bij u thuis voor een vrijblijvend persoonlijk gesprek. Bel dan nu : 088-0221900 (alle regio's). Sinds 1984 de hoogste slagingskans bij Mens & Relatie. www.mens-en-relatie.nl

LATE LIEFDE VOOR 60-70 en 80 jarigen

 ALERTE RELATIEBEMIDDELING
0613863420 - www.hellasmaets.nl

Ze bestaat. Echt.

DPSPartnerSearch.nl *distinguished & discreet*

VAN SLOBBE
EXCLUSIEVE
PARTNER SEARCH

VANSLOBBEDATING.NL +31 (0)6 5397 54 26

Adverteren? Zakline Media - info@zaklinemedia.nl - Telefoon 010 - 436 91 24

Zaterdag vond in het **nieuwe olympische ijshockeystadion in Milaan** een testevenement plaats, de finales van de Italiaanse ijshockycompetitie. FOTO CLAUDIA GRECO/REUTERS

Ine Roox
MILAAN

In een grote merchandisingtent op het centrale Domplein in Milaan liggen de sneeuwwitte officiële Armani-outfits van het Italiaanse olympische team alvast op stapels te blinken. Maar een paar kilometer verderop zijn elke dag nog 1.500 arbeiders in de weer om de nieuwe ijshockey-arena te voltooien.

Het vat de sfeer samen in Italië, waar op 6 februari in het San Siro-stadion van Milaan de openingsceremonie van de Olympische Winterspelen plaatsvindt met sterren als Andrea Bocelli, Mariah Carey en Laura Pausini. Het toernooi gaat door in Milaan en in de wijdere Alpenregio, in chique skigebieden als Cortina d’Ampezzo en Livigno. Maar pas bij de start van de Winterspelen zal het gastland er ook echt klaar voor zijn. „Er is geen plan B”, is bij de organisatie geregeld te horen. De Italiaanse overheid investeert 3,4 miljard euro.

Vooraf bij de nieuwe Santiagiulia-arena in Milaan, waar de olympische ijshockeywedstrijden straks plaatsvinden, is het nog alle hens aan dek. De voorbije drie dagen konden pers en publiek er voor het eerst een kijkje nemen. Van vrijdag tot en met zondag werden in de half afgewerkte sporthal de finales van de Italiaanse beker en de landstitel gespeeld, een testevenement dat eigenlijk al voor december was gepland.

Bouwafval en witte tentjes
Midden januari staan de bouwkranen

REPORTAGE **OLYMPISCHE WINTERSPELEN**

Bouwafval en een gat in het ijs van de ijshockey-arena

Gastland Italië zet een eindsprint in naar de start van de Winterspelen begin februari. In de nieuwe ijshockey-arena in Milaan wordt tot ’s avonds laat doorgewerkt. „In november waren er nog geen binnenmuren.”

nog steeds voor de met talloze ledlichtjes verlichte arena geparkeerd. Pers en bezoekers moeten voorbij een hoopje bouwafval en een aantal witte tentjes naar de hoofdingang lopen. In de arena zelf hangen borden die wel eetstandjes aankondigden, maar de standjes zelf zijn nog niet opgebouwd. De kleedkamers van de sporters? Die zijn er ook niet.

In de ijskoude arena zitten zo’n 2.500 toeschouwers dik ingepakt met wollen mutsen en sjaals – de verwarming werd tijdens het testevenement niet uitgetoetst. Tot kort voor de eerste wedstrijd klinkt nog het geluid

De NHL, de Amerikaanse ijshockey-competitie, is als de dood dat zijn goudhaantjes blessures oplopen

van drillboren. „We werken door tot ’s avonds laat”, zegt Marcus Escobar, een Peruviaanse elektricien, aan het eind van zijn shift. Een race tegen de klok, maar het gaat nu tenminste wel vooruit: „Toen ik in november aan deze klus begon, waren er nog geen afgewerkte binnenmuren.”

Met een gebeitelde glimlach wuift Luca Martinazzoli, managing director van de arena, de bezorgdheid weg. Het was lang wachten op alle vergunningen, maar nu resten volgens hem „alleen nog de details en de afwerking”. „We hebben in een recordtijd van tweeënhalf jaar een evenementenhall gebouwd”,

zegt hij vrolijk, dicht bij de ‘mixed zone’, waar reporters straks de olympiërs voor interviews zullen strikken.

Anders dan de overige projecten van deze Winterspelen, die met overheidsgeld of in een gemengde privaat-publieke vorm worden gefinancierd, is de Santiagiulia-arena in het zuidoosten van Milaan een privaat bouwproject. CTS Eventim, een Duits beursgenoteerd bedrijf gespecialiseerd in ticketverkoop en entertainment, maakt het prijskaartje van zijn investering pas achteraf bekend. Na de Spelen wordt de arena een evenementenhall voor concerten en andere sporten dan ijshockey. Het speelveld met ijs dat er nu perfect moet bijliggen, wordt dan weer afgebroken. „Deze zaal kan met 16.000 toeschouwers worden gevuld”, zegt Martinazzoli. „In Italië is ijshockey niet groot genoeg om een permanente ijshockeybaan te verantwoorden.”

Toptalenten uit de VS en Canada
In Canada en de VS is ijshockey daar-entegen ‘huge’. Sterspelers verdienen er miljoenen per jaar. Voor het eerst sinds 2014 in het Russische Sotsji zijn de Amerikanen en Canadezen er weer bij. Bij de twee eerdere olympische winteredities gaf de Noord-Amerikaanse National Hockey League (NHL) zijn sporters geen toestemming om deel te nemen. (In 2022 in Beijing was dat omdat de pandemie de competitiekalender in Noord-Amerika overhoop had gehaald.) Deze winter sturen de Verenigde Staten en Canada hun toptalenten. Het is goed mogelijk dat de twee aartsrivalen straks in de finale strijden om het olympisch goud. Wie

De Santiagiulia Ice Hockey Arena in Milaan tijdens de test op zaterdag. Die had eigenlijk al in december moeten plaatsvinden. FOTO CLAUDIA GRECO / REUTERS

Olympische figuren van neonlicht in de omgeving van de Dom in Milaan. FOTO LUCA BRUNO / AP

erbij wil zijn, moet tot 1.400 euro betalen. Dat de tickets aan de dure kant zijn, vinden ook de olympiërs zelf. De Italiaanse shorttrack-kampioen Pietro Sighele, een serieuze medaillekanshebber, klaagde onlangs in de pers: „Ze geven ons niet eens twee vrijkaarten voor onze ouders en een goeie plek kost 450 euro, en daar moet je nog verblijfs- en verplaatsingskosten bijrekenen.” De organisatie wijst erop dat meer dan de helft van de tickets minder dan 100 euro kost.

In Milaan wordt de ijshockeyarena afgemaakt met de hete adem van de invloedrijke NHL in de nek. De Noord-Amerikaanse hockeyfederatie uit al geruime tijd grote zorgen dat het stadion niet tijdig klaar is. Eerder kwam ook kritiek op de afmetingen van het speelveld in Milaan. Met 60 meter op 26 meter is dat haast een meter korter en slechts een beetje breder dan de standaardafmetingen in de NHL-competitie. Een korter veld, dat niet wezenlijk breder is, zou het razendsnelle spel nog gevaarlijker kunnen maken. En NHL-teams huiveren bij de gedachte dat hun goudhaantjes blessures oplopen.

„De afmetingen zijn goedgekeurd door de Internationale IJshockeyfederatie en zijn standaard in Europa”, zegt Pierre Ducrey, sportdirecteur van het Internationaal Olympisch Comité (IOC) tegen journalisten, vlak naast de nieuwe baan. Met de NHL werden de plooiën inmiddels gladgestreken: „We werken in de grootste transparantie samen.” Dit weekend was een NHL-delegatie in Milaan, om samen met de ijsmeester het ijs te testen. Tijdens de eerste wedstrijd ontstond plots een gat in het ijs – niet ongebruikelijk bij

een nieuwe ijsvloer. Het spel werd kort stilgelegd en het euvel prompt hersteld.

Risico van maffia-infiltratie
Terwijl in Milaan de last-minute afwerking van het ijshockeystadion het olympische nieuws domineert, leidde vorige winter de nieuwe bobsleebaan in het chique skioord Cortina d’Ampezzo tot flinke controverse. Tegenstanders protesteerden tegen de kap van 849 bomen in het fragiele Alpenlandschap en tegen de kostprijs van het project: 118 miljoen euro overheids-geld voor in Italië nauwelijks beoefende sporten zoals bobslee, skeleton en rodelen.

Het kritische ngo-netwerk Open Olympics 2026 wijst erop dat 57 procent van de projecten onder olympische vlag pas na de Spelen wordt afgemaakt, met als einddatum 2033. „De 31 essentiële projecten en het bijbehorende infrastructuurwerk zijn op tijd klaar, al de rest zijn werkzaamheden aan wegen in de bredere regio”, zegt architect Fabio Saldini aan de telefoon. Saldini is regeringscommissaris en gedelegeerd bestuurder van Simico, het infrastructuurbedrijf van de Italiaanse overheid dat de bouwplaatsen voor de Winterspelen coördineert. Volgens hem was het altijd zo gepland om die wegen – „sommige wachten al vele jaren op herstel” – pas na de Spelen af te maken. En de weggekapte bomen worden met nieuwe aanplantingen ruimschoots gecompenseerd: „De site lag er eerst overigens heus niet zo idyllisch bij – wij hebben zelfs asbest weggehaald.”

Maar Open Olympics heeft ook kri-

tiek op het gebrek aan transparantie over de kosten. De prominente anti-maffiaorganisatie Libera, onderdeel van het ngo-netwerk, waarschuwt daarbij ook op het risico van maffia-infiltratie. Simico publiceert geactualiseerde informatie over de projecten op zijn site, werpt Saldini tegen, en werkt nauw samen met de politie om de maffia buiten te houden. „Aannemers worden op een aparte bankrekening betaald. De Italiaanse politie heeft het overzicht van alle financiële transacties. Milaan-Cortina 2026 is maffia-vrij.”

Kritiek, controverses én de race tegen de tijd om klaar te zijn bij de start van het toernooi: het lijkt haast even sterk bij de Spelen te horen als de olympische vlam zelf. In 2004 waren er vlak voor de Zomerspelen in Athene ook zorgen over vertragingen. En ook Italië zelf herbeleefd zijn eigen geschiedenis, twintig jaar geleden verliep ook de aanloop naar de Winterspelen in Turijn niet vlekkeloos.

Door een cruciale misrekening in het ontwerp liep de bouw van het ijshockeystadion toen zo’n grote vertraging op dat er zelfs geen tijd meer was voor een echt testevenement. Maar „Italianen zijn een trots volk. Voelen ze op het laatste nippertje dat ze aan de bak moeten of het anders gewoon te laat is, dan schieten ze in gang”, zegt Jukka-Pekka Vuorinen, de ijshockeydirecteur van Turijn 2006 tegen de Amerikaanse sportsite The Athletic. „Ze werkten toen dag en nacht, en bij de start van de eerste wedstrijd in Turijn waren ze klaar.” In Italië wordt vurig gehoopt dat ook dit stuk van de geschiedenis zich nu herhaalt.

Overleden

Na een lange periode van groeiende verwarring heeft onze allerliefste, zorgzame en levenslustige echtgenote, moeder en beppe het leven losgelaten

Lambertina de Weerd-Brouwer

Lammy

Sneek, 16 mei 1939 Bergen, 7 januari 2026

Maarten de Weerd

Leonard en Nafiss
Daniël en Sigrîd

Piter en Adonna
Kate

Berber

Nisse

Ama

Lammy is thuis, waar wij deze dagen in familiekring samen willen zijn.
Het afscheid vindt plaats in besloten kring.

Geluk, emotie, herinnering

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC.

nrcadverteren.nl/familieberichten

Colofon familieberichten

Opgave van een familiebericht
Een familiebericht kunt u opgeven via nrcadverteren.nl/familieberichten of een e-mail naar familieberichten@nrc.nl

Afdeling familieberichten
Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052 (ma t/m vr 08.30 uur - 17.00 uur) of via e-mail: familieberichten@nrc.nl

Sluitingstijden
Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

Blijde berichten
nrcadverteren.nl/familieberichten

Weekdeals

GELDIG T/M 18 JANUARI 2026

Bekijk
alles

NEDIS

Maak van je huis
een warm thuis

- › Keramische PTC ventilatorkachel met Wifi
- › Badkamer wandverwarming met ventilator
- › Slimme convectorkachel met Wifi
- › Bekijk meer verwarming van Nedis online

ADVIESPRIJS
~~119,95~~
64,95

ADVIESPRIJS
~~79,95~~
49,95

ADVIESPRIJS
~~99,95~~
59,95

BEKIJK ALLE VERWARMING VAN NEDIS ONLINE

Tot
46%
korting

SKAFIT

Thermoshirt

37%
korting

ADVIESPRIJS
~~79,99~~
49,95

UNISEX THERMOSHIRT MET ZILVERGAREN

- › Reflecteert lichaamswarmte en beschermt tegen kou
- › Verbeterd de doorbloeding en is antibacterieel
- › Bekijk meer thermokleding van Skafit online

AQUANOVA

Badtextiel

Tot
42%
korting

ADVIESPRIJS
~~44,95~~
26,95

GEMAAKT VAN 100% KATOEN

- › Keuze uit washandjes, handdoeken en gastendoekjes
- › Heerlijk zacht en goed vochtabsorberend
- › Bekijk meer badtextiel van Aquanova online

MARIO RUSSO

Herentrui

79%
korting

ADVIESPRIJS
~~69,95~~
14,95

GEMAAKT VAN KATOEN EN POLYESTER

- › Van Italiaanse kwaliteit; voelt zacht aan
- › Warm en comfortabel tijdens koude dagen
- › Bekijk meer Mario Russo herenkleding online

MGO

Herenvest

50%
korting

ADVIESPRIJS
~~109,95~~
54,98

GEMAAKT VAN GERECYCLED FLEECE

- › Met fleece aan de binnen- en buitenkant
- › Voorzien van 2 steekzakken en borstzak met rits
- › Bekijk meer MGO dames- en herenkleding online

LENCO

Muzieksysteem

40%
korting

ADVIESPRIJS
~~299,00~~
179,00

HIFI STEREOSET MET DAB+ EN FM-RADIO

- › Geschikt voor cd's, MP3's en Bluetooth
- › 10W draadloos opladen van smartphones
- › Met een dubbele alarmfunctie

WRANGLER

Herenjeans

50%
korting

ADVIESPRIJS
~~99,95~~
49,95

GEMAAKT VAN STRETCHKATOEN

- › De stretchkatoen geeft een comfortabele fit
- › Recht model met klassieke details
- › Bekijk meer herenkleding van Wrangler online

nrc

MAANDAG 12 JANUARI 2026

INTERVIEW **PAYAL ARORA** DIGITAAL ANTROPOLOOGHet Westen maakt zich zorgen over
AI, het Zuiden gaat aan de slag

In westerse landen zorgt AI voor angst. In het Zuiden is AI een instrument dat werkt, door uit noodzaak geboren optimisme.

Bennie Mols

AMSTERDAM

In 2025 ging het AI-debat vooral over de dominantie van Amerikaanse big tech, de koersvaste opkomst van China en de angst van Europa om achterop te raken. Maar hoe zit het met de landen buiten de westerse wereld? Als iemand daar wat over kan zeggen, is het digitaal antropoloog Payal Arora, hoogleraar *inclusive AI cultures* aan de Universiteit Utrecht en medeoprichter van het Inclusive AI Lab. Al ruim twintig jaar doet ze in landen als India, Brazilië en Bangladesh gebruikerservaringenonderzoek naar de impact van nieuwe digitale technologieën in het mondiale zuiden. Ze prijkt op de lijst van *100 Brilliant Women in AI Ethics 2025* en werd door zaken-tijdschrift *Forbes* geprezen als „the next billion champion”. In 2024 publiceerde ze haar nieuwste boek: *From Pessimism to Promise - Lessons from the Global South on Designing Inclusive Tech*.

Hoe kijkt het mondiale zuiden naar de AI-revolutie?

„In een groot deel van het mondiale zuiden wordt die niet ervaren als dramatische breuk. Integendeel. De echte revolutie ligt in hoe snel AI alledaags is geworden. In mijn veldwerk spreken mensen zelden in grote woorden over AI. Ze praten erover als een hulpmiddel dat gewoon ‘werkt’ - iets wat onderdeel is geworden van de dagelijkse routine. Denk aan een winkelier in Kigali (Rwanda) die generatieve AI gebruikt om productinformatie te schrijven, of een student in Bengaluru (voorheen Bangalore, India) die het gebruikt om huiswerk te vertalen. Binnen enkele maanden zijn deze praktijken volkomen normaal geworden.

„In het mondiale zuiden hebben mensen al lang geleerd om technologieën voor zich te laten werken onder allerlei beperkingen. Denk aan weinig bandbreedte, haperende infrastructuur en informele economieën. AI komt niet als een verstorning in dat ecosysteem, maar als een versneller. De kijk op AI is meer pragmatisch dan ideologisch, minder gericht op een abstracte toekomst en meer op onmiddellijk nut. AI wordt niet gezien als automatisering die mensen vervangt, maar als aanvulling in een omgeving waarin menselijke ondersteuning schaars is.”

Hoe worden AI-risico's zoals banenverlies, surveillance, aantasting van privacy en de groeiende macht Big Tech gezien in Zuiden?

„Een groot deel van het Westen glijdt af naar wanhoop en zelfs naar wat ik in mijn boek ‘pessimistische verlamming’ noem. In het Westen wordt AI minder gezien als gereed-

Payal Arora: „Als Europa digitale soevereiniteit, duurzaamheid en inclusie wil, moet het leren naar het Zuiden niet als hulpontvanger, maar als partner te kijken.” FOTO LARS VAN DEN BRINK

schap dat actief kan worden vormgegeven, maar meer als iets dat mensen overkomt. In grote delen van het Zuiden heerst juist wat ik ‘rationeel optimisme’ noem. Dit is geen blind enthousiasme. Technologieën worden niet beoordeeld op of ze perfect zijn, maar op de vraag of ze de bestaande omstandigheden verbeteren. Risico's worden wel degelijk erkend, maar afgewogen tegen zeer reële voordelen. In plaats van verlamming is er rationele afweging. In plaats van te wanhopen wordt er geëxperimenteerd.

„Neem het onderwijs in sub-Sahara-Afrika, waar ongeveer 90 procent van de tienjarigen geen eenvoudig verhaal in welke taal dan ook kan lezen. In die context is het niet verwonderlijk dat leraren, ouders en leerlingen enthousiast zijn over hulpmiddelen als Chat-

GPT of Gemini om kinderen te helpen bij het leren. AI vervangt niet een functionerend systeem, maar compenseert een systeem dattekortschiet. „Mensen die gewend zijn te leven met schaarste, snelle veranderingen en informele verbanden, passen digitale instrumenten liever aan hun behoeften aan, dan dat ze wachten op de perfecte omstandigheden. Dit verschil tussen met het Westen heeft veel te maken met bevoorrechte omstandigheden. Pessimisme is een luxe voor wie het zich kan veroorloven - het Zuiden kan dat niet.”

Waarom beschouwt u de visie op AI in het Westen als pessimistisch?

„Dit is niet alleen mijn persoonlijke mening. Uit talrijke enquêtes blijkt dat de publieke opinie in het Westen steeds pessimistischer

wordt, terwijl landen als China, India, Vietnam en de VAE tot de meest optimistische behoren. Het verschil is ook te zien in krantenkoppen. In het Westen gaat het vaak over AI die banen vervangt of de mensheid vernietigt. In het Zuiden meer over hoe je voorop kunt lopen in AI en hoe je het kunt toepassen op alledaagse problemen.”

Welk risico ziet u in westers technologische pessimisme voor het wereldwijde debat over AI?

„Vanuit mijn positie in verschillende besturen en expertgroepen in de publieke en private sector zie ik een verontrustend gebrek aan eerlijkheid. In woord pleiten we voor ethische alternatieven en technologie in het publieke belang, maar in daad doen we dat in Zoom-vergaderingen, navigeren we met

Google Maps en raadplegen we ChatGPT over onze gezondheid.

„Jongeren vertellen me dat ze zich ongemakkelijk voelen toe te geven dat ze Gemini of ChatGPT graag gebruiken, alsof leuk vinden van deze tools betekent dat je de kant van ‘de slechteriken’ kiest. Het erkennen van dit morele ongemak is belangrijk, want als we niet serieus nemen waarom deze tools zo intuïtief, boeiend en zelfs leuk zijn om te gebruiken, lopen we het risico enorme publieke middelen uit te geven aan alternatieven die geen voet aan de grond krijgen.”

Kan het Westen leren van de visie van het Zuiden?

„Hoewel armoede en instabiliteit nog steeds een realiteit zijn, zijn veel landen in het Zuiden ook koplopers geworden in bouwen van digitale systemen die betaalbaar, duurzamer en schaalbaarder zijn dan vergelijkbare systemen in

Een paar jaar geleden zei Elon Musk dat de Chinese autofabrikant BYD een grap was, nu heeft BYD Tesla ingehaald

het Westen. Ironisch genoeg kijkt Europa nog steeds vooral naar de VS voor technologische inspiratie, terwijl de VS steeds meer naar het Zuiden kijken voor modellen die meer doen met minder middelen. Een paar jaar geleden zei Elon Musk dat de Chinese autofabrikant BYD een grap was. Nu heeft BYD Tesla ingehaald qua aantal verkochte auto's. WeChat, TikTok en Anghami zijn andere zeer succesvolle voorbeelden uit het Zuiden met technologieën en bedrijfsmodellen die duidelijk verschillen van die van Silicon Valley.

„En kijk naar DeepSeek, het Chinese alternatief voor ChatGPT. In 2025 toonde DeepSeek aan dat geavanceerde AI kan worden ontwikkeld tegen een fractie van de kosten van Silicon Valley en als open source kan worden vrijgegeven. Dit zijn principes die aansluiten bij de Europese waarden. De digitale publieke infrastructuur van India voor identificatie, betalingen en datauitwisseling - India Stack - heeft trouwens op grote schaal bereikt wat de EU al decennia probeert.

„Het ouderwetse model van ‘ontwerpen in het Westen en verspreiden naar de rest’ werkt niet meer. Als Europa digitale soevereiniteit, duurzaamheid en inclusie wil, moet het leren naar het Zuiden niet als hulpontvanger, maar als partner te kijken. Maar in plaats van zich serieus bezig te houden met wat dit betekent, loopt Europa het risico meegezogen te worden in een simplistisch verhaal over de rivaliteit tussen de VS en China.”

De grote afbrokkeling is begonnen

Het VN-Handvest zorgde na de Tweede Wereldoorlog voor minder veroveringsoorlogen en minder oorlogsdoden. Maar nu wordt het steeds vaker genegeerd, ziet *Oona A. Hathaway*.

Het besluit van president Trump om de Venezolaanse president Nicolás Maduro door middel van een geheime militaire operatie te arresteren is een flagrante schending van de internationale rechtsorde. Deze actie dreigt een einde te maken aan een periode van langdurige vrede en ons weer in een wereld te storten waar het recht van de sterkste geldt. De prijs hiervoor zal met mensenlevens worden betaald.

Vorig jaar was het tachtig jaar geleden dat na het einde van de Tweede Wereldoorlog 51 landen het Handvest van de Verenigde Naties ondertekenden. De ondertekenaars beloofden alles in het werk te stellen om „toekomstige generaties te behoeden voor de gesel van de oorlog”. De grote mogelijkheden hebben sindsdien geen oorlog meer met elkaar gevoerd en geen enkele VN-lidstaat is door een buitenlandse verovering van de kaart geveegd.

Maar die vrede is de afgelopen tien jaar afgebrokkeld en lijkt momenteel een totale ineenstorting nabij. Als dat gebeurt, zullen de gevolgen catastrofaal zijn. De verwoestende tol is nu al zichtbaar: volgens mijn berekeningen bedroeg het gemiddelde aantal doden als gevolg van grensoverschrijdende conflicten tussen 1989 en 2014 minder dan vijftienduizend per jaar. Vanaf 2014 is dat gemiddelde gestegen tot meer dan honderdduizend per jaar. Nu staten steeds minder terugschrikken voor het onrechtmatig gebruik van geweld, is dit wellicht slechts het begin van een nieuw tijdperk van dodelijke conflicten.

Oorlog was legaal

De relatieve vreedzaamheid van de afgelopen acht decennia is allerminst vanzelfsprekend. Eeuwenlang was oorlog voeren volkomen legaal. Sterker nog, het was de aangewezen manier voor staten om hun geschillen te beslechten. Ze konden met wapens dreigen om verdragen af te dwingen en een oorlog beginnen als die verdragen als nog werden geschonden. Staten die een oorlog wonnen, hadden het wettelijk recht om te behouden wat ze veroverden - land, goederen, mensen. Staten kwamen op en gingen weer ten onder, veroverden land en verloren het weer, en de bewoners van het betreffende gebied waren de dupe.

Aan dat systeem van legale oorlogvoering kwam in 1928 een eind met de ondertekening van het Kellogg-Briandpact, dat staten verbood conflicten nog langer door middel van oorlog te beslechten. Deze afspraak werd in 1945 herbevestigd door het VN-Handvest, dat het afzweren van oorlog tot een van de kernpunten van een nieuwe internationale rechtsorde verhef. Territoriale veroveringen en machtspolitiek

waren voortaan uit den boze; in plaats van oorlog werden economische sancties het belangrijkste instrument voor internationale rechtshandhaving en landen die een oorlog begonnen konden voortaan strafrechtelijk worden vervolgd, zoals na de Tweede Wereldoorlog gebeurde tijdens de processen in Neurenberg en Tokio.

Helemaal vreedzaam werd het helaas nooit, getuige de bloedige conflicten in Korea, Vietnam en Cambodja. Als gevolg van dekolonisatie nam het aantal staten in de wereld allengs toe en er woedden steeds meer burgeroorlogen, waarvoor geen specifieke bepalingen golden in VN-Handvest. Toch had het Handvest een opmerkelijk gevolg: het aantal buitenlandse veroveringen nam af en er vielen minder doden in conflicten buiten de eigen landsgrenzen.

Dit laatste blijkt uit gegevens van het Uppsala Conflict Data Program, dat het aantal gevallen van georganiseerd geweld en de daaruit voortvloeiende sterfgevallen bijhoudt. De gegevens tonen aan dat het aantal doden als gevolg van grensoverschrijdende conflicten - inclusief conflicten tussen staten, zoals de Russische inval in Oekraïne, en gevallen waarin een staat zich mengt in een intern gewapend conflict in een andere staat, zoals de Amerikaanse aanvallen op Islamitische Staat in Irak - relatief laag was van de jaren 90 tot halverwege de jaren 2010.

Er waren een paar uitzonderingen. In 1991 kwamen meer dan twintigduizend mensen om bij de Iraakse invasie van Koeweit en de reactie daarop van de internationale gemeenschap. In 1992 stierven er meer dan twintigduizend mensen in Bosnië-Herzegovina en in 1999 en 2000 vielen er tienduizenden slachtoffers in de oorlog tussen Ethiopië en Eritrea. Ook in 2003, toen de Verenigde Staten de oorlog tegen Irak begonnen, was er een stijging van het aantal doden.

Maar vanaf begin 2000 kwam er de klad in de wettelijke restricties op oorlogvoering. Na de verwoestende aanslagen van Al-Qaida in de Verenigde Staten op 11 september 2001 begonnen de VS overal in het Midden-Oosten geweld te gebruiken tegen iedereen die ze als een terroristische dreiging beschouwden. Om de voortzetting van de aanvallen en de uitbreiding ervan naar tal van andere terroristische groeperingen te rechtvaardigen, beriepen de Verenigde Staten zich op een nieuwe uitleg van het VN-Handvest: zelfverdediging tegen niet-staatelijke groeperingen die als een bedreiging werden gezien.

Tot dat moment was het regel onder VN-leden dat het door het Handvest geformuleerde recht op zelfverdediging alleen gold voor bedreiging door een andere staat. Door deze regel te verruimen tot bedreiging door niet-staatelijke groeperingen, verschaften de VS andere staten een legale dekmantel

om op internationale schaal unilateraal geweld te gebruiken. In het daaropvolgende decennium namen steeds meer regeringen deze theorie over.

Golf van dodelijke conflicten

Tegen 2014 werden de gevolgen van deze verschuiving merkbaar. Met de opkomst van Islamitische Staat voerden de Verenigde Staten hun strijd tegen het terrorisme in het hele Midden-Oosten op, en vele andere landen slopen zich daarbij aan. In datzelfde jaar beëindigden de Verenigde Staten en de NAVO officieel hun gevechtsoperaties in Afghanistan, maar ze bleven in aanzienlijke mate steun verlenen aan de Afghaanse strijdkrachten. Tijdens het afgelopen decennium was er ook een golf van dodelijke conflicten in Syrië, Irak, Ethiopië, Jemen, de Democratische Republiek Congo, Nigeria, Somalië, Libië en Gaza, waarbij de buitenlandse staten die zich in die conflicten mengden meestal naar het recht op zelfverdediging verwezen. Dat heeft honderdduizenden levens gekost.

Intussen zijn oorlogen tussen staten, waarvan het aantal na 1945 tot een nieuw dieptepunt was gezakt, weer

volop terug. De grootschalige invasie van Oekraïne door Rusland in 2022 heeft jaarlijks tienduizenden Russen en Oekraïners het leven gekost. In datzelfde jaar vielen er doden bij interstatelijke conflicten in Syrië, Polen, Kirgizië en Tadzjikistan. In 2024 braken er conflicten uit tussen Iran en Israël, en Afghanistan en Pakistan, en gebruikten de Verenigde Staten en verschillende bondgenoten dodelijk geweld in Jemen.

Ook andersoortige conflicten zijn de afgelopen jaren toegenomen. De oorlog tussen Israël en Gaza, waarvoor nu een fragiel en instabiel staakt-het-vuren geldt, heeft meer dan 72.000 levens gekost. Tienduizenden burgers zijn omgekomen in de burgeroorlog in Soedan, die in 2025 flink escaleerde.

Nu heeft Trump het Amerikaanse leger opdracht gegeven Venezuela te bombarderen, een operatie die volgens plaatselijke autoriteiten minstens honderd mensen het leven heeft gekost. Uit deze aanval, gevoegd bij de Amerikaanse luchtaanvallen op meer dan dertig vermeende Venezolaanse drugs-smokkelboten, blijkt dat de restricties op oorlogvoering die het Handvest for-

muleert volstrekt worden genegeerd en dat het recht van de sterkste terug is van weggeweest.

Recht op zelfverdediging is geen rechtvaardiging voor deze militaire operatie. Drugshandel is geen 'gewapende aanval' op de Verenigde Staten, het internationale rechtscriterium voor een rechtmatige daad van zelfverdediging. Ook al is Maduro illegaal aan de macht gekomen en heeft hij zich schuldig gemaakt aan strafbare feiten, dan nog wetttigt dat niet het gebruik van militair geweld tegen Venezuela. Geweldloze middelen, zoals economische en diplomatieke sancties, zijn de enige reacties die het internationale recht toestaat. Het gebruik van militair geweld om een ongewenste regering ten val te brengen zal zich niet beperken tot de Verenigde Staten. Reken maar dat anderen het voorbeeld zullen volgen.

Krachtig verzet tegen Trump

Misschien is er nog tijd om deze ontwikkeling te stoppen. Toen Rusland Oekraïne binnenviel, werd de invasie door meer dan 140 staten als illegaal veroordeeld, waardoor een vermoede-

lijke doodsteek voor het rechtssysteem werd afgewend. Zoiets is hoognodig om de internationale rechtsorde te beschermen wanneer een machtige staat de regels overtreedt. Tot nu toe is echter maar een handjevol staten bereid geweest zich krachtig tegen Trump te verzetten. Als staten er niet in slagen om gezamenlijk het verbod op het gebruik van geweld - de hoeksteen van de naoorlogse rechtsorde - te handhaven, zullen er nog veel meer doden vallen in conflicten waartegen geen kruid gewassen is.

In Ernest Hemingways roman *En de zon gaat op* (1926) legt het personage Mike Campbell uit hoe hij bankroet is geraakt: „Geleidelijk en toen opeens.” De decennia van onvolmaakte maar ongekende vrede waaraan het VN-Handvest mede heeft bijgedragen, wacht nu hetzelfde lot. Nu de Verenigde Staten zich niet langer houden aan de grondbeginselen van de internationale rechtsorde die zij ooit zelf voorstonden, dreigt het toch al wankel rechtssysteem volledig in te storten.

Dit artikel verscheen eerder in *The New York Times* en werd vertaald in samenwerking met 360 Magazine.

Op een protest-bord deelt onafhankelijkheidsstrijder Simon Bolivar een vuistslag uit aan de Amerikaanse president Trump. FOTO JAIME SALLDARRIAGA/AFP

Oona A. Hathaway is hoogleraar Rechten en Politieke Wetenschappen aan Yale University en als extern onderzoeker verbonden aan de Carnegie Endowment for International Peace.

BRIEVEN

WINTERWEER

Wel solidariteit

Al dagen is er sprake van extreem winterweer. Hoe vervelend de lange files, geannuleerde vluchten en problemen met treinverkeer ook zijn, onze samenleving is meer dan verkeer en vervoer. En wie om zich heen kijkt, ziet bovendien dat het winterse weer leidt tot allerlei mooie initiatieven van behulpzame mensen die elkaar willen helpen. Buren doen boodschappen voor oudere buurtgenoten die niet naar buiten kunnen of durven maken elkaars stoep schoon. En er zijn tal van vergelijkbare voorbeelden uit het hele land: boeren en andere vrijwilligers helpen bij het begaanbaar houden van binnenwegen, reizigers helpen een vastgelopen vrachtwagen van de tramrails, en een bestuurder met vierwielandrijving biedt ritten aan voor mensen die het echt nodig hebben. In crisissituaties, waarin de normale gang van zaken in de samenwerking tijdelijk ontregeld is, zijn mensen altijd sociaal en meer geneigd tot empathisch gedrag. Niet in elke wijk of buurt is burenhulp echter even vanzelfsprekend. Wetenschappelijk onderzoek laat zien dat inwoners van gemeenschappen met een sterke onderlinge verbondenheid en hoge sociale cohesie veel van hun buren mogen verwachten. Maar wie woont in een omgeving waar veel verloop is of waar mensen langs elkaar heen leven, is waarschijnlijk meer op zichzelf aangewezen. In dat opzicht bieden de huidige ervaringen zinvolle aanknopingspunten voor de overheid die al langer oproept tot zelfredzaamheid en maatschappelijke weerbaarheid. Het winterweer laat zien waar spontane buurtinitiatieven niet ontstaan en er gaten ontstaan. Dat zijn plekken waar gemeenten, veiligheidsregio's en andere overheidsorganisaties dus extra aandacht voor moeten hebben als er in de toekomst een grote ramp of crisis plaatsvindt.

Jori Kalkman universitair hoofddocent Nederlandse Defensie Academie

WINTERWEER

Jonge jaren

Als bijna 75-jarige heb ik de afgelopen dagen met verbazing en interesse kennis genomen van alle opwinding en chaos die door de sneeuwval was ontstaan. Het deed me terugdenken aan m'n jonge jaren, dat we wekenlang uitkeken over enorme sneeuwvelden, metershoge sneeuwbanken en we niet fietsend maar lopend, dwars over de velden naar de lagere school gingen. Met vereende krachten werden doorgangen gemaakt waar dat nodig was, af en toe konden we even uitrusten onder het genot van een beker warme chocolade- of aijsmelk. Grotendeels bleven mensen gewoon aan het werk want men was niets anders gewend.

Nico Sjerps Amstelveen

WINTERWEER

Gewoon gaan

Ik heb genoten van het verhaal van

Christiaan Weijts over de sneeuw en het verschil in omgaan met de gladheid (*Dit winterweer onthult een generatieverschil*, 7/1). Ik ben 72 jaar en ben, toen er nog maar één dag sneeuw lag, direct al toen ik op straat liep, gewaarschuwd door een mij onbekende mevrouw. Ze keek heel bezorgd en zei: „Het is glad hoor”.

Het is herkenning. Vroeger was het zo vaak glad. Streng winters, spekgladde kleine straatjes. Je ging gewoon. Op de fiets 's morgens heel vroeg door een dik pak sneeuw naar mijn werk. Ik loop weer zoals toen, zet mijn voeten op een bepaalde manier neer en ga.

Elizabeth Kiers Leeuwarden

In crisissituaties zijn mensen altijd sociaal en empathischer

NAMEN GEVEN

Zelf weten

Marcel van Roosmalen maakt er in zijn laatste column een potje van (*De geweldige Laurentien/Petra*, 8/1) Meestal geven ouders kinderen een voornaam, maar om eigen redenen of andere omstandigheden veranderen sommigen hun voornaam, of wordt deze veranderd. Zo was het in 1950 in de mode om meisjes de voornaam Veronica te geven. Ik kwam in een schoolklas terecht waar negen 'Veronica's' zaten. De leraar Frans werd stapelgek van ons, omdat we expres alle negen steeds antwoord gaven op zijn vragen. Een maand na het begin van het schooljaar, gooide hij ons de klas uit, met de opdracht om zelf maar te verdelen wie welke voornaam wil: Vera, Vero, Veroni, Vronie et cetera. Zo kreeg ik de voornaam Veronique. De reden achter een naamsverandering gaat niemand iets aan, ook Marcel van Roosmalen niet.

Veronique van Egmond Amsterdam

LESBISCH

Gebruik het woord

Staat het woord lesbisch in het stuk over de brieven van Virginia Woolf aan Vita Sackville-West?, vraag ik mijn vrouw. „Nee”, antwoordt ze, „dat zou ook niet terecht zijn, want ze waren beiden biseksueel”. Maar hun relatie was lesbisch. „Ja, dat wel”. Ik constateer sinds kort dat er een taboe lijkt te liggen op het woord lesbisch. Er is een enorme terughoudendheid om het te gebruiken, terwijl het een prima woord is om verliefdheid tussen vrouwen mee uit te drukken. Ik pleit ervoor het woord vaker te gebruiken, te normaliseren. In de leuke en mooie recensie van Maria Kager over de brieven tussen Virginia Woolf en Vita Sackville-West (6/1) had het woord lesbisch niet misstaan. **Laila Hassouna-Jansen** Tilburg

Natuurgebied De Borkeld in Markelo heeft last van te grote stikstofneerslag.
ERIC BRINKHORST

Het rapport-Wennink is geen goed kompas voor Nederland

De oplossingen in het veelbesproken rapport van Peter Wennink zijn te smal en te technisch, met alleen economische groei als doel, ziet *Jan Rotmans*. Het kiest niet voor brede welvaart, of andere voorwaarden voor innovatie.

Nu het stof rondom het rapport-Wennink is neerge-daald, is het tijd om de balans op te maken. In hoe-verre is het rap-port een kompas voor de toekomst van Nederland?

Het sterkste deel van het rapport is de urgentie die het uitstraalt en die breed wordt gedeeld. Nederland staat stil, terwijl het in de hoogste versnel-ling zou moeten draaien in een snel veranderende wereld. Onze concu- rentiekracht verzwakt, de afhankelijk-heid van China en de VS wordt groter, de productiviteitsgroei daalt, het stroomnet zit op slot en opgaven als stikstof, energie, landbouw en klimaat worden onvoldoende aangepakt. Over het ‘waarom’ is vrijwel iedereen het wel eens.

Alleen over het ‘wat’ en ‘hoe’ lopen de meningen uiteen. Vanuit werkge- verskringen is men enthousiast over de focus op materiële welvaart. Maar in andere kringen was veel kritiek op de- ze beperkte technologische focus, ge- richt op economische groei als doel. Waarom is niet gekozen voor brede welvaart, wat aspecten omvat als kwa- liteit van leven, gezondheid, sociale cohesie en natuur? Uit onderzoek blijkt dat dit voor mensen belangrijke voor- waarden zijn voor een prettig leven. Zo zijn wij in Nederland de afgelopen 50 jaar drie keer welvarender geworden, maar het geluksniveau is constant ge- bleven. De levensverwachting neemt weliswaar nog toe in Nederland, maar de gezonde levensverwachting neemt af. En de milieuschade in Nederland bedraagt jaarlijks zo’n 5 procent van het BNP, volgens het Planbureau van

de Leefomgeving.

De rationale dat economische groei een voorwaarde is om het welvaartsni- veau op pijl te houden is achterhaald; het tast ons welzijn zodanig aan, dat dit weer ten koste van onze welvaart zal gaan. De schadelijke bijwerkingen van economische groei zijn te groot. Ongelimiteerde groei leidt tot vernieti- ging van de natuur en uiteindelijk van de mens, volgens het VN-klimaatpa- nel.

Kernwaarden ontbreken

Opvallend is dat de kernwaarden die voor mensen essentieel zijn in hun be- staan (welzijn, kwaliteit van leven, ge- zondheid, natuur, vrijheid en zinge- ving), ontbreken in dit rapport. Sterker nog, de mens zelf ontbreekt volledig, terwijl die juist centraal zou moeten staan. Het gaat voorbij aan de snel groeiende onderstroom van mensen die zoeken naar een balans in hun le- ven en die niet per se méér willen, maar beter en anders.

Volgens Wennink is de kern van de transitieopgaves waar Nederland en Europa voor staan economisch van aard. Dit leidt tot een voortdurend ve- gelijken van de economieën van Euro- pa, China en de VS, met de boodschap dat we steeds verder achterop lopen. Dat moge zo zijn, maar het laatste wat Nederland en Europa moeten doen is China en de VS kopiëren. Europa heeft een ander fundament, met belangrijke pijlers als sociale welvaart, gelijkheid, duurzaamheid en klimaat. De cultuur, instituties en structuren zijn in Europa wezenlijk anders dan in de VS en Chi- na.

Die voortdurende focus op de VS en China uit zich ook in de keuzes van de vier kerndomeinen waarin Wennink

Wil Europa blijvend kunnen concurreren, dan moet een nieuwe, circulaire maakindustrie worden ontwikkeld

fors wil investeren: digitalisering en AI; veiligheid en weerbaarheid; energie en klimaat; life sciences & biotechnologie. Dat zijn precies de domeinen waar Chi- na en de VS voluit op inzetten. Opval- lend is dat de maakindustrie en circu- lariteit ontbreken, terwijl Europa zich juist op die gebieden onderscheidt. Eu- ropa heeft een circulariteitspercentage van rond de 12 procent en dat is aan- zienlijk hoger dan in China en de VS. Wil Europa blijvend kunnen concurre- ren, dan moet een nieuwe, circulaire maakindustrie worden ontwikkeld, waarin Europa weer zelf circulaire pro- ducten gaat maken, zoals circulaire zonnepanelen, windmolens, elektroni- ca, kleding, huizen, batterijen, tele- foons, etc. Dat geldt ook voor Neder- land. Alleen dan vermindert de afhan- kelijkheid van China en de VS echt.

Daarnaast moet Europa niet alleen investeren in technologische innovatie maar juist ook in sociale innovatie. Uit onderzoek van Henk Volberda (Univer- siteit van Amsterdam) blijkt dat het succes van innovatie voor 75 procent wordt bepaald door sociale innovatie en slechts voor 25 procent door tech- nologische innovatie. Sociale innovatie betekent slimmer samenwerken, orga- niseren en problemen oplossen, waar- bij mensen centraal staan in plaats van technologie. Juist daar ligt een kans voor Europa en Nederland, omdat wij daar een voorsprong hebben op de VS en China.

Het gaat niet alleen om meer geld

De oplossingen die Wennink voorstelt zijn niet nieuw. Fors investeren in technologische innovatie - 150 tot 200 miljard euro -, minder regeldruk, ver- snelde vergunningverlening, de econo- mische infrastructuur versterken en de

energievoorziening op orde brengen. Dat is allemaal nodig, maar bij lange na niet voldoende. Het gaat niet al- leen om meer geld, maar ook om an- ders organiseren. Meer geld in de zorg en het onderwijs investeren werkt eerder averechts, zolang we het fundament niet herijken en de mens weer centraal stellen. Dat geldt ook voor innovatie, die dwing je niet top-down af, die verloopt via on- voorspelbare creatieve destructie. En hoe stimuleren we ondernemer- schap, hoe creëren we meer scale- ups en de nieuwe ASML?

Wennink pleit voor scherpe keu- zes, maar maakt die zelf niet. Zo moet Nederland Tata Steel in de lucht houden, maar dat kost zomaar 10 miljard euro. Het zogeheten Drag- hi-rapport maakt die scherpe keuzes wel voor Europa, want we kunnen niet in 20 landen staal blijven produ- ceren. De landen die het verst zijn met de productie van groen staal zijn het meest kansrijk om te overleven: Zweden, Duitsland en Frankrijk. Ne- derland hoort daar niet bij.

Opvallend is dat Wennink met geen woord rept over het belang van Europese samenwerking, terwijl Draghi daar juist het accent op legt en daar concrete voorstellen voor doet. Ook in andere Europese landen zijn soortgelijke rapporten opge- steld, waarbij grensoverschrijdende samenwerking wél centraal staat.

Peter Wennink kreeg als opdracht het invloedrijke rapport van Draghi voor Europa door te vertalen naar Nederland. Dat is niet goed gelukt, daarvoor is de lens waardoor geke- ken is te smal. Het rapport van Wen- nink is dan ook géén kompas voor de toekomst van Nederland.

DE RECHTSSTAAT

Moet het witte filter in de rechtbank altijd aanstaan?

I n *NRC* vermelden we ‘niet stan- daard’ de afkomst of etniciteit van een persoon, zo luidt de redactione- le code. Tenzij vermelding relevant is, bij een aantal genoemde onder- werpen, waaronder criminaliteit. Dat belang moet wel ‘zoveel mogelijk’ dui- delijk worden gemaakt.

Meestal laat ik voor de rechtbankru- briek ‘de Zitting’ details over persoon of ui- terlijk veiligheidshalve weg. Stigmatise- ring ligt op de loer, lezers pikken dat feil- loos op. Hoewel je soms graag een bredere indruk zou willen geven van de verdachte, om uiterlijk en etniciteit kun je immers niet heen. In communicatie speelt het een rol. In een strafzitting is dat cruciaal. Snap- pen rechter en verdachte elkaar, kan de rechter zich verplaatsen? Zijn de vragen sociaal normatief, open of wantrouwend?

Onlangs woonde ik een zitting bij met een 59-jarige man die ik bewust volledig beschreef. Met geboorteplaats: Asmara, Eritrea. Het leek me mogelijk dat de eind- redactie dat zou schrappen. Wat overigens niet gebeurde.

Was etniciteit nu relevant in het beeld van deze persoon en diens handelen? Er bleek heel veel over de man te vertellen - hij vormde met ál z’n kenmerken en stoor- nissen het mysterie - hij wás de casus. Net als de rechters moet ik verdachten los van hun etnische of culturele achtergrond be- kijken - net alsof iedereen wit is en op mij lijkt. Wat in afnemende mate ook daad- werkelijk het geval is. Inmiddels heeft bij- na 28 procent van de bevolking via af- komst een band met een buitenland en vaak een andere cultuur.

Net als de rechters mag ik m’n indruk dus niet door afkomst laten kleuren. En wás z’n Eritrese afkomst relevant? Het be- trof een al vaak bestrafte veelpleger op wie de reclassering zei geen greep meer te heb- ben. Iemand met psychiatrische proble- men, afhankelijk van hulpverlening, afge- keurd voor arbeid. In de rechtszaal maakte hij een afwezige indruk. De rechters kre- gen moeilijk contact - snapte hij wel alles? Zou het strafrecht nog effect hebben - die vraag hing boven de casus, zoals zo vaak.

Was vermelding van de etnische af- komst hier relevant of juist stigmatise- rend? Of allebei? Een verband tussen z’n maatschappelijke bestaan en z’n achter- grond als migrant leek me aannemelijk. Dus ik tikte ‘Eritrea’ toch maar op. Verzwij- gen voelde óók niet goed.

Waarom begin ik hierover? Begin no- vember bleek uit een rondgang langs vier rechters dat het besef breed is doorgebro- ken dat justitie een discriminatieprobleem heeft. En dat ook rechters (on)bewust ste- reotypen hanteren, een cultureel bepaalde blik hebben, bevestigende informatie eer- der aannemen, het voordeel van de twijfel niet evenredig (kunnen) verdelen. Waar- door verdachten met een migratieachter- grond vaker hechtenis wordt opgelegd. Mijn gevoel is al langer dat etniciteit en af-

komst daarom ook vaker vermeld moeten worden.

Op LinkedIn ontstond vervolgens een dialoog tussen twee kenners over de vraag of vooringenomenheid onder rechters wordt onderschat of overschat. Bijvoor- beeld omdat rechters beslissen op basis van dossiers waarin andere professionals al vele keuzes maakten, mogelijk op basis van eigen vooroordelen. En dat er niet te veel verwacht kan worden van oplossin- gen als ‘meer bewustzijn’ en ‘meer diversi- teit’. Hoewel „belangrijk en noodzakelijk” ligt het niet voor de hand dat rechters met een andere achtergrond „minder vatbaar zouden zijn voor vooroordelen dan hun collega’s met zeven vinkjes”. Onbewust de eigen groep bevoordelen is niet voorbe- houden aan één groep. „Het is ook denk- baar dat zij juist strenger oordelen over justitiabelen met een vergelijkbare achter- grond”. Daarvoor blijkt het begrip *queen bee syndrome* te zijn gemunt: vrouwen aan de top kunnen onredelijk kritisch zijn over vrouwen die nog klimmen.

Het idee van de louter rationele mens en dus van de rationele rechter is achterhaald

B etere rechtspraak (en journalistiek) krijg je eerder als er een „diepgaan- der bewustzijn” is van ingebakken vooringenomenheid. Daar vloeit mogelijk „intellectuele nederigheid” uit voort. „Het erkennen van de beperkingen van onze kennis, oordeelsvermogen en rationaliteit. Dit besef helpt om minder koppig te zijn, open te staan voor nieuwe inzichten en constructiever met anderen in gesprek te gaan.” Het idee van de louter rationele mens en dus van de rationele rechter (en journalist) is achterhaald.

Dat betekent volgens mij ook dat recht- bankverslaggeving niet steeds geforceerd kleurenblind hoeft te zijn. Om discrimina- tie te kunnen signaleren, mogen geslacht, etniciteit of afkomst worden benoemd. Het helpt met reflecteren op wat je obser- veert en opschrijft. Het is beter dan het witte filter aanzetten - doen alsof het niet bestaat. Cultuur en afkomst zijn relevant in communicatie, in menselijk gedrag en daarom het vermelden vaak wel waard.

Folkert Jensma is juridisch journalist en schrijft tweewekelijks over de rechtsstaat.

Commentaar

HANDELSVERDRAG MERCOSUR

De EU heeft heel hard nieuwe vrienden nodig

E r is ruim een kwart eeuw over onderhandeld, nu lijkt het er dan toch te komen: het handels- verdrag tussen de Europese Unie en de Mer- cosur-landen (Argentinië, Brazilië, Paraguay, Uruguay, Bolivia). De timing van de onderte- kening, deze week in de Paraguayaanse

hoofdstad Asunción, is saillant. Juist afgelopen week zette president Trump zijn visie van een door de VS gedomi- neerd Latijns-Amerika kracht bij, door de Venezolaanse president Maduro te ontvoeren en richting andere leiders in de regio te dreigen met militair geweld. Het nieuwe han- delsverdrag met Europa, in Trumps ogen een continent op weg naar de uitgang, botst met het alleenrecht dat hij met zijn ‘Donroe-doctrine’ claimt op het westelijk halfrond.

Het is niet uitgesloten dat Trump met zijn schokkende acties en stuitende arrogantie het laatste zetje heeft gege- ven aan de totstandkoming van dit verdrag. In december werd een verwacht akkoord op de valreep uitgesteld na boerenprotesten in Brussel. Ook de laatste weken moesten nog (Franse en Italiaanse) obstakels worden overwonnen. Het Zuid-Amerikaanse geduld met Europese gevoelighe- den en zorgen begon op te raken. Nu de wereldorde kraakt en Trump voor niemand respect lijkt te hebben, zelfs niet

Opeens gaat Mercosur niet alleen meer over handel, maar ook over houvast in een onstuimige wereld

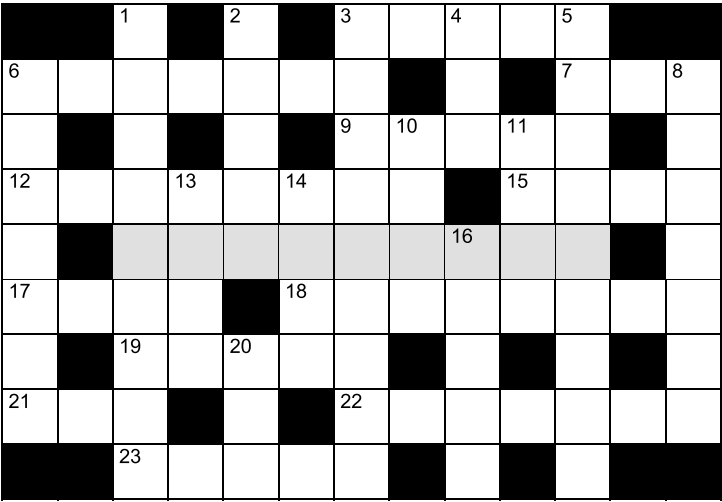
voor oude bondgenoten, wordt de EU echter ge- dwongen om acuut op zoek te gaan naar nieuwe vrienden. Opeens gaat Mercosur niet alleen meer over handel, maar ook over houvast in een onstuimige wereld.

T och is het om die handel begonnen. De toegenomen kritiek op vrijhandelsakkoorden is begrijpelijk. Pri- zen van producten gingen voor consumenten mis- schien omlaag, maar daar stond tegenover dat diezelfde consumenten in sommige Europese landen hun baan kwijt raakten en hele economische sectoren onder druk zijn komen te staan. Soms ook sectoren die als strategisch aangemerkt zouden kunnen worden, zoals de staalindu- strie. Het tijdelijk stilvallen van handelslijnen tijdens de pandemie maakte zichtbaar hoe afhankelijk rijke landen voor hun maakindustrie zijn geworden van lagelonenlan- den in vooral Azië. De klimaatschade die het heen en weer slepen van goederen met zich meebrengt is groot. Even- goed is het begrijpelijk dat boeren in Zuid-Europese lan- den zich sterk maken voor hun op kleinschaligheid, kwa- liteit en natuurbeheer gestoelde agrarische model. De landbouw in Brazilië en Argentinië kent een industriële schaal en benadering.

Frankrijk stemde tegen, maar dat lijkt meer ingegeven door intern-politieke overwegingen dan door wat er uit- eindelijk daadwerkelijk in de tekst is overeengekomen. Want je kunt veel zeggen over dit akkoord, maar niet dat het draait om ongebreidelde vrijhandel. Het is juist be- hoorlijk gebreideld. Zo zitten er in het verdrag limieten op de import van rund en kip. De beschermde status van Fran- se wijn of Italiaanse Parmezaanse kaas wordt erkend in het verdrag. Voor Franse wijnboeren betekent het verdrag een kans op compensatie voor het deels wegvallen van de door Trump met heffingen ontregelde Amerikaanse markt.

A ls tegemoetkoming zegde de Europese Commissie ook nog eens 45 miljard euro extra landbouwsubsi- dies toe. Italië werd mede met concessies over de streep getrokken, maar Frankrijk nog steeds niet, en dat is wel erg kras. Niet in de laatste plaats ook omdat het juist de Franse president Macron was die de afgelopen jaren gloedvolle, inspirerende betogen hield over de noodzaak van strategische autonomie. Het Mercosur-verdrag is mis- schien niet perfect, de uitvoering ervan moet nauwgezet worden gevolgd, maar het hoort bij die visie van een ster- ker Europa. Het volproppen van Europese boeren met nog meer subsidies, zonder dat die wezenlijk bijdragen aan de innovatieve kracht van de EU, hoort daar niet bij. Met een sterkere band met Latijns-Amerika kan geopolitiek tegen- wicht worden geboden aan Trumps machtshonger, en dat is keihard nodig.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 3. Zoete prik 6. Bladgroente 7. '___ Dumoulin nieuwe koers-directeur Amstel Gold Race' 9. Opge-licht in de *Liefde met ___ Lust* 12. Dief in de dop? 15. Blikvlees 17. *Jane ___*, roman 18. Italiaanse omelet 19. Bij dat Drentse dorp staat de grootste radiotelescoop ter wereld 21. Jose of Marco 22. Hoort het schip in te gaan 23. Frits die stopte bij *De Taalstaat*

Verticaal: 1. De Romeinse heette *Limes* 2. De V van VAR 3. Keiharde massa 4. Liet Christie een moord op plegen 5. Tijd voor democratie 6. Sportmensen die risico's niet schuwen 8. 'Oppositie-leider ___ hoopt snel naar Venezuela te kunnen terugkeren' 10. Marleen of Bou-langer 11. 'This ___ Everything You Are', Snow Patrol 13. Grote vleeseter 14. Streng christelijk 16. Gamespionier 20. Die mensen doen te weinig

Oplossing puzzel 9 januari. Horizontaal: 1. KUSSEN 6. DAMES 9. RAT 10. ADJE 12. GORETTI 14. ENGST 17. RITE 18. REMCO 21. AGNES 23. APIN 25. KEANU 26. AASGIER 28. SARA 29. ACE 30. DRAKE 31. RESEDA **Verticaal:** 2. UROLOGE 3. SAR 4. STERREN 5. NATTE 6. DEERNIS 7. MAGMA 8. SOTO 11. DIENAAR 13. TI 15. NE-ONGAS 16. SCHREED 19. NAKED 20. ONANA 22. SUSE 24. PAAR 27. ICE **In het midden:** NOOR EN NOAH

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

THERMOSTAAT

Mijn man en ik zijn het niet eens over hoe hoog de thermostaat moet staan. Ik vind 16 graden wel goed. Mijn 12 jaar oudere man, die graag in huis rondloopt met niet te warme kleding aan, vindt 20 graden het minimum. Dus tijdens het kijken naar de tv en het gaan halen van een kop thee of een glaasje wijn wordt een klein maar ongemerkt tegengesteld draaitje aan de thermostaat gegeven. Mijn op bezoek zijnde zoon hoort ons verhaal aan en besluit wijselijk dat het om hier om een thermostaatsgreep gaat.

Katrien Verstraete

COLUMN
MARCEL

Extra journaals

Een moment van zelfreflectie: afgelopen week werd ik door twee verschillende talkshows gebeld of ik wellicht genegen was om iets te komen vertellen over het weer. Wat vond ik trouwens van het weer?

Het antwoord 'koud' was al grappig.

Ik weet verder niets van weer, niet hoe het ontstaat, ik weet niet waarom sneeuw koud is, ik weet helemaal niets, maar ik erger me wel aan de overvloedige berichtgeving over het weer. Je kunt me niet erger pesten dan met nieuws dat twee vrachtauto's op een industrieterrein op elkaar zijn gebotst, dat er gelanglauft kan worden op de Veluwe of dat het strooizout in sommige Brabantse gemeenten bijna op is. Dat wisten ze aan de andere kant van de lijn ook wel en juist dat zou een haakje kunnen zijn waaraan het item zou kunnen worden opgehangen, want het nieuws is soms net een jas.

Ik zag mezelf al zitten tussen Mart de Kruif, Iran, ICE en het minderheidskabinet in de maak. In mijn hoofd hoorde ik mijn dochters later vragen waar ik me eigenlijk druk over maakte bij het begin van de kladderadatsch. En dat ik dan de herinnering aan die woeste week met nachtvorst en wat sneeuw weer uit het collectieve geheugen moest trekken en dat ik me daarom met een taxi naar de televisie had laten rijden met de intentie om fel van leer te trekken tegen nieuws over sneeuwpoppen.

Of liet ik hier een kans lopen om echt iets aan te kaarten? Had ik met mijn ergernis wel degelijk een punt? Er zijn wereldwijd nu zoveel conflicten, mogelijke conflicten en brandhaarden dat het de nieuwsorganisaties over de schoenen loopt. De berichtgeving van de NOS lag wegens vermeend verkeerde invalshoeken nog nooit onder zo'n vergrootglas, maar tegelijkertijd wordt er door de grootste critici-ters geschreeuwd om extra journaals. Zelfs als die extra journaals er wel zijn. In een tijd van zoveel

In mijn hoofd hoorde ik mijn dochters later vragen waar ik me eigenlijk druk over maakte bij het begin van de kladderadatsch

kritiek op de berichtgeving is zelfs het uitblijven van berichtgeving verdacht. Waarom komt de NOS niet in een extra uitzending met het nieuws dat alle correspondenten overbelast zijn? Logisch, ze hebben allemaal minimaal twaalf landen in hun portefeuille, de correspondenten in de VS en Israël/Gaza daargelaten.

Reken er maar op dat er op redacties in stilte is gejuicht over het hogedrukgebied uit Scandinavië dat winter bracht. Ik durf het haast niet te zeggen, maar ik vermoed dat er zelfs is nagedacht over extra journaals.

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

	7		5			3		
9								
3		4			2	8		
5	1		6		7			
			4					
	6	2	9					1
			8	5		6		
						5		

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter RitmeesterPZZL.com Rechts: de oplossing van vrijdag.

9	8	4	7	1	6	5	3	2
3	5	7	4	8	2	1	6	9
1	6	2	9	5	3	4	8	7
2	1	3	8	6	5	7	9	4
6	9	5	3	4	7	2	1	8
7	4	8	2	9	1	3	5	6
4	7	1	6	3	8	9	2	5
8	3	9	5	2	4	6	7	1
5	2	6	1	7	9	8	4	3

Van bandwedstrijd tot Europese springplank: 40 jaar Eurosonic Noorderslag

PAGINA C4-C5

FOTO ANDREAS TERLAAK

Cultuur

MUZIEK & THEATER

Sandra Smets

AMSTERDAM

Met afschuw zagen kunstenaar Beatriz González (1932-2026) en andere Colombianen in 1985 welke tragedie plaatsvond in hun land. In het Paleis van Justitie vond een gijzeling plaats, waarbij president Belisario Betancur een omstreden rol speelde. Hij voerde geen onderhandelingen, het leger greep in met harde hand, met een brand en bloedbad tot gevolg. Een aanval op het recht, waarna rechtvaardigheid systematisch uitbleef. González pakte haar tekenmaterialen op. Ze tekende een gezelschap aan tafel met Betancur in het midden, een dood lichaam op tafel, en iedereen glimlachend alsof er niets aan de hand is. Zo ver-eeuwigde ze de schijnheiligheid in de Colombiaanse politiek.

Gisteren, na een ziekbed, overleed González in haar woonplaats Bogotá. Museum De Pont liet weten dat haar familie het overlijden bekend heeft gemaakt. De Pont organiseerde in oktober 2024 nog een overzichtstentoonstelling van González als 'schilder van het Colombiaanse geheugen'. Toen al 91 jaar oud was ze zelf aanwezig bij de perspreview waar ze vertelde over de politieke geschiedenis van haar land, en hoe ze dat in verf omzette. De expositie bevatte onder meer twee metershoge monumentale werken, die ze het jaar ervoor nog had gemaakt.

Burgeroorlog

González werd in 1932 geboren in Bucaramanga, gelegen in de Andes, waar ze opgroeide in onrustige tijden. In 1948 begon 'La Violencia', een burgeroorlog die na tien jaar zou uitmonden in een lange guerrillaperiode. Dat vormde haar opvattingen en daarmee haar kunst, waar

Beatriz González in haar studio in Bogotá in 2024. FOTO LUISA FERNANDA GONZÁLEZ

NECROLOGIE BEATRIZ GONZÁLEZ (1932–2026) SCHILDER

Grande dame van de Latijns-Amerikaanse schilderkunst

De Colombiaanse schilder Beatriz González zette de bewogen geschiedenis van haar land om in kleurrijke schilderijen.

ze in de jaren vijftig aan begon. Een architectuurstudie brak ze voortijdig af, omdat ze liever koos voor de beeldende kunst. In 1962 voltooide ze haar opleiding aan de Kunstenfaculteit van de Universidad de los Andes, en begon met exposeren.

Haar man Urbano Ripoll (1934-2024) werd wel architect en samen reisden ze in 1966 naar Nederland, waar ze een half jaar aan de kunstacademie in Rotterdam

studeerde. Het was tijdens dat verblijf dat ze zich verdiepte in de Europese kunstgeschiedenis, zoals Velazquez, Vermeer, Da Vinci.

Dat referentiekader nam ze mee terug naar huis waar ook Colombiaanse kunsttradities haar inspireerden, evenals Pop Art die ze tijdens de studie in New York had leren kennen. Dit alles combineerde ze in een eigen kleurige beeldtaal waarmee ze de wereld om haar

heen wilde verbeelden. Ze begon met een eigen interpretaties van de Colombiaanse beeldcultuur. Daarvan ging ze katholieke beeltenissen naschilderen, Jezus en Maria, en nieuwsfoto's uit kranten. Voor dit alles gebruikte ze het soort emailleverf dat werd gebruikt voor reclameborden.

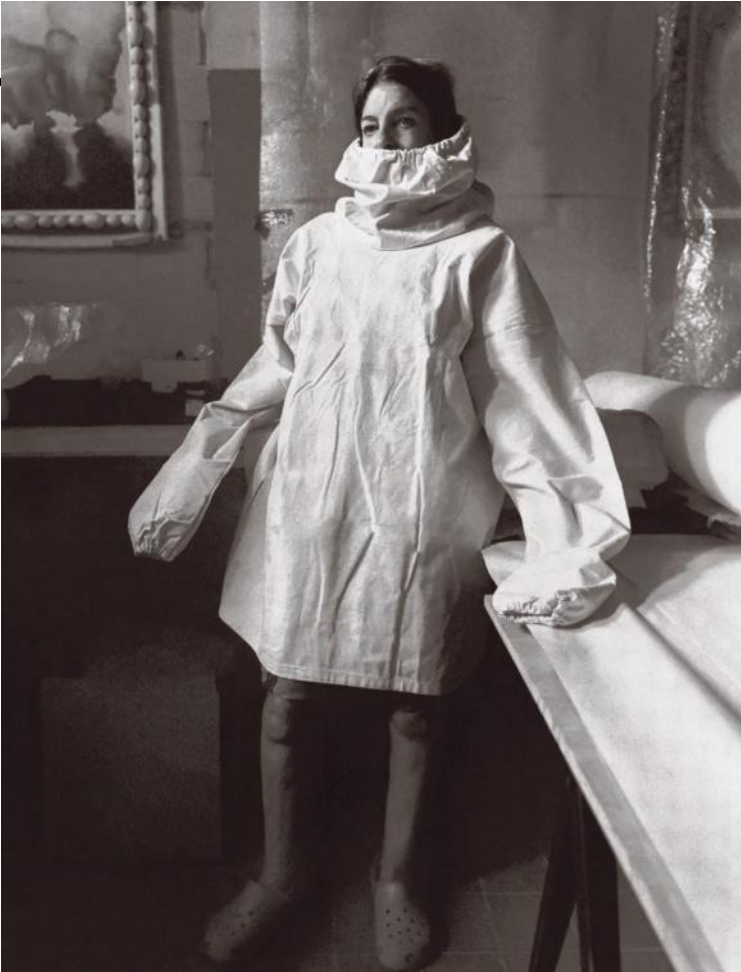
Die nieuwsfoto's gaven een somber beeld van het land, verscheurd door de strijd met FARC en

drugskartels. Toen het geweld verhardde, deed haar werk dat ook. Oorlog, rouw en de dood werden terugkerende thema's. Haar schilderijen werden grimmig zonder per se letterlijk te zijn: liever drukte ze de pijn uit in metaforen. Zo ontwierp ze een behang met daarop kleine mensfiguurtjes, ontheemden, die met hun huisraad op de vlucht slaan voor alle geweld; het werd behang omdat je het eindeloos kunt uitrollen, zoals de strijd in Colombia dat ook leek te doen.

Kunst tegen vergetelheid

Die anonimiteit van onderdrukte burgers onderstreepte ze ook met haar installatie *Auras Anónimas* op een vervallen begraafplaats in Bogotá in 2009: duizenden gezeefdrukte silhouetten van *cargueros* (dragers van lijken) voor op de geruimde graven van ongeïdentificeerde Colombianen. Het was een aanklacht en eerbetoon aan de anonieme slachtoffers, want zonder gezicht raken zij en hun tragedie vergeten. Kunst kan helpen tegen vergetelheid. Voor dit werk kreeg ze de International Award for Public Art 2024, vanuit de Universiteit van Shanghai.

Ze had toen intussen internationale faam verworven, nadat ze vorige eeuw vooral in Zuid-Amerika bekendheid genoot. In 1998 kreeg ze een solotentoonstelling in El Museo del Barrio in New York, in de jaren tien volgden meer exposities in de VS, Mexico en Europa. In 2014 was haar werk te zien op de Biënnale van Berlijn, in 2017 op de Documenta in Kassel en Athene, in 2017 op de Biënnale van Venetië. Relatief laat dus, met nog meer plannen in het vooruitzicht: ook voor afgelopen jaar en 2026 had ze veel uitnodigingen in Europa. Ze vertelde over die late Europese waardering in een interview met NRC in september 2024: „Misschien waren ze er nog niet aan toe en nu wel?”

Maria Roosen in het atelier, 2025. Courtesy Maria Roosen. FOTO PAUL KOOIKER

Recensie Tentoonstelling

Maria Roosen, Schrobben Harken Gieten Vegen. T/m 3/5 in Stedelijk Museum Schiedam. Info: stedelijkmuseumschiedam.nl ●●●●○

Maria Roosen: *Bed*, 1994. (glas, textiel, hout). COLLECTIE MUSEUM ARNHEM, VERWORVEN MET STEUN VAN HET MONDRIAAN FONDS

Twee glanzende borsten in een boom

SOLOTENTOONSTELLING

Het oeuvre van glaskunstenaar Maria Roosen gaat over clichés, ongelijkheid en rolpatronen, toont de solotentoonstelling die nu te zien is in het Stedelijk Museum Schiedam.

Sandra Smets

SCHIEDAM

Borsten zijn culturele iconen, veel meer dan penis- en vagina's dat zijn, aldus het boek *Staring. How we look*. Daarin wijdt auteur Rosemarie Garland-Thomson één hoofdstuk geheel aan het staren naar borsten, en aan hun rol in de beeldcultuur. Na de kunsthistorische moederborsten van vruchtbaarheidssymbolen en Maria, domineren in onze beeldcultuur vooral andere borsten, als kijkobjecten om je aan te verlustigen. Deze behoren daardoor niet zozeer toe aan de mensen aan wiens lijf ze vast zitten maar gelden als ornamenten voor kijkcomfort.

Om die reden leidt borstvoeding tot controverse, aldus Garland-Thomson, want (mannelijke) omstanders voelen zich gedwongen hun ogen af te wenden. Die willen niet bij vergissing erotische gevoelens projecteren op een plotseling zichtbare borst, die ze daar vervolgens niet geschikt voor achten – dan is het al gebeurd. Het is heel lastig voor ze, schijnbaar. Dusdanig dat sommigen daarom borstvoeding in het openbaar willen verbieden, legt de auteur uit. Dus als u daar weer eens iemand over hoort: dit steekt erachter.

Maar: zijn borsten kunstwerken, dan mag staren altijd – daar is kunst voor bedoeld. Zoals op de binnenplaats van het Stedelijk Museum Schiedam. Daar hangen twee

glanzende borsten in een boom, als zware vruchten. Van spiegelglas zijn ze gemaakt, door beeldhouwer Maria Roosen die een vergelijkbare versie in 1995 op de Biënnale van Venetië presenteerde. In Schiedam luidt het een solotentoonstelling in van haar werk dat al meerdere prijzen won. Zestig werken in vijf zalen belichten veertig jaar kunstenaarschap, met veel recent werk.

Dat betekent glaskunst, zoals bollen die kwetsbare zeepbellen lijken, veel aquarellen, soms textiel. Maar tussen al die zachtheid en glooiingen begint de eerste zaal wel met een heel ander cultureel icoon: een geweer.

Bij deze *Soft Gum*, een aquarel uit 2012, hangt een tekst over hoe het geweer door de geschiedenis heen in handen is van schietgrage mannen, wiens oorlogen gelden als ikpunten in de geschiedschrijving van de mensheid. Roosen zet daar een andere kijk tegenover: zijn het niet juist vrouwen die de geschiedenis sturen, die met water en voedsel het voortbestaan van de mensheid waarborgen? *Soft Gum* hangt boven een serie glazen kannen in huidtinten. Er zit melk in, waardoor ze op vruchtbaarheidssymbolen lijken. En ze komen krachtiger over dan het geweer.

Clichés en rolpatronen

Het gaat over clichés en rolpatronen die Roosen ook vanuit de kunstgeschiedenis aankaart. Zo maakte ze een serie glazen bustes

Maria Roosen: *Zelfportret (wachten)*, 2014. FOTO COLLECTIE MUSEUM ARNHEM

naar de portretkunst van renaissance-schilder Hans Holbein. Begin 16de eeuw schilderde hij de zelfbe-wust zijnde vrouw van Jörg Fischer en werd zij alleen genoteerd als ‘vrouw van’, zonder haar eigen naam. Niemand maakte daar een punt van, Roosen doet dat wel. Door zulke kunst te hernemen, als zelfportret met haar eigen naam, ageert Roosen tegen de anonimiteit van vrouwen.

En ze hangt er kleine glazen pie-meltjes en borstjes aan, iets wat Holbein ook al niet deed, terwijl verderop in de expositie grotere borsten op bed liggen of aan een troos hangen. Staren mag, want hiermee reduceer je niemand tot lustobject. Dit zijn al objecten. En in feite kijk je niet eens naar borsten. Je kijkt naar beeldhouwkun-

dige kwesties zoals volume en compositie, die ook een groot thema in de tentoonstelling zijn.

Erotiek en humor

Die kwesties bepaalt Roosen deels tijdens het maakproces, waarvoor ze andere kunstenaars en glasblazers inschakelt. Gedurende het glasblazen ontstaan bepaalde volumes. Gestolde energie, noemt ze het zelf. Dat zie je ook bij de objecten van glasmassa die ze letterlijk aanharkt: vreemde hoopjes, met slierten pigment erin, waar de af-druk van tanden van een hark in staan of nog haren van een bezem in kleven. Ook is ze waarschijnlijk de eerste kunstenaar ooit die leren broeken is gaan volblazen met glas, wat tot nogal wonderlijke vormen leidde.

Heerlijk verleidelijk werk is het allemaal, en dat geldt ook voor haar kunst in de openbare ruimte – die in deze tentoonstelling natuurlijk enkel aan bod komt in een stapel publicaties op een tafeltje. Dat haar buitenkunst zo sterk is, komt doordat het nog duidelijker de theatraliteit van haar ‘binnenkunst’ heeft. Bijvoorbeeld de glazen bollen die ooit in de tuin van Museum Boijmans Van Beuningen lagen, die er magie aan het landschap schonken. Prachtig is haar borstonten in de tuin van Museum Arnhem, en in Apeldoorn hing ze een bundel glanzende penis- en borsten en billen. ‘Boomsieraad’, noemde ze dit knus.

Zo paart ze erotiek aan humor, maar het is tegelijkertijd meer dan dat. Die humoristische vieringen van sensualiteit bieden namelijk ook een tegengewicht tegen efficiëntie en voorspelbaarheid die de openbare ruimte domineren; ze nuanceren die eenzijdigheid met andere wezenlijke aspecten van het leven.

Dat doet ze ook in deze tentoonstelling, die daardoor meer samenhangend is dan bijvoorbeeld haar solo in Kade in 2017. Al is het jammer dat sommige werken ontbreken zoals de glazen *Lullenvaas* of de gebreide variant ervan, een krukje met gebreide piempjes die er zachtjes bij hangen. Die ontcratching van het ene culturele icoon versus het bestendigen van de andere, geeft haar werk cadans – visueel of aibaar, hard of zacht, vrouwelijk of mannelijk, veel borsten of één geweer. Dat heeft in de expositie een prominente rol, maar is geen machtig statussymbool. Niet alleen omlijstte Roosen het wapen met zacht roze aquarelverf, ook komt er maar een piepklein kogeltje uit. Een roze stipje. Poef. Weg is het.

SCHILDERENDE OUD-PRESIDENT

Schilderijen oud-president Jimmy Carter geveild

In New York gaan dinsdag schilderijen van Amerikaanse oud-president Jimmy Carter onder de hamer.

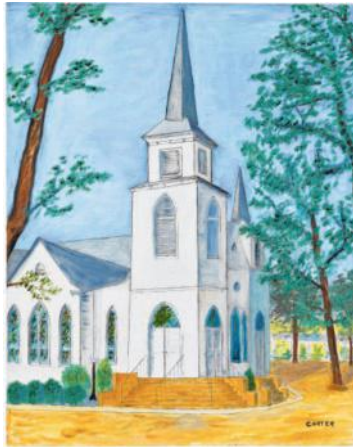
Danielle Pinedo

AMSTERDAM

Wie aan de in 2024 overleden oud-president Jimmy Carter denkt, denkt niet meteen aan kunst. Die denkt aan het historische vredesakkoord dat de Egyptische president Anwar Sadat en de Israëlische premier Menachem in 1979 onder zijn leiding tekenden. Aan zijn progressieve milieubeleid. Aan de slepende gijzelingscrisis in Iran. Aan de Nobelprijs voor de Vrede die hij in 2002 ontving. Maar Carter had ook veel met

kunst en schilderde graag. Vooral na zijn presidentschap, dat van 1977 tot 1981 duurde. „Het was een manier voor hem om rust te vinden in een zeer druk bestaan”, vertelt Julia Jones, hoofd van de American Collector Sale bij veilinghuis Christie's in New York, waar vanaf komende dinsdag een handvol werken van Carter onder de hamer gaat, bij twee verschillende veilingen. Volgens persbureau AP noemde Carter schilderen ooit een „zeldzame kans op privacy”. Door de stilte waande hij zich in een andere, aangename wereld.

Er wordt onder meer een olie- verschilderij geveild van de kerk in de Amerikaanse staat Georgia, waar Carter werd gedoopt, en een olie- verschilderij van een waterval. De waterval schilderde hij in de buurt van de *cabin* in het noorden van Georgia, vertelt Jones, waar hij en zijn

Olieverschilderij van de kerk in Georgia waar Jimmy Carter gedoopt werd. CHRISTIE'S IMAGES LTD, 2026

vrouw Rosalynn na zijn presidentschap woonden. „Het was een speciale plek voor de familie Carter, waar ze samen tijd doorbrachten met zwemmen en vissen.”

Volgens Jones is er „ongelooflijk veel belangstelling” voor The Carter Collection, die naast schilderijen ook persoonlijke items van de oud-president omvat, zoals een door hemzelf gemaakte houten koffietafel, een Stetson-hoed, twaalf stropdassen en shawls met pinda-afbeeldingen – Carter was voor hij president werd pindaboer.

Onder anderen verzamelaars van de Amerikaanse- en presidentiële geschiedenis hebben zich bij het veilinghuis gemeld.

Liefdesbrief

Een van de meest besproken objecten is volgens Jones een door Carter geschreven liefdesbrief aan zijn vrouw Rosalynn, op briefpapier van het Witte Huis. „Het is fijn om samen met jou oud te worden”, schrijft Carter in de brief, die hij met een ‘PS’ afsluit: „Gefeliciteerd met je verjaardag.” Jones: „Het is een in-

tiem aandenken dat licht werpt op Jimmy en Rosalynn en hun relatie, die ze als prioriteit zagen, zelfs tijdens zijn presidentschap.”

Hoeveel de schilderijen en andere voorwerpen gaan opbrengen is moeilijk te voorspellen. De verwachting is dat *Mountain waterfall* en *Steeple* (de kerk) tussen de 6.000 en 8.000 dollar (tussen de 5.152 en 6.870 euro) gaan opbrengen. Maar bij het grootste deel van de objecten wordt volgens Jones geopend met een startbod van 100 dollar (85 euro) „waardoor iedereen kan deelnemen en de kans krijgt om een stukje van het verhaal van de Carters te bezitten”.

Volgens Jones heeft het veilinghuis niet eerder kunst van een Amerikaanse (oud-)president geveild. Wel schilderijen van de Britse ex-premier Winston Churchill. „Die leveren soms miljoenen dollars op.”

40 JAAR EUROSONIC NOORDERSLAG

Van wedstrijdje tussen bands tot springplank voor grote artiesten

Wat vier decennia geleden begon als bandwedstrijd tussen Nederland en België, is uitgegroeid tot een ijkpunt voor de Europese muziekindustrie. Dua Lipa en Franz Ferdinand stonden er vóór hun doorbraak.

Ralph-Hermen Huiskamp

AMSTERDAM

Er klonk wat gemopper onder vaste bezoekers van de Groningse concertzaal Vera, toen daar op woensdagavond 13 januari 2016, tijdens festival Eurosonic, een jonge Londense zangeres het podium betrad. Die avond stond de piepjonge Dua Lipa op hoge hakken en met een glitter kroontje op het podium. Ze zong acht zorgeloze popliedjes van perfecte radiolengte. Eén daarvan was een cover, ook voor een kort showcase-optreden had ze nog niet genoeg eigen materiaal. Hier begon haar leven als popster.

De vraag is of de bezoekers ook zo knorrig waren geweest als ze hadden geweten dat Dua Lipa in 2024 het Britse festival Glastonbury op het hoofdpodium zou afsluiten én een jaar later twee avonden in het Londense Wembley Stadium zou uitverkopen. Dua Lipa was slechts één van de meer dan tweehonderd artiesten die tien jaar geleden tijdens Eurosonic Noorderslag probeerde op te vallen bij de vertegenwoordigers uit de muziek-industrie.

Dua Lipa's beste liedje speelde ze in de Vera als derde nummer in de set. Slim, aangezien professionals door het drukke blokkenschema vaak slechts een paar nummers per show kunnen kijken. Met succes: Dua Lipa speelde in het jaar dat volgde een hoop shows, over de hele wereld. Aan het einde van 2016 bracht ze die sterke single, 'Be The One' opnieuw uit. Het werd haar doorbraakhit.

Muziekindustrie

Tijdens Eurosonic, de Europese tak van het duo-festival Eurosonic-Noorderslag, lijkt de hele stad Groningen om muziek te draaien. Op de Vismarkt of Grote Markt staan grote zendwagens, er zijn tijdelijke radiostudio's gebouwd, en werkelijk overal kan je tegen een optreden aanlopen. Theatercomplex de Oosterpoort is met zijn talloze zalen het epicentrum van de conferentie. Daar worden ontwikkelingen in de muziekindustrie besproken door panels vol professionals. Het

gaat er over onderwerpen als de juridische kant van kunstmatige intelligentie in muziek, subsidies van de Europese Unie, de vergoedingen voor voorprogramma's. Op de gangen wordt genetwerkt en pluggen managers hun bands die op het festival optreden.

De ruim 260 artiesten die 's avonds op het officiële festival staan, proberen overdag zo veel mogelijk gratis optreden te spelen, alles in de hoop opgepikt worden door die ene boeker die internationale deuren opent. Er zijn sessies in kledingwinkels, een oude strokartonfabriek, platenzaken.

Het festival trekt jaarlijks zo'n 40.000 bezoekers en is ook dit jaar weer uitverkocht. Voor de muzikanten is de aanwezigheid van de muziekindustrie nog belangrijker dan het reguliere publiek. Vorig jaar waren er zo'n vierduizend professionals, uit 41 landen. Vooral uit Europa, maar ook vanuit de rest van de wereld komen mensen overgevlogen.

Dat internationale netwerk biedt een enorm potentieel voor artiesten. Toen Dua Lipa in 2023 terugkeerde naar Groningen voor een toespraak, vertelde ze dat bij haar debuut in 2016 al op het hart gedrukt was dat die show een enorme kans zou zijn. „Het klonk als een grote droom.”

Bandwedstrijd

De oorsprong van het huidige Eurosonic Noorderslag ligt in 1986, in de vraag van podium De Oosterpoort aan Stichting Pop Groningen om eens iets te verzinnen voor die concertluwe periode rond kerst. De stichting kwam met het handige idee voor een bandwedstrijd tussen Nederland en België. Er was in die tijd in Nederland veel aandacht voor Belgische bands, terwijl er volgens de organisatoren ook in Nederland genoeg mooie muziek werd gemaakt.

Een jaar later werd het concept iets aangepast: een slag tussen het Noorden en de rest van Nederland: Noorderslag. Dat wedstrijelement is er inmiddels uit, al is dat deel van het programma nog steeds exclusief voor Nederlandse artiesten en reikt Buma Cultuur, als promotor en ondersteuner van Nederlandse muziek de drijvende kracht achter het festival, er wel de

Artiest **Dua Lipa** tijdens Eurosonic Noorderslag in 2016. FOTO ANP / ALEX VANHEE

Het klonk als een grote droom

Dua Lipa popster

Popprijs uit. Die prijs gaat naar een act „met de grootste bijdrage aan de Nederlandse popmuziek”.

Weer wat later, in 1995, werd de line-up uitgebreid met Europese acts. In een interview in het eigen Eurosonic Noorderslag-magazine vertelde oprichter Peter Smidt zich te verbazen over hoe populair Amerikaanse en Engelse bands zijn, terwijl goede Franse of Duitse bands vele malen minder bekend zijn. Daar moest Eurosonic verandering in brengen.

Inmiddels beslaat dat onderdeel drie dagen, van woensdag tot vrijdag. Er zijn tweëntwintig podia, verspreid door de hele stad. In kerken, poppodia als Vera en Simplon, aula's van scholen. In studentensociëteit Vindicat staan vaak de loeiharde punk en metalbands, terwijl daar een verveelde nachtoploeg achter de bar blaadjes bier aan het tappen is.

Tweetrapsraket

Met zowel een goede nieuwe plaat, én

een show op Eurosonic waarmee je de boekers van Europese podia en festivals overtuigt, heb je een tweetrapsraket in handen om een doorbraak te forceren. De voorbeelden van acts waarvoor Eurosonic het doorbraakmoment markeerde zijn talrijk.

Kyteman's hiphoporkest speelde in januari 2009 op Noorderslag, en haalde een stunt uit door de halve Nederlandse industrie via sms uit te nodigen voor de show. Een maand later volgde hun debuutalbum. Vervolgens speelde het orkest diezelfde zomer op alle grote festivals. Een jaar later wonnen ze de Popprijs.

In industriemagazine *Entertainment Business* blikt John Coffee-gitarist Alfred van Luttikhuisen terug op de impact die hun show op het festival had: „Toen we daadwerkelijk geboekt werden, was het echt: *fuck yeah*. Vanaf dat moment begon het te rollen. Het werd een sneeuwbal-effect. Zonder die Noorderslag-show waren we in Nederland nooit zo hard gegaan. We waren ervan

De **poster** voor het Holland-België Festival in 1986. CREDIT BENNE HOLWERDA/GRONINGER ARCHIEF

Mula B tijdens een concert in de Oosterpoort, op de laatste dag van Eurosonic Noorderslag in 2025. FOTO ANP / PAUL BERGEN

Concert van **Hippy** tijdens Noorderslag. FOTO ANDREAS TERLAAK

overtuigd dat Nederland zou afhaken bij al dat geschreeuw, maar ineens waren ze massaal aan boord.”

Ook de Britse band Franz Ferdinand gebruikte hun indrukwekkende show in 2004 als springplank. Een week er na kwam hun tweede single uit: *Take me Out*, inmiddels een klassieker. Een maand later volgde hun eerste album.

Of neem Jungle, vorig jaar nog headliner op Down the Rabbit Hole. Zij creëerden in 2014 een enorme rij voor Simplon met geruchten over wie er wel niet achter de anonieme bandnaam verscholen zouden gaan. Uiteindelijk bleek de act naast een studioproject van twee onbekende producers ook een hele goede liveband. Met veel potentiële hits en een slimme platenmaatschappij die begreep hoe je met geruchten de professionals op Eurosonic binnen moet lokken.

The XX, Stormzy, Editors, James Blake, Nothing but Thieves, Sam Fender, Stromae; de lijst met internationale artiesten waarbij het festival een

schakel in hun carrière was, is lang.

Nederlandse acts

Ook voor Nederlandse artiesten geldt het festival als een springplank. Hip-hopfans kenden rapper Mula B al lang, maar na zijn show op Noorderslag vorig jaar maakte hij de stap naar een veel groter publiek. Een grote show op Lowlands, een uitverkochte AFAS Live en zelfs dancefestivals boekten hem.

De druk voor artiesten voor de shows in Groningen is groot. Ook voor artiesten die al langer mee gaan. Dat weet ook Sef, die daar twee jaar geleden op het podium bij stil stond. Hij vertelde over al zijn keren dat hij eerder in Groningen stond: „Een keer was echt een nachtmerrie, alles ging mis. Veel te veel plannen, veel te veel ambities, veel te veel onzin bedacht.” Een andere keer stond hij er met Flink Namen. „We hadden niet door dat we over de tijd heen waren. Het gordijn ging dicht, en voor het laatste nummer gingen de microfoons uit.

Een keer was echt een nachtmerrie, alles ging mis

Sef rapper

Hier heb ik altijd gekke ervaringen gehad.”

Kijk hoe het hem was afgegaan ondanks al die mislukkingen, leek Sef te willen zeggen tegen beginnende artiesten – die bezwijken onder de druk.

En toch: na zijn veel geprezen laatste optreden op Noorderslag raakte zijn carrière in een grote stroomversnelling. Afgelopen zomer stond Sef voor het eerst solo op Lowlands, op het hoofdpodium. Afgelopen december werd zijn album *lieve monsters* op veel plekken uitgeroepen tot de beste Nederlandse plaat van het jaar. En dit jaar geldt hij als een belangrijke kanshebber voor de Popprijs.

Sef heeft natuurlijk een punt: ook zonder geslaagd optreden op Eurosonic Noorderslag kan een artiest heel ver komen. Maar een goed getimede show kan wel een hele hoop veranderen.

Eurosonic Noorderslag, 14/1 t/m 17/1, diverse locaties, Groningen. Info: esns.nl

Programma 2026

Vijf acts om naar uit te kijken

Met meer dan 250 acts is het lastig keuzes maken tijdens Eurosonic Noorderslag. Dit zijn vijf namen om te omcirkelen in het blokkenschema.

1

Def Voor dertigplussers kan Def maar zo één van de grote ontdekkingen worden op Noorderslag, maar generatie TikTok heeft hem al lang op de korrel. Daar ging zijn single 'Bad Bitches Luisteren Def' afgelopen jaar al flink rond. Groningen moet blijken hoe goed zijn lome rap zich vertaalt naar een live show. (Za 17/1, Oosterpoort: Foyer Grote zaal, 20.45 uur.)

2

Ida De naam van popzangeres Ida gaat afgelopen jaar al als sluimerend vuurtje rond. Het leek alsof bij elk voorprogramma dat ze deed, het aanwezige publiek haar weer aan vrienden tipte. Aan de achterkant heeft ze al een goed team om haar heen verzameld, aan de voorkant heeft ze al een handvol goede sluitende electropop-liedjes uit. (Za 17/1, Oosterpoort: Kelder, 20.45 uur)

3

Dove Ellis Ierse singer-songwriter Dove Ellis maakt muziek in de traditie van Elliot Smith en Jeff Buckley, en wist met zijn prachtige debuutplaat in de normaal gesproken stille decembermaand een opvallende buzz te creëren. Zonde dat 'ie niet ergens in een Gronings kerkje staat, maar in de vaak wat ongelukkige Binnenzaal van de Oosterpoort. Maar toch gewoon kijken daar. (Wo 14/1, Oosterpoort: Binnenzaal, 19.40 uur.)

4

Florence Road Ze hebben nog maar een stuk of vijf liedjes uit, maar de BBC voorspelt al dat dit een sensatie van 2026 gaat worden. Te grui-zig voor pop, te poppy voor grunge. Er precies tussen in, en precies leuk. (Do 15/1, Huize Maas: main, 21.30 uur)

5

De Nachtwacht Jiri Taihuttu was al jong een van de beste flamenco-gitaristen van Nederland. Hij gooide het roer om, werd succesvol rapper. Nu maakt hij weer een u-bocht. Een week voor Noorderslag bracht hij zijn debuut met *De Nachtwacht* uit. Een band die virtueuze Nederlandse-stilige yachtrock met een zachte g maakt, waar de liefde voor Steely Dan en de Doobie Brothers van af spat. (Za 17/1, Oosterpoort: Foyer Grote zaal, 19.15 uur.)

Klang moest op zoek naar een nieuwe saxofonist: ‘Erik-Jan is nog erg bij ons’

NIEUWE MUZIEK Donderdag begint Musical Utopias, het vierdaagse festival van Ensemble Klang in Den Haag. Met gloednieuwe muziek én een reprise: het actuele ‘Walden’ van Heiner Goebbels. Het wordt Klangs eerste festival zonder saxofonist Erik-Jan de With, die vorig jaar plotseling overleed.

Joep Stapel

DEN HAAG

Musical Utopias heet het vierdaagse festival dat Ensemble Klang vanaf donderdag weer organiseert in Den Haag. De achtste festivaleditie eindigt zondagavond in Amare daadwerkelijk in utopische sferen: met *Walden*, muziektheater van Heiner Goebbels naar het gelijknamige boek (1854) van Henry David Thoreau over ‘leven in de bossen’.

Klang repeteert begin januari in een verwerde loods aan de rand van sneeuwwit Den Haag. Zelfgemaakte gaslampen van lichtontwerper Marc Thein en eigenaardige instrumenten van plaatjizer torenen boven het rokerige podium uit. Een saxofoonsolo schettert tegen de wanden. Goebbels, toch een beetje een legende, is aanwezig bij de repetities en geeft aanwijzingen, maakt notities. Na de doorloop is hij vol lof over de uitvoering en het arrangement: „Pete heeft geweldig werk geleverd.”

Goebbels componeerde *Walden* in 1998 voor het Ensemble Modern Orchestra van circa zestig spelers. Pete Harden, gitarist en artistiek leider van Klang, maakte er in 2008 een arrangement voor twaalf spelers van, voor het Goebbels Festival aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. Harden: „Twee jaar geleden dachten we: zou het niet interessant zijn om *Walden* te hernemen en er samen met Heiner aan te werken? Hij was meteen enthousiast. Afgelopen zomer heeft hij vrienden uitgenodigd om bij hem thuis een dvd van onze eerdere uitvoering te bekijken.”

Zulke intensieve samenwerking is cruciaal voor Klang. Het ensemble onderhoudt nauwe banden met verschillende makers, van componisten en geluidstechnici tot een multimediaal kunstenaar als Ela Orleans. ‘Associated Makers’ noemen ze die: „Wij willen niet één stuk van een compositie, maar samen optrekken en iets nieuws creëren”, zegt Harden.

De spreekrol in *Walden* wordt vertolkt door de Amerikaanse componist en saxofonist Keir Neuringer. In de subtiele regie is hij voortdurend in de weer op het podium, knutselend en hamerend - net als Thoreau, de anarchistische natuurfilosoof die in de bos-

sen bij Walden Pond zijn eigen hut bouwde.

Overleden ensemblelid

Voor Neuringer, zichtbaar aangedaan, is het niet zomaar een rol: „De parallelen met het heden zijn niet te missen. Thoreau was tegen een overheid die slavernij in stand hield en Mexico binnenviel, en daarom weigerde hij belasting te betalen. Hij werd ervoor gearresteerd in Walden. Tegenwoordig kun je in de VS zo worden opgepakt, zonder dat je weet door wie. Het is beangstigend. Het is vernederend om Amerikaans staatsburgerschap te dragen. Thoreau is een voorbeeld van weigering en opstand, maar ook van nieuwsgierigheid, naar alles wat leeft, wat is, alle geluiden. Hij was gefascineerd door geluid. Dat zit op een briljante manier in Heiners stuk. Soms vraag ik me af wat ik moet doen, maar deze muziek uitvoeren voelt extreem belangrijk.”

De geopolitieke spanningen dreunen door, maar 2025 was voor Klang ook om een andere reden een bijzonder heftig jaar. In februari overleed, totaál onverwacht, saxofonist en medeoprichter Erik-Jan de With (48) aan hartfalen. „We hadden net ons festival gehad, en geslaagde optredens in Wigmore Hall in Londen”, zegt trombonist en zakelijk leider Anton van Houten. „We hadden uren gewandeld, zoals we altijd deden op tournee. Erik-Jan zat vol plannen. En drie dagen later was hij dood. Het was zo onwerkelijk.”

Na twee drukke maanden was de agenda relatief leeg, zodat er tijd en ruimte was om als ensemble bij elkaar te komen en te rouwen, vertellen Harden en Van Houten na afloop van de *Walden*-repetitie. Het sextet speelde sinds hun conservatoriumtijd zonder veel wijzigingen samen. Pianist Saskia Lankhoorn zat zelfs met Erik-Jan op de middelbare school. Van Houten: „Het was de vraag hoe we verder moesten. Worden we een kwintet? Of gaan we Erik-Jan vervangen? Maar hóe dan?”

Het „kerngeluid van Klang”, zoals Van Houten het noemt, leunt sterk op de aanwezigheid van twee saxofonisten. „Of eigenlijk twee rietblazers, want zij nemen die hele instrumentenfamilie voor hun rekening, inclusief klarinetten.” De With en collega-Klang-saxofonist Michiel van Dijk stammen uit de traditie van Leo van Oostrom, de oervader van de Nederlandse saxofoon. Hun kenmerkende ‘Haagse’ geluid is in de basis groot en rauw, maar

ook extreem flexibel en veelzijdig: niet iedereen kan zo spelen.

Van Houten: „Erik-Jan was een onvermoeibaar voorvechter van de saxofoon. Hij wist alles en bezat een ongeëvenaard archief. Niemand kon mensen zo enthousiasmeren als hij. We zijn al langer bezig met plannen om deze specifieke speelwijze een belangrijkere en zelfstandigere plek binnen het ecosysteem te geven, waarbij we eventueel ook andere saxofonisten betrekken. Daar spraken we over met Erik-Jan en die gesprekken zetten we nu voort met Michiel en met Daan van Koppen.”

‘De cirkel is rond’

Daan van Koppen, die afgelopen jaar bij verschillende projecten inviel, trad in december officieel toe tot het ensemble. Van Houten: „Voor ons was snel duidelijk: als iemand het stokje van Erik-Jan kan overnemen, dan is het Daan. Zijn eerste reactie was: dat zijn wel erg grote schoenen om te vullen. Maar het zijn schoenen die hij als geen ander kent.”

Van Koppen maakte al deel uit van het ‘ecosysteem’, als gastspeler van Klang en lid van 9×13, en hij was bevriend met De With, zijn voormalige docent. De allereerste keer dat Van Koppen Klang live hoorde was bij de uitvoering van *Walden* in 2008 - „bizar toeval”, aldus Van Houten: „Er zit een grote saxsolo voor Erik-Jan in het stuk. Toen Daan naderhand een tenorsax van hem leende vond hij de partituur in de koffer en begon de muziek te studeren. Nu is *Walden* zijn eerste project als vast Klang-lid en speelt hij die solo zelf. De cirkel is rond.”

Het wordt een bijzonder festival, zegt Harden. „We beginnen het kalenderjaar altijd met Musical Utopias. Maar dit wordt de eerste keer zonder Erik-Jan.” Van Houten: „We zeggen voortdurend: ‘Erik-Jan deed altijd dit, Erik-Jan deed het zus of zo’. Hij is nog heel erg bij ons op die manier. Tegelijkertijd is dat enorm pijnlijk, omdat je beseft dat hij er niet meer is. Soms denk ik: gaat het niet te snel? Maar het voelt alsof we er goed mee omgaan. Erik-Jan leefde voor de muziek en de saxofoon. Hij zou dit gewild hebben.”

Musical Utopias begint donderdag in Korzo, met ieder avond twee optredens, een van Klang en een van gastmusici. Daarnaast is er een doorlopende installatie van kunstenaars Go-Eun Im. Musical Utopias: 15-18 januari, diverse locaties Den Haag. Info: ensembleklang.com

Zingende zaag in **Walden**. FOTO TESSA VELDHORST/DE SCHAAPIESFABRIEK

V.l.n.r.: Pete Harden, Heiner Goebbels en Saskia Lankhoorn. FOTO TESSA VELDHORST/DE SCHAAPIESFABRIEK

Ensemble Klang

Inmiddels is **Klang** meer ‘een ecosysteem’ dan een ensemble. Stichting Klang omvat naast het zeskoppige kernensemble ook andere groepen (zoals Neo-fanfare 9×13), een platenlabel, de samenwer-

kingsstructuur voor ‘associated makers’ en festival Musical Utopias. Sinds 2017 krijgt Klang structurele subsidie van gemeentes Den Haag en sinds 2021 meerjarige ondersteuning van het Fonds Podiumkunsten.

ALBUMS VAN DE WEEK

In een steeds killere wereld is het geluid van Dry Cleaning warm

Rock

Dry Cleaning
Secret Love
●●●●○

Wie zei er dat alles al was gezegd in de popmuziek? Bestond er bijvoorbeeld al een nummer over... het ontwerpen van cruiseschepen? Nou, vanaf nu in ieder geval wel.

Op het derde album van de Londense postpunkband Dry Cleaning kruipt (stamel)zangeres Florence Shaw in de huid van een scheepsarchitect die zijn werk bloedserieus neemt. „*Cruises are big business*”, zingt ze in ‘Cruise Ship Designer’. „*I don’t personally like them, but I need to serve a useful purpose. I desire very much a place in society.*”

Dat lijkt op het eerste gehoor aardig te lukken: de gitaarriff van Tom Dowse dertelt, de baslijn van Lewis Maynard danst en Nick Buxton laat zijn drums marcheren. Samen zingen ze melige achtergrondkoortjes: „*Striking while the iron is hot!*”

Maar na twee minuten slaat al-

les uit het lood. De gitaren worden steeds valser. Het ritme begint te struikelen. Een onderkoeld gemompelde nekslag van Shaw laat de luisteraar wakker schrikken: „*I make sure there are hidden messages in my work.*”

Hmm, wacht eens even. Zou dit misschien op kunstenaars (én muzikanten) slaan die hun ziel en integriteit (uit)verkoopen aan de hoogste bidder? Of luidt de verbor-gen boodschap juist dat we allemaal onszelf voor de gek houden en stuk voor stuk nutteloze cruiseschipontwerptjes zijn die dezelfde lulsmoes gebruiken om onze eigen bullshitbaan te verdedigen?

Het is dit bitterzoete ongemak waarmee Dry Cleaning vijf jaar geleden naam maakte als spokenword-postpunkband. Met een motootoon en afstandelijk stemgeluid liet Shaw haar gedachten de vrije loop onder het motto: waarom zingen als je het ook kunt zeggen? Dat gaf de rest van de band de vrijheid om hun eigen plan trekken: strakke coupletten en refreinen waren immers niet nodig.

Alleen: praten in popmuziek blijft een lastige combinatie. Hoe blijft je boeien en zorg je ervoor dat

je het niveau van een voorleesavond of een instructievideo overstijgt? Op *Secret Love* luidt het antwoord op die vraag: meer zingen. In de drieënhalve jaar tijd na de vorige plaat mag de wereld een stuk grimmiger zijn geworden en lijkt ieder cruiseschip op een ijsberg af te stevenen, maar mede onder invloed van producer Cate Le Bon (Wilco, Kurt Vile) is het geluid van Dry Cleaning juist opgewarmd en zingt Shaw als nooit tevoren.

“The Cute Things” is een opbeurend indie-anthem waarin ze haar stem liefelijk langs alle registers laat glijden, inclusief überblij do-do-do’s en sha-la’s. Het overweldigende ‘Joy’ komt - voor Dry Cleaning dan - akelig dicht in de buurt van het perfecte popliedje. De eerste regels klinken nog kil: „*It’s a horrorland. Destruction.*” Maar dan slaat de stemming om en maakt Shaw haar strijdkreet „*Don’t give up...*” zingend af met: „...*on being sweet.*”

Croonend voltooit ze die missie in het refrein: „*Joy! We’ll build a cute harmless world.*” Nu maar hopen dat het helpt.

Frank Provoost

‘Insomnia’ is Sors krakerige, rauwe en diep lichamelijk verklanking van de nacht

Hiphop

Sor
INSOMNIA
●●●●○

Slapeloosheid treft miljoenen mensen, zo klinkt een vrouwenstem uit een Britse keynote speech op *Insomnia*, het nieuwe album van de Amsterdamse rapper en producer Sor. Het is de weerklank van pogingen om met die slapeloosheid om te gaan. In plaats van urenleng naar het plafond te staren, besloot hij muziek te gaan maken. Het album gaat dan ook meer over de van de nacht dan over niet kunnen slapen.

Drie jaar na zijn vorige album, het ambitieuze drieluik *Bae Doven*, keert de bijna volledig dove rapper die in 2022 het dirigentenprogramma Maestro won, op *Insomnia* terug naar het genre waar zijn kracht ligt: trap. Hij is zeker schatplichtig aan de Soundcloudrap uit de zuidelijke staten van de VS, maar Sors sound is uniek: krakerig, rauw, overstuurd en diep lichamelijk. Muzikaal sterk opgefokt, soms, zoals de nacht dat kan zijn. *Insomnia* is opgebouwd als

zo’n nacht: het album begint met ‘Gisteravond’, wordt gaandeweg chaotischer, groter en donkerder, om uiteindelijk kalmer te eindigen met ‘Goedemorgen’, waarin de zon opkomt en Sor eindelijk kan slapen.

Op ‘Gisteravond’ stelt acteur Frank Lammers een belangrijke vraag: „Hoe meer er mis is in de wereld, hoe meer punk geboren wordt. Wat moet er gebeuren om meer trap te krijgen?” Het antwoord: trap ontstaat als je genaaid wordt. Uit verraad, frustratie en woede. Misschien ook uit insomnia. Dat idee keert terug op ‘Walge-lijk’, een keiharde bouncy track met zangeres Kaya Imani en rapper Lusho, waarin Lammers vervolgt: „De wereld is walgelijk, net als jij. Dus *grow up* en doe iets.”

Dat ‘iets’ doet Sor zeker. Het album zit vol samenwerkingen die zijn rol in de nationale hiphopsce- ne weerspiegelen. Sor fungeert de afgelopen jaren nadrukkelijk als de ‘streamer’ van de Nederlandse hiphop: op zijn online livestreams komen de meest uiteenlopende figuren uit de scene langs. Die verbindende rol hoor je terug op *Insomnia*: veteranen als Ronnie Flex en

Adje, samen met opkomende artiesten en alles ertussenin, van ADF Samski tot Yade Lauren.

Ondanks die veelheid rafelt de rode draad nergens, want muzikaal houdt Sor de spanning hoog door binnen het genre te variëren. ‘Night time’, met Bartofso en Ray Fuego, combineert een strakke, bijna militaire beat van lliassopdebat met gedempte blazers en een koor, wat de track iets dreigends en groots geeft. ‘Parasomnia’, met Ronnie Flex, Jacin Trill en Leafs, is Florida-achtige trap: schurend, log en bonkig en gemaakt voor goedkope oortjes met kabel. Sors unieke manier van rappen, nasaal en met zijn zilveren tanden dicht op elkaar, is gemaakt voor die overstuurde esthetiek. Later wordt *Insomnia* persoonlijk, als de rest van de wereld die in slaap is: ‘Zone’ en ‘Botherin me’ (absoluut hoogtepunt, met zangeres Shanee) zijn zachter en lieflijker dan de rest. De beats zijn minder opdringerig, meer naar bin-

nen gekeerd; de klank van half vijf ’s ochtends, wanneer het donker het diepst is en Sor het creatiefst.

Jonas Dekkers

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen
of suggesties?

Mail naar

redactie@nrc.nl of
ga naar nrc.nl/contact.

Postadres: Postbus
20673, 1001 NR Amster-

dam, t.a.v rubriek,

redactie of persoon.

T: **020 - 755 3000**

(algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen?

Stuur maximaal

250 woorden naar

opinie@nrc.nl.

Vermeld naam, adres en

tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,

E: sales@nrc.nl,

W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**

E: familieberichten

@nrc.nl

NRC Webwinkel

E: klantenservice@

nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abbonementen

Wij streven ernaar *NRC* te

bezorgen voor 7.00 uur, op

zaterdag voor 9.00 uur.

W: nrc.nl/service,

T: **088-572 0572**

(ma-vr 8.00-17.00,

za 9.00-13.00)

Omgang persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt

van abonnees en gebrui-

kers van online dienst-

verlening gegevens vast

voor de uitvoering van

een (abonnee)overeen-

komst en/of het verlenen

van diensten. Deze gege-

vens kunnen worden ge-

bruikt om u te informeren

over relevante producten

en diensten van Media-

huis NRC BV (zie ook

nrc.nl/privacyverklaring).

Alfmeden kan via

privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026.

Alle auteursrechten en

databankrechten ten aan-

zien van (de inhoud van)

deze uitgave worden uit-

drukkelijk voorbehouden.

Deze rechten berusten bij

Mediahuis NRC BV c.q. de

betreffende auteur.

Zie voor de volledige

tekst: nrc.nl

Zo leest u de

NRC waardering

●●●●● buitengewoon

●●●●○ zeer goed

●●●○● goed

●●●○● matig

●○●○● zwak

Meer dan kennis

Voor wie niet alleen wil weten, maar ook wil begrijpen.
Van meesterwerken tot menselijk gedrag.

Start vanaf
januari of
september

Jaaropleiding Geschiedenis

Ga mee op een inspirerende reis door de tijd. Ontdek hoe beschavingen ontstonden, hoe grootmachten opkwamen en verdwenen, en hoe ideeën en uitvindingen onze wereld blijvend veranderden.

- > 40 hoorcolleges
- > Start in september 2026
- > Online of in Amsterdam

Jaaropleiding Psychologie

Duik in het menselijk gedrag. Van Plato tot Freud en moderne psychologie – verken bewustzijn, identiteit, moraal en sociale invloed in 40 intensieve colleges met filosoof Rico Sneller.

- > 40 colleges
- > Start in september 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Moderne kunst

Deze diepgaande reeks geeft inzicht in de stromingen, invloedrijke kunstenaars en controversiële werken die de kunstwereld hebben gevormd. Je leert hoe kunst zich sinds 1800 heeft ontwikkeld en krijgt een compleet begrip van moderne kunst.

- > 32 hoorcolleges
- > Start in januari of oktober 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Filosofie

Wat hebben grote denkers ons te zeggen over waarheid, kennis en zingeving? In de Jaaropleiding Filosofie verdiep je je in de ideeën van klassieke én hedendaagse filosofen, uit het Westen én daarbuiten. Je leert denken over levensvragen, morele dilemma's en de kunst van het leven. Voor wie met filosofie de wereld én zichzelf beter wil begrijpen.

- > 34 hoorcolleges
- > Start in september 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Architectuur

Van de majestueuze piramides tot de futuristische Jeddah Tower: ontdek hoe onze omgeving is ontstaan en ontworpen door de tijd heen. Verken niet alleen de esthetiek, maar ook de technische, maatschappelijk en culturele context van de gebouwen die onze wereld vorm geven.

- > 32 hoorcolleges
- > Start in januari of september 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Kunstgeschiedenis

Altijd al kunst écht willen begrijpen? De Jaaropleiding Kunstgeschiedenis biedt een diepgaand overzicht van de westerse kunst, van de Oudheid tot nu, met oog voor context, betekenis en interpretatie. Ontwikkel een stevige basis en leer met nieuwe blik kijken. Schrijf je vandaag nog in!

- > 40 colleges
- > Start in januari of september 2026
- > Op locatie of online